

VARGA József

Tudatformáló idők

VARGA József

Tudatformáló idők. Illusztrálta Varga Tímea. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, 2005. 205. p., illusztr. ISBN 963-86754-3-8

A katonaláda titka

Egy izzó nyári délután kezdődött. Kint forrón pirított a nap. Minden, ami csak élt, a hűvös és kellemes árnyékba húzódott. Ott keresett menedéket. A gyümölcsfák levelei fonnyadtan árválkodtak az ágakon. Úgy néztek ki, mint a kora tavasszal ébredő növények, amelyek túl gyorsan szerették volna díszíteni gazdag leveleikkel a természetet, de az megtréfálta őket, s egy éjszaka rájuk bocsátotta életfojtó dértengerét. Még az ablakok deszkapárkányán lévő, piros virágzatát dédelgető muskátlik zöldbársonyos ruháikon is meglátszott a nap erejének hatása. A kertünk végében álló csonka jegenye tetején fészkelő gólyapár is gyakran kirepült a közeli mocsaras területre, hogy valami szomjenyhítő élelmet hozzon az éppen éledező gólyafiókáinak.

Testvéreim sem játszadoztak a gyepen. Nem kergetőztek a szomszéd fiúkkal a Kecske-réten, a szoknyásharang mögötti füves területen. A máskor oly hangos fecskefészek fiatal lakói sem csiripeltek vidáman most. Hallgattak. Még a Kormos sem ballagott végig az udvaron „hosszan elnyúlt testtel”. Viszont a verebeket nem zavarta a szinte elviselhetetlen forróság. Csapatostul csaptak rá a szárnyasoknak kiszórt köles-kukorica keverékre. Csak akkor röppentek fel surrogva, amikor valaki vagy valami megjelent a közelükben, vagy ha hirtelen megmozdult egy faág, becsapódott egy ajtó, megzörrent valami. Egyébként légmozgástalan csönd uralkodott mindenütt.

Én felosontam a padlásra. Ha volt egy kis szabad időm – az pedig elég sok volt –, és a családuink tagjai sem vették észre, sokszor kutattam a régi kacatok között. Belekotorásztam a kisebb-nagyobb „pókokba”, amelyekben száraz bab, tökmag vagy napraforgómag volt. Ott álltak azok sorban a tetőszelemen alatt a fonáshoz, szövéshez szükséges eszközök: rokkák, licsék, bordák, fajzrészek és más alkalmatosság szomszédságában, amelyeken bakszakállas pókhálók díszlegettek hónapok óta.

Az egyik sarokban, az egymásra hányt limlom alatt, öregapám szüette, kifakult és egérrágtat katonaládájában egy avassárga füzetecskét találtam a régi rongyok, egy horpadozott katonacsákó, néhány üres dióhéj és por között. Először félredobtam, de aztán hirtelen eszembe jutott nagybátyám néha-néha odavetett mondása: „Maj megláttyátok, gyerökök, hogy a mi sorsunkat is megörökíti valaki, és a világ tudomást szerez róla, hogy milyen életünk vót nekünk.” Így hát magamhoz vettem a megviselt irkát. Lefűjtam róla a port, letörölgettem a pókhálókat. Előre mentem a homlokzati padláslyukhoz, hogy jobban lássak, majd kinyitottam.

A megsárgult, avított lapokon alig látszódtak a halvány betűk. Nehezen volt olvasható az írás. Ha írásszakértő lettem volna, akkor rögtön megállapíthattam volna, hogy azt nehéz fizikai

munkához szokott kéz írta, aki bizony nem könnyen birkózott meg a betűvetéssel. Aztán olvasni kezdte:

„Én alul írot Kovács József születem a Zurnak a 1873 madik esztendejibe januarius havának 19 cedik naptyán. Göntérházán jegyzetülöm ezön írásomat a zutu kornak a zén kedves családomnak. Mast 1900 irnak és mast van a zelsü gyerököm János fijam születisinek naptya aki mast három éves. jahogy elne felejcsem a feleségöm neve Mancsi mer így hijják a faluba de a rendös neve Magdolna Gerencsér Magdolna a szomszid Gáborgya házáru

Ne csodálkozzanak azonhogy tudok írnya a zosztrak császárnok vótam hat évik katonájo ot tanitot meg engömet írnya egy kanizsaji díják. Öt is ekapta a zosztrákok gépszijja nodehogy ne vággyam e a szómat, foltatom a beszidömet...”

t megszakadt az írás. Ahogy jobban megnéztem a füzetet, láttam, hogy jó néhány lap vagy egy rész hiányzik belőle. Valaki véletlenül vagy szándékosan kitépte. Ennek ellenére az írás folytatódott, de most már más írással.

„Szezin megboldogut apámot ezör kilenc száz huszonhatba temetük el. Én mast harminc kilenc éves vagyok. Ő ötven három vót. Átétem a világháborut sokat katonáskottam, szenvetem. Kezembe kerüt apám íráso, aszt mast én próbálom meg foltatnyi.”

ehát erre az írásra gondolt nagybátyám, amikor azt emlegette, hogy a mi sorsunkat is megírja majd valaki – jutott eszembe.

Hangosan recsent mögöttem a padlásajtó. Valaki fölemelte. Gyorsan egy szalmapók mögé bújtam. Nagyanyám mászott fel a padlásra. Egy drótokkal összekötözött fekete cserépkorsóban matatott, majd kivett belőle egy kisebb rongycsomagot. Megnézte, valamit dörmögött magában, aztán visszaereszkedett a gangba.

Amikor újra csend lett a házban, magam is lelopakodtam, de előbb a „kincsemet” visszatettem a kopott katonaládába.

Néhány nap után sikerült ismét észrevétlenül felmennem a padlásra, hogy tovább olvassam nagyapám, azaz most már nagybátyám „naplóját”.

Nagyon meglepődtem, amikor kinyitottam az ócska, rozszant katonakoffert. A füzet eltűnt belőle. Izgalmamban mindent kiszórtam belőle, de hiába. – Pedig ide tettem. Itt kell lennie – gondoltam. Összemarkoltam a sok ócskaságot, és beleraktam újra mindent a szürkére kopott falárába. Lecsaptam a tetejét. Ráültem. – Hol lehet? Hová tűnhetett el? Ki vitte el? – Az utolsó mondatot már hangosan ejtettem ki.

– Én – hallatszott a hátam mögött.

Ha nem ülök, biztosan elájultam volna, annyira megijedtem. Szóhoz sem tudtam jutni. De még fölnézni sem merem. Végül mégiscsak megfordultam. A szemem-szám tátva maradt a meglepetéstől. A nagybátyám lépett mellém.

– Maga... maga... – dadogtam – de hát...

– Mennyit olvastál el az írásokból? – hangzott a határozott kérdés.

– Én... én csak...

– Ne hápoj itt nekem, hanem felelj a kérdésekre! De őszintén!

– Én... csak néhány sort – suttogtam.

Csak nézett, nézett. Néma volt, mint a sír. Úgy éreztem, elsüllyedek szégyenemben. – Pedig hát mi rosszat tettem? – szólalt meg bennem a jobbik vagy inkább a bátrabbik énem. – Semmi olyant nem, amiért így viselkedem – fűztem tovább a megkezdett gondolatot. Sokáig hallgattunk. Aztán ő szólalt meg.

– Gyere le! Hát érdekel, amit leírtam?

– Ja. Nagyon – hadartam.

Megint közénk fészkelte magát a hallgatás csöndje. Én nem mertem nyikkanni se. Ő meg lehajtott fejjel állt. Állt és merengett. Valahová a távolba meredt. Éreztem, hogy csak a teste van jelen. Majd hirtelen elhatározással felém fordult.

– Majd elmondok neked mindent, sok mindent..., ha lesz hozzá kedvem. Lehet, hogy te leszel az, aki megörökített az életünket – dörmögte.

Lekászálódunk a padlásról. Egyelőre nem beszéltünk a „közös titkunkról”, de én sokat gondoltam rá. Türelmetlenül vártam a pillanatot, amikor megismerhetem azt a világot és életformát, amelybe nagyszüleim és szüleim belekényszerültek akaratukon kívül.

Eltelt néhány hét, s én még mindig nem tudtam meg semmit az eltűnt füzetéről és az írás további folytatásáról.

Gabonaaratás

Megkezdődött az aratás. Először a gabona érett be. Családunk minden tagja, aprajánagyja, kint szorgoskodott a mezőn. Először a Dobollán, majd a Lapáci dűlőben, azután a Pusztaréten és végül a Nagyörünél arattuk le a keményszálú, nagykalású rozsot. Két kaszára arattunk, de nem hatan, mint a szomszéd szlovén nagypalínaiak vagy a zorkóháziak, hanem nyolcan. Két kaszás, két marokszedő, két kévekötöző és két „kötevetű”.

A régi jó szokást tiszteletben tartva, az első learatott kévét nagyanyám tövire állította a tábla szélén, és Istenhez fohászkodva rebegte: *„Áldott legyön a Te neved, Urunk Jézus Krisztus! Hálás szívvel köszönnyük meg a Te jóságodat, hogy a zidin is biztosítottad számunkra a mindennapi kenyereinket. Dicséret érte neked!”*

– Ugy legyön! Ámmen – mondtuk áhítattal.

Délelőtt, délután folyt a szorgos munka kint a földeken. A falu népe mind a mezőkön dolgozott. Égett a kezük alatt a munka, ahogy szokás mondani. Csak a súlyos betegek és a magatehetetlen öregek maradtak otthon, nyugtalankodtak, küzdve a nyomasztóan fullasztó hőséggel, no meg a mindenre rászálló, szemtelen legyekkel. Még a kutyák is ott lábatlankodtak a serényen tevékenykedő emberek között. Ha túl közel merészkedtek a gazda

kaszájához, bizony sokszor megesett, hogy egy-egy rúgás segítette őket jobb belátásra, a távolmaradásra.

De dél körül, amikor a legperzselőbben pirított teljes fényében a napkorong tűzvörös lángcsóvája, s égette a határ minden élőlényét, az emberek árnyékos, hűvösebb helyekre húzódtak. Volt, aki a gyümölcsös hús árnyékában vagy a „klintonlugas” alatt keresett menedéket a csupasz földre heveredve, mások a barátságosabb, lefüggönyözött, sötét szobában pihentek. Az öreg Ferkó bácsi a borospincét találta a legalkalmasabbnak, ahol fáradt testét, izzó szomját, pityergő torkát a frissen csapolt smarnicával enyhítette.

Vasárnap, ebéd után, a nagy eperfánk alatti kellemes árnyékban pihent nagybátyám. Szunyókált. Ilyenkor valamelyik gyereknek a lábát kellett csiszálnia. Pontosabban a talpát pelyhes tollal, puha szalma- vagy fűszállal, esetleg más hasonló alkalmatossággal. Még felnőtt fejjel sem vagyok képes megérteni, hogy hol szedte föl ezt a furcsa szokást. Most ismét rajtam volt a sor, hogy az enyhe csiszolást, vakargatási műveletet elvégezzem.

– Vággy egy bozdafaágot! – szólt rám, mielőtt még hozzáfoghattam volna az unalmas, általam fölöslegesnek tartott és szinte büntetésnek vett száraz „falusi talpmasszázs”-nak. – A szómakazu mellett, a kerítésnél találod a bozda bokrot. Az erős szaga elkergeti a legyeket. Néha maj megbillőgtetőd a fejem fölött.

Az utolsó mondatot, már alig hallottam. Nem is értettem, de sejtettem, hogy minek kell az enyves levelű, erős és kellemetlen illatú bodzaág.

Éles pilongájú bicskámmal leginyütem egy szép, ernyős ágazatú, fiatal hajtást, s visszasiettem az akkor már alvó nagybátyámhoz.

– Hála Isten, elaludt – nyugtáztam boldogan. – Legalább nem kell vele bajlódnom. Szerencsémre megszabadultam ettől az unalmas és idegesítő lábkaparástól.

Tévedtem. Alighogy mellékuporodtam a fűre, megszólalt.

– Még mindig szeretnéd tudni, hogy mi van, azaz csak vót azokra a lapokra írvo, amellikek hiányoznak a zirkábu?

– Persze. Nagyon érdekesek lehetnek – aztán folytattam. – Csak nem dobta el, vagy égette el a hiányzó részt?!

– Nem... azaz...

– Mit nem ? Mit azaz... – kezdtem ideges lenni.

Sokáig csak bámult, majd kibökte:

– Eldugtam. Eldugtam, hogy senki se találja meg, olvashassa el.

– De hát miért? – kérdeztem.

– Miért? Miért? Még bajt hozhat valakire.

– Bajt?! Milyen bajt hozhat valakire egy ártatlan papír vagy írás?

– Nem a papír.

– Hát akkor mi?

– A tartalma. A tartalma – csendesedett el.

Kis idő után folytatta.

– Te már elég nagy vagy ahhoz, hogy sok mindent megérts, de ezt úgy hiszem, te még nem értheted meg. Kegyetlen elnyomás, fájdalmas szenvedély és vérző reménység van azokban a sorokban. A megszálló többségi szerbek elleni vádaskodás: vádirat. Olyan állapotokról szól, amelyek között tőlünk, az itt élő őshonos magyaroktól elvettek szinte minden emberi jogot. Kiszemmiszték, megszegyenyítették, megfosztották érzelme- és gondolatvilágunkat, meg akarták törni magyarságtudatunkat! Béklyót raktak a szellemünkre! Bilincset igaz magatartásformánkra! – tört ki belőle eszelősen a felkiáltás.

Hangjának remegésétől, szemének tüzes villogásától és ökölbe szorított markától félni kezdtem.

Csak most, felnőtt ésszel tudom igazán megérteni, hogy milyen óriási feszültség, milyen gyötrelmes felháborodás tombolt vastagra dudurodott ereiben, a sok munkától megedzett izmos-kérges „vasöklében”.

Hamar lecsillapodott.

Hallgattunk talán három miatyánknyit is. Ő nem szólt. Én meg nem mertem kérdezni. Már azt hittem, ma sem tudok meg többet a „titokról”. Végre nagyot sóhajtvá beszélni kezdett.

– A kezébe adom a hiányzó lapokat, azaz részt, de nagyon vigyázz rá! Nem lenne ésszerű és tanácsos, hogy idő előtt kitudódjanak olyan dolgok, amelyek egyének és családok biztonságát fenyegetnék. Megértettél? Megígéred?

– Meg – suttogtam az izgalomtól és örömtől. Alig vártam már, hogy olvashassam a folytatást.

A lelkemre kötötte, hogy mindazt, amit tőle hallok meg olvasok, megfelelő időben, nagyon átgondolt formában hozzam nyilvánosságra. Nem használhatom az eredeti neveket sem. A falvak nevét sem. A történelmi eseményeket is úgy ágyazzam bele mondandómba, hogy azok ugyan a valóságot tükrözzék a hitelesség jegyében, de ne kötődjenek konkrét személyekhez.

Hazátlanul

Most, amikor e sorokat írom felnőtt fejjel már, talán mindenre nem is emlékszem pontosan, amit nagybátyám elmondott, vagy a megviselt füzetből olvastam. Mégis megpróbálom hitelesen, a valóságnak megfelelően visszaidézni a józan gondolkodású ember szavait, elbeszéléseit és az értékes írást, amelyek akkor nemcsak az agyamba, de a lelkembe is úgy belevésődtek, maródtak, mint az ártó rozsda a vasba. Kitorölhetetlenül élnek ott a mai napig.

Életem nehéz perceiben, a kilátástalannak tűnő helyzetekben, sokszor eszembe jutnak az érdekes, hihetetlen, szívet-lelket borzongató, félelmet kiváltó történetek a maga, a családja, a rokonai, a faluja és a népe által megélt csodás és gyötrelmes, békés és háborús, nemes és gonosz, valamint ember ember ellen elkövetett bűnös cselekedetekről.

Az általa elmondottak és az előkerült, megsárgult, szakadozott irkalapok szövege alapján írom le nagyapám és nagybátyám nyomán a mintegy 30-35 esztendő néhány jellegzetes, a Murán innen élő kis létszámú magyar közösség sorsának sokrétű alakulását. Ebbe szövöm bele a saját élményeimet is. A hetési, vagyis a muravidéki tájnyelven megírt elbeszéléseket köznyelvi megfogalmazással teszem közzé, de néhol meghagyom a hetési tájszavakat és szövegrészeket. A változatos élettörténeteket első személyű megoldásban adom meg. Az „emlékfüzetben” is ilyen megoldás érvényesül. Persze, ott még a falvak nevei, a személyek adatai és a dátumok is meg vannak adva. Elbeszélésemben az írások (idézetek) keltezésének a dátumát is közlöm, magától értetődően, ha ez nem segíti a fölismerhetőséget.

Tartalmilag idézem az 1921. március 15-i dátummal ellátott írást.

Egyedül vagyok. Riadtan és szomorúan ülök a tiszta szobában. Kint álmosítón duruzsol a tavasz előtti szél. Enyhén fúj, de néha-néha felkap egy-egy maréknyi havat. Kicsit megpörgeti a levegőben, pajkosan eljátszik vele, majd leejti pár lépésre odább. Így hepehupás lesz tőle az egyébként sima hómező, mintha apró vakondtúrások sorakoznának egymás mellé rendetlen összevisszaságban a fehér hótakarón. A búbos kemencében már hallani a haldokló zsarátnok lihegő-sziszegő, összeomló, fájdalmas zaját, mégis kellemes meleg van a helyiségben.

A szoba utcára néző két ablaka fölött, kívülről, orsó alakú jégcsapok lógnak. Mint az orgonasípok, vékonyak, vastagok, rövidek, hosszúak. Az üvegszerű jégcsöveket hártvány, csipkés és átlátszó lemezecskék kötik össze. A testükre fagyott vízcseppek dudorain több színben megtörik a langyos napsugár.

Az udvar közepén álló öreg metringalmafánk gazdag ágazata ezüstös zúzmarát dédelget. A törzsére erősített madáretető körül eszeveszett ricsajt csap a mi hazánkat kedvelő madarak vidám-harcos serege. Cinkék, verebek, rigók versengenek a naponta kirakott szemekért. A kert hátsó sarkában árválkodó, csonka törzsű nyárfán gubbasztó szarka irigyen szemléli a gondtalanul lakomázó társaságot. Lärmájuk még a telek-völgyi szántások között bóklászó, keresgélő varjúhad figyelmét is fölkelti.

Istenem! Március idusa van. A halhatatlan, nagy Petőfi ünnepe „otthon” – gondolkodom el. – A magyar szabadság és függetlenség emléke él és sajog a szívemben. Hová tűntél, te, magasztos eszme? Miért ölték meg durván, igazságtalanul, galádul létedet? Mit vétettél, hogy Isten így és ennyire büntet? Gazdagon virágzó tested szabad fejlődését lelketlen császárok gonosz martalócai gyalázatosan megtaposták. Teuton–szláv politikai erők, önző politikai célok prédája lettél. Tudatodat akarták megcsonkítani! Derűs álmodat és békédet kegyetlenül megmételyezni! Világos és Trianon! Akaratlan idekívánkozik a *A vén Tölgy lakói* című vers

Volt midőn a lombsátorán

Lanyha szellő ringott,

Dúsan termő virágágyán

*Méhek népe zsongott.
Vidám ajkú kis madarak
Dala halkan illant,
Ifjú törzsén napsugarak
Pajkos tánca csillant.*

*Boldog volt e hús hajléknak
Élni vágyó népe,
Rámosolygott a mindenség
Áldást osztó képe.*

*Nem ragyogott bánat könnye
A reszkető ágon,
Csak szeretet gyémánt tüze
Lángolt az orcákon.*

*Nem volt messze boldogabb nép
Kerek e világon,
Mézet termő szivrom lengett
A piruló fákon*

*Rázúdítva dörgő vihar
Létfagyasztó hadát,
Csírájában fojtotta meg
Rügyet bontó magvát.*

Meggyalázva, rongyruhában

*Áll most fája, tája,
Megcsonkított szép honában
Csak a bánat járja.*

*Bodorodó bús fellegek
Dúlva úsznak rajta...
De éltető fényt küld felé
A megváltás napja!*

– Jóska! – szakította meg borongó töprengéseimet a feleségem. – A Jancsi gyerekek van itt.

– Miféle Jancsi?

– Hát a mi Jancsink. A körösztfiunk. Tudod – suttogott az asszony, mintha attól tartott volna, hogy a hangos beszédétől rászakad a mennyezet. – Onnan – mondta még jelentőségteljesebben.

– Küldd be!

Néhány perc múlva egy igencsak furcsa öltözetű férfi lépett be a szobába. Arca sápadt, sovány, beesett, borotvátlan. Kopott és foltos katonazubbonya alatt vastag, sötét gyapjuszvettert viselt. Sészinű nadrágjának szára a kemény csizmaszárba volt bújtatva. Szőrmesapkáját a bal kezében szorongatta. Egész valójáról lesírt félelme és óvatossága. Szemében az üldözött vadak remegése vibrált. Szeretett volna kezet fogni a házigazdával, de nem mert.

Én viszont közelebb léptem hozzá. Jól megnéztem, aztán mosolyogva, bátorítón a keblemre öleltem a jövevényt.

– Hát téged meg mi szél hozott erre mifelénk? Tehát újra itthon vagy, kedves öcsém? Nem látott meg senki, amikor idejöttél? – kérdeztem aggódva a fiút.

– Nem. Nem. Nagyon vigyáztam. Tudom, hogyan bánnak itt a katonaszökevényekkel. Nem látott meg senki, ahogy átjöttem a határon – nyugtatta meg az idősebb férfit.

– Akkor jó. Tudod, itt most borzalmas világ van. A magyarnak kuss. Még az őshonos szomszéd szlovénekkal is úgy bánik a szerb hatalom, mintha ellenségei lennének. Pedig hát testvérek. Szláv vér csörgedezik mindkettőjük ereiben.

– Egykutya mindkettő – jegyezte meg az.

– Az. No, de meséld el, mit keresel itthon! Úgy hallottuk, Budapestre mentél, ott élsz.

– Hosszú az én történetem, de dióhéjban elmondom.

– Várj! Hozok egy kis jó lendva-hegyit. A Cser-hegyről. Nem fázol? – váltottam hirtelen a beszédemen. – Szólok az asszonynak, hogy dobjon két-három tuskót a tűzre, meg hozzon valami harapnivalót is.

– Köszönöm, de... nem kérek.

– Ugyan, ne szégyenkezz! Te is a mi kutyánk kölke vagy – tartja a szolás. Meg egyébként is.

A rokon vendég leült a zománcos cserépkályha padkájára. Nekivetette hátát annak langyos oldalához. Jólesett testének a kellemes meleg. Talán el is szundított egy kicsit. Akkor ocsúdott fel kábultságából, amikor Terus néni szólította, hogy üljön a szépen megterített asztalhoz, amelyen friss házi kenyér, egy jó darab füstölt szalonna, pár kolbász és néhány fej vöröshagyma hívta, csalogatta a sokat szenvedett, próbált és éhezett embert.

Nem kellett nagyon biztatni. A fiú jóízűen falatozott. Közben egy-két pohár cser-hegyi nedűvel is megöntözte az ételt.

– Köszönöm maguknak a szíves vendéglátást. Nem felejttem el soha a jóságukat.

– Ugyan. Hagyd már abba a gyerekes nyafogást! – szóltam rá keményen. – Beszélj!

– Arról, hogy mi történt Trianon előtt és közvetlen utána itt a mi vidékünkön, nem szeretnék beszélni, hiszen mindannyian tudjuk – kezdte Jancsi.

– Elég baj az nekünk, ahogy átéltük a háború utáni majdnem három borzalmas évet. A többszöri megszállást, sanyargatást, bántalmakat és a szívet-lelket dermedtő félelmet, állandó szorongást. Csak azért, mert magyarnak születünk, magyarok vagyunk, és azok is akarunk maradni – fakadt ki az öreg. – Szakadjon rá az ég minden politikusra, akik 1920. június 4-én Trianonban úgy döntöttek, hogy térségünk végleg a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz tartozzon. Lelketlen gazok, akik ezt tették! Verje meg őket az Isten!

– Jóska, ne háborogjon! Ne káromolja az Istent! – szólt rá a felesége.

– Az Isten, az Isten! Aludt, vagy akarva hunyta le a szemét, amikor sorsunkról azt az igazságtalan döntést meghozták. Hogy az a...

– Én és még sokan mások több százan a Muravidékről – vágta el az öreg háborgását a fiú – elhagytuk ősi fészünköt, szüleinket, feleségünket, gyermekeinket, és Magyarországon kerestünk menedéket. Sokuknak sikerült, de nem mindenkinek. Nekem szerencsém volt, mert a Ganz-gyárban kaptam munkát. Jó munkámért megbecsülnek. De tudok sok olyan murántúli emberről, magyarról és nem magyarról is, fiatalról és idősebből, aki szinte koldusként, hazátlanul nyomorog az „idegenben”.

Nem tudják azt azok, akik itthon maradtak, hogy mit jelent a „mások kenyere”, a bujdosók kenyere idegenben. Távol mindentől, ami kedves.

– De ti nem idegenbe mentetek – figyelmeztettem a fiatalembert. – Az anyaországba, a testvér magyarokhoz!

– Az anyaországban élni család nélkül? Távol a szülői háztól? Szülőktől? Feleségtől? Gyerekektől? Ettől a szép és csodálatosan vonzó Mura menti tájtól? Ahol már kora tavasztól késő őszig virulnak és illatoznak a szebbnél szebb mezei és mocsári virágok. Ahol a fűz vidra éberen lesi zsákmányát a Lendva-patak fodros-gyűrűs habjai védelmében. Ahol a sokféle madárdal úgy lengi be ezt a gazdagon pompázó világot, mint a templomi orgonahang, mely zsolozsmás áhítattal tölti meg lebilincselő varázslattal az itt élő emberek szívét, lelkét. Ahol minden szál fű, minden bokor, minden fa, minden élőlény marasztaló emlékeket ébreszt. Itt, ahol... – ábrándozott Jancsi. – Az Isten megverte a világot! Nem szeret bennünket, ha ezt megengedte!

– Most mért jöttél haza? Mihez kezdesz? Ha elkapnak, bezárnak. A legjobb esetben is hároméves katonaságot varrnak a nyakadba. Aztán sajnálhatod magadat valahol a bolgár határszélen. S ha épen kerülsz majd haza, se jogod, se emberséged nem lesz ebben a gonoszságra épült országban. Idegen, megvetett és megkülönböztetett leszel az ősi földön, ahol évszázadok óta éltek az őseid: a magyarok. Még az anyanyelvedet sem használhatod. Hát ezt akarod?! Alaposan gondold meg, mit teszel, mielőtt döntenél!

– Már döntöttem, azaz döntöttünk. Ma éjjel visszamegyek, de nem egyedül. Viszem a családomat is.

– Csak nem?

– De. Julival visszük a két gyereket is. Már mindent összecsomagoltunk, amit magunkkal viszünk. Úgy éjfél körül megyünk át a határom. Minden meg van szervezve. Várnak a segítő kezek. Új hazát, új otthont szeretnék teremteni a családomnak. Nem akarok földönfutó, örökké bujkáló, űzött vadként élő ember lenni!

– Sajnálalak, édes fiam. Nem lesz ott sem tejföl az életek... – hallgattam el hirtelen.

– Biztosan nem. De a mondás szerint a szegény ember még a jég hátán is megél. Még jobban megél az, aki törekszik, aki mer. Csak annyit kérek keresztapáméktól, hogy a sötétség beálltaig itt maradhassak. Nem szeretném, ha valaki meglátna, meg hogy magukat is baj érje.

– Persze, hogy maradhatsz. Talán az lenne a legokosabb, ha Juliék is ide- jönnének, és a megfelelő időben mennének át a határon – mondtam remegő hangon neki. – Addig a kisházban lefekhetsz. Rád fér egy kis pihenés, hiszen még veszélyes és fáradtságos út áll előtted. Szólok a keresztanyádnak, hogy készítse el a fekhelyet.

Hamar elmúlt a délután. Sehogy sem találtam a helyem. Ideges és nyugtalan voltam. Többször is kimentem az udvarra. Tébláboltam a majorság között. A kamarából egy kisebb szakajtóban kukorica és búza keveréket hoztam ki, és néhány marékkal kiszórtam a szétrebbenő, de gyorsan visszatérő jószágnak.

A jugoszláv–magyar államhatár felé nézelődtem. Nehéz sóhaj szakadt fel a mellemből: – Istenem, ne engeddd, hogy baj érje szegényeket!

A határ mentén húzódó berekfás mintha biztatón bölintott volna felém. Sőt még az a néhány magányos cserfa is megrázta csupasz ágazatát, amely a réteken árválkodott. Kicsit megnyugodtam. Aztán bementem az istállóba. Kimarkoltam egy öl szénát a farjászuból, és a három tehén elé vettem a jászuba. Majd a fiatal üszőnek is dobtam. Fogtam a vasvillát, és a

Gyöngyös alól elvettem a friss ürüléket. A sarokból szalmát raktam helyébe. – Hadd lássam, mikor lesz meg a kisborjúd! – dörmögtem magamban. Letettem a villát. A tehén hasa alá nyúltam, de az oldalát is végigsimogattam. – Még tíz-tizennégy nap. Majd meglátom, hogy milyen kicsinnyel ajándékozol meg. Remélem, még szebb és erősebb lesz, mint tavaly!

Elégedetten, megnyugodva mentem ki a „szarvaslaktól”.

Tétlenül járkáltam fel-alá. Újra körbehordoztam vizsla tekintetem a tájon. Átnéztem még a szomszédokhoz is. Mint a vadnyomot kereső agár, figyeltem, nem látok-e valamilyen furcsa vagy szokatlan dolgot a közelben.

– Mit mászkál annyit? – szólt rám idegesen a feleségem. – Nincs jobb dolga? Inkább nézze meg a teheneket! Furcsa hangokat hallok az istállóból.

– Hallgass, asszony! Tedd a magad dolgát! Nagyon sajnálom szegényeket. Félek, hogy valami baj éri őket.

– Az minket is érhet. Nem maga intézi a világ sorsát. Meg se válthatja azt. Gondoljon a maga családjára, a gyerekekre – tördelte kezeit az asszony.

– Jól van, no – enyhültem, és elballagtam most már a pajta felé.

Zsandárcselezés

Este tíz óra lehetett. Egyébként némaság uralkodott a faluban. Az élő és a holt világ is érezte, hogy valami rendkívüli dolog van készülöben. Még a csillagok is elrejtöztek valahol a sötétszürke éjfüggöny mögé. Egyedül a hold pislogott félig lehunytt szemekkel. Még a kutyák is hallgattak. Csak a közeli patakparti füzes, zombékos és nádas közül hallatszott némi nesz. Lehet, hogy egy róka lopakodott éjjeli vadászatra.

Hatan ültünk a sötét szobában. Én és egyik fiam, valamint a szülőföldjüket elhagyó négytagú család. A halotti csendet csak az egyre erősödő szél sípoló-sziszegő hangja zavarta meg ki-kiszökve a tetőrészekből, deszkarepedésekből és más épületnyílásokból.

– Hol van a Pityu? – kérdezte Jancsi.

– Kint. Vigyáz.

– Nem kellene nekem is kimennem? – így Lali. – Ketten előbb észrevesszük, ha valami nem stimmel.

– Talán igazad van. De légy nagyon óvatos! Ne mutasd magad! Nem lehet tudni, nem leskelődik-e valaki a sötétben. Nekem is lehetnek rosszakaróim.

– Vagy inkább nekünk, édesapáméknak – jegyezte meg Juli.

– Édesapám, mikor megyünk már rókát lesni? Azt mondta, hogy ma éjjel – kíváncsiskodott a kisfiú.

– Így is lesz, kisfiam. De még várunk kell egy kicsit. Még nem indult el a ravasz lompos tyúkot lopni.

– A puskát is azért visszük magunkkal, hogy lelőjjük? – folytatta a kicsi.

– A puskát?!...

Hirtelen súlyos dermedtség telepedett a helyiségre. Érezni lehetett a lélegzetelállító döbbenetet. A felnőttek némán, csodálkozva néztek egymásra. A hallgatás bilincse beléjük fojtotta a szót. Ezer gondolat született meg pillanatok alatt az agyukban... A mese, a mellémagyarázás, a szépen és gondosan csomagolt ténykendőzés robbanásszerűen foszlott szét abban a minutumban. A konkrét helyzet volt itt. A rideg valóság. Az életet féltő, az érte remegő valóságos szituáció.

Elsőnek én tértem magához, találtam meg a nem éppen megfelelő, jó választ.

– Tudod, kisfiam, a puska azért kell, azért kell...

– Hogyha farkas jön – segítette ki Jancsi –, akkor azzal védekezünk. Az nagyon veszélyes állat!

Még magukhoz sem térünk, máris újabb veszély közeledett. Pityu lépett be a szobába feldúlt arccal.

– Édesapám, jött valaki, itt van valaki! Valami tót ember. Tud magyarul is. Magával akar beszélni, de azonnal. Nagyon ideges.

– Kimegyek, megnézem. Legyetek nyugodtan, csöndben! Gyere velem!

Az idegen, bundába öltözött ember már a folyosón várakozott. Rossz magyarsággal azonnal beszélni kezdett:

– Joska bacsi, meni kell, gyorsan. Valaki feladot Jancsi. Zsandárok győnek. Fuss, fuss – hadarta.

– Köszönöm, köszönöm, Miha bácsi – vágott közbe Jancsi, aki ugyancsak csatlakozott hozzánk. – De biztos, amit mond?

– Biztos, biztos. Nekem jelenteni egy ju barát. Én is megyek át határ. Gyere, siess! Meni, meni gyorsan!

Azt mondják, hogy a veszély megkétszerezi az ember erejét, élesíti és felgyorsítja az agy működését, fokozza találmányosságát. A miénket még többszöröseire növelte, hiszen több család élete, jövője függött a gyors, ésszerű és biztonságos döntésünktől.

A legelfogadhatóbb javaslatot Miha bácsi adta. Ő tapasztaltabb, járatosabb volt az ilyen dolgokban. Nem is lehet csodálni, hiszen régi rapsic, no meg csempész is volt hosszú éveken át.

Két csoportban hagytuk el a házat. Jancsiék Miha bácsival mentek az öreg által jól ismert, már kitaposott úton a határ felé. Mi hárman pedig egy másik, megtévesztő utat választottunk. Sebtében magunkhoz ragadtunk egy rókafogóvasat, vasvillát és furkósbotot. – Ez kell a rókafogáshoz, aki dézsmálja a falu tyúkjait, lúdjaikat és csirkéit – kacsintottam a fiúkra.

Másnap már kora reggel hallottuk a megdöbbentő hírt a falunkban, hogy az elmúlt éjszaka a szerb csendőrök üldözőbe vettek valakit vagy valakiket a jugoszláv–magyar határ közelében. Sokan puskaropogást is hallottak úgy éjfél tájban. De biztosat senki sem tudott.

Jancsi szülei állandó rettegésben, félelemben, szinte betegen várták a fejleményeket. Várták a végzetes sorscsapást, hogy mikor állítanak be hozzájuk a csendőrök, és visznek el megbilincselve valakit a családból vagy mindenkit.

Szerencsére, a jó Istennek hála, nem történt komolyabb baj.

Eltelt pár hét, de senki sem jelentkezett. Egyik éjjel kitömött, hatalmas hátizsákkal állított be hozzánk az öreg Miha. Ő mondta el suttogva, hogy Jancsiék szerencsésen átjutottak a határon Magyarországra. Jancsi lábát ugyan meglőtték a szerb zsandárok, de még sikerült szabad földre lépnie, ahol barátai vették gondozásba, segítették. Hogy igazat mond, igazolja az alábbi néhány soros levél:

*Kedves keresztapám és keresztanyám
Mink hála Istennek egészségesek vagyunk mind a négyen. Van egy kis lakásunk. A nagyobbik gyerekünk má jár iskolába. Juli meg takarított. Engöm egy kis baleset ért, egy sulos vashenger ráesett a lábomra de már gyógyul.
Mindenkét szeretettel üdvözlünk, maguknak mindent köszönünk, az Isten segicse magukat és minket is.
Isten velük szeretü keresztfijuk
Budapest, 1921*

Jancsi

Végre megnyugodhattunk. Szerencsésen végződött a tragikusnak indult esemény. Jancsi szülei sokáig nem tudták elfelejteni elsőszülött gyermekük „ elvesztését”, de Bözsi lányuk boldog házassága és a tíz hónapra megszületett kis unoka enyhítette vérző szívük fájalmát. Az új feladatok és gondok lassan a háttérbe szorították azt. Csak Maris néni zokogott fel sokszor álmában Jancsi nevét suttogva.

A benicei szüreti bál

A zalábbiakba arru irok, hogyan törtint a Zeszterházi, Battyányi, Szapári és a Zicsi grófok nagybirtokainak a földaraboláso, az agáreform végrehajtaso nálunk. No meg a kolonistákru.

Úgy kezdem, hogy az új Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, vagyis Jugoszlávia megalakulásával teljesen megváltozott az itt élő magyarok élete. Hiába hangoztatta azt néhány jóhiszemű tisztviselő és jámbor politikus, hogy az új államban mindenkinek egyforma joga lesz, de a valóság egészen más volt a mindennapok gyakorlatában.

A nagyszerb politikának és a szlovén érdekeknek a jegyében szerették volna az itteni magyarságot minél előbb beolvasztani a szlovénségbe, vagy legalábbis úgy elhallgattatni, elnyomni, hogy semmilyen gondot ne okozzon a rendszernek.

Nemcsak az újságok, de még a szlovén papok és a rendszert kiszolgáló, hű szlovén hazafiak is azt hangoztatták – már a huszas évek elején –, hogy a muravidéki lakosság (a tótok vagy szlovének) el van magyarosítva, túlzottan magyar érzelmű. Ennek az elgondolásnak a jegyében született meg az az embertelen politikai elképzelés, hogy a tiszta magyar lakosságú falvak egységét meg kell bontani, vagyis szlovéneket kell telepíteni az amúgy is nagyon szegény, sűrű népességű, Magyarországtól elszakított Muravidékre. Először még azt hangoztatták, hogy csak erről a térségről hozzák az önkéntes kolonistákat, hogy a föld, amit majd bérbe adnak nekik, csak a muravidékieké legyen. Persze ebből semmi sem lett igaz.

Pontosan nem tudom, hogy 1921-től 1934-ig hány telepes költözött vidékünkre Szécsiszentlászlótól Pincemajorig, de beszélgetve több itteni faluvezetővel, úgy tudjuk, hogy mintegy 270 család 1500 családtaggal. Ezeknek a magyar nagybirtokosoktól elvett vagy államosított földterületekből úgy 2000 katasztrális holdat osztottak ki.

Hangoztatta a hatalom, hogy a »Lendvidék veszélyes magyar fészek. Ezt hígítani kell a kolonistákkal«. Hát meg is tették!

Volt is nagy felháborodás, zúgolódás és tiltakozás az őshonos magyarság körében, amelyet kizártak a földosztásból, bérlésből. De még a szlovének sem voltak megalégedve, mert a földosztó bizottság munkáját igazságtalannak tartották. Egyes családok és kolóniák több hold földet igényelhetek és kaptak, mint mások. Azt mondják, hogy 5,6 katasztrális holdtól 9,2 katasztrális holdig juttattak szántóföldet, rétet és erdőt a kolonistáknak. Ezek zömében muravidéki és tengeremelléki szlovének voltak. Az utóbbiak az Olaszországhoz csatolt területről menekültek el. Az ő életük sem volt tejföl az »idegenben«.

Mivel a hatalom elrendelte, hogy minden faluközösség válasszon egy bizottsági tagot – képviselőt –, aki a faluja ilyen jellegű érdekeit képviseli a törvényes hatóság előtt, így többször volt alkalmam találkozni a murántúli magyar falvakat képviselő társakkal, mert én voltam a mi falunk megbízottja.

Összejöveteleinket általában Alsólendván szerveztük meg.

Ott találkoztam a dobronaki Nagy Istvánval, a radamosi Göncz Vendellel, a csentei Horváth Jánossal, a petesházi Györkös Józseffel, a kapcai Németh Pállal és persze még sok falu vezetőjével. Egy gyűlés után arra kért az alsólendvai részlegvezető, hogy maradjunk hárman nála. Fontos közölnivalója van. Így lett. Maradt a dobronaki Nagy Pista, a petesházi Györkös Józsi meg én. Nem mondom meg az alsólendvai vezető nevét, csak Ő-nek becézem.

Amikor csak négyen maradtunk, a Korona Szálló kistermébe mentünk. Ő beszélni kezdett:

– Nem tudom, mennyire tájékozottak maguk a jelenlegi jugoszláv, szlovén politikai helyzettel kapcsolatban, ezért fontosnak tartom, hogy néhány lényeges dolgot elmondjak. De a lelkükre kötöm, hogy mindaz, amit hallanak tőlem, bizalmas. Ígérjék meg, hogy titokban tartják!

– Megígérjük! – állítottuk mind a hárman egyszerre, határozottan.

– Biztos forrásból értesültem arról – folytatta –, hogy milyen intézkedéseket óhajt foganatosítani az itteni állami szerv, a Ljubljana Agrárdirekció, azaz Belgrád. Célul tűzték ki, hogy a magyar nagybirtokosokat, akiktől már elvették vagyonuk nagyobb részét, és azok tisztviselőit el kell űzni vidékünkéről, mert magyar érzelműek.

– Azoknak a jórésze már elmenekült – szólt közbe Pista.

– Igaz. De a határozat azokra is érvényes lesz, akik rokonszenveznek velük.

– De hiszen az a néhány ember itt született, itt éltek őseik, itt van a családjuk. Ezeket is földönfutóvá akarják tenni?!

– Ők ezzel nem törődnek – így Ő. – Számukra fontos, hogy megvalósuljon az igazságtalan tervük. Kijátszani a Muravidéken élő szegény embereket, főleg az őshonos magyarokat, és idegeneknek adni a földosztásra szánt területeket: szántókat, réteket és erdőket a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz hű állampolgároknak, az úgynevezett dobrovoljacoknak (önkénteseknek), a tenger melléki menekülteknek (kolonistáknak) és természetesen a Mura mentén élő szegény tótoknak, azaz szlovéneknek.

– Én azt olvastam valamelyik kétnyelvű hetilapban, hogy a földosztási törvényrendelet értelmében minden jugoszláv állampolgár igényelhet és kaphat földet nemzetiségi hovatartozás nélkül. Erre jogosult. Ennek alapján mi magyarok is kaphatunk – jegyeztem meg.

– Ne legyen annyira naiv vagy hiszékeny! Más a törvény, más a gyakorlat.

– De akkor... – vetette közbe Jóska.

Sokáig nem szóltunk. Hallgattunk. Majd Ő folytatta:

– Tudomásomra jutott többek között az is, hogy Muraszombat és főleg az, akit támogat Maribor és végső esetben Ljubljana is, elkövet mindent, csakhogy valamilyen formában igazolhassa, ha kell, még hamis tényekkel is alátámasztva, a földosztás törvényes végrehajtását.

– Ennek ellenére az itt élő magyarok még eddig nem kaptak egy kapavágásnyi földet se – mondta keserűen Pista. – Vagy nem így van?

– Hogy a vidékünk magyarsága nem jutott földhöz, azt nem érdekli senki, értem ezen a hatóságot. De folytatom. Még azon papok ellen is megtorló intézkedéseket hoztak, akik nem

támogatják a jugoszláv nemzeti eszmét. Ezeket át kell helyezni, és helyükbe újakat, tapasztaltakat, a nemzeti érzelmeket valló és megvalósító papokat kell helyezni. El kell szakítani a muravidéki plébániákat a szombathelyi püspökségtől.

– Hiszen a legtöbb papunk szlovén, alig tud magyarul – jegyezte meg Jóska.

– Ami bennünket, itteni magyarokat érint, talán legmegalázóbb az a javaslat, hogy a tiszta magyar falvak közé helyezve szlovén nemzetiségű kolóniákat hoznak létre. Új, szlovén tannyelvű iskolákat kell szervezni, hogy a szlovén nyelv minél jobban érvényesüljön a mindennapok nyelvhasználatában a magyarok körében is, hogy a lehető leggyorsabban szoruljon háttérbe vagy esetleg szűnjön is meg a magyar szellemiség, gondolkodásmód, a Magyarországgal való érzelmi kötődés. Ezért a máshonnan származó magyarokat is el kell üzni. Még a kereskedőket is szigorúan ellenőrizni kell.

– Ez teljesen ellentmond a trianoni békeszerződés emberi jogokat biztosító megfogalmazásainak, a kisebbségvédelemnek – fakadtam ki én. – Ez egy nép jogtalan sárbataposása, durva meggyalázása, az évszázadok óta itt élő őshonos magyarság tudatcsönkítő, önkényes sorvasztása!

– Most tapintott rá, kedves barátom, a lényegre. Erre megy ki a játék. Minél előbb megtörni, asszimilálni bennünket – adott igazat Ő. – Egyik felelős szlovén főmufti kijelentette, hogy az ilyen intézkedések megvalósításával: *»... két-három nemzedék után Alsólendva, a magyar erőd, a miénk lehet«.*

Ezek ellen az igazságtalan, egy népet elnyomó rendelkezések ellen több ízben is tiltakoztunk. Falvaink panaszfolyamodványokat adtak át az illetékes szerveknek, de azokat mind elutasították. Mindezek ellenére a magyar szellemiség egyre erőteljesebben érvényesült.

Megjegyzem, az atrocitások nem csak az itteni magyarokat érték. Előfordult, bár nagyon ritkán, hogy az őshonos muravidéki szlovéneket is mellőzték, mert ahogyan érveltek: *»...egyre jobban cimborálnak a magyarokkal, ahelyett, hogy hálájukat kifejeznék a szlovén hatóságoknak.*

Itt hiányzott fél oldalnyi írás a szövegből, illetőleg annyira elmosódott a nedvességtől vagy valami mástól, hogy lehetetlen volt elolvasni. De a következő lapon már eléggé látható volt a folytatás. (Szerző)

Emlékszem az 1934-es esztendő decemberére. Azt pontosan nem tudom, hogy melyik napon történt. Lehet, hogy karácsony után. Nem vagyok benne biztos. Az összes muravidéki telepés (kolonista) nagygyűlést szervezett Alsólendván. A jugoszláv állammal szembeni követeléseiket fogalmazták meg; sérelmeiket és javaslataikat, mert úgy vélték, kijátszották őket. Csak néhányat jegyzek itt le.

Követelték, hogy az egyre növekvő, különböző eredetű adósságaiknak legalább a felét töröljék. Ezt azzal indokolták meg, hogy az összes kolonista – mintegy 240-250 család – rendkívül fontos a szlovén nemzet megerősödése szempontjából, az itteni, még mindig erősen jelen lévő magyar szellemiség és értékrend megtörésében.

Tiltakozó-követelő levelüket a ljubljanoi Báni Hivatalnak küldték el az összes telepés nevében, amit minden kolonista földműves-szervezet képviselője aláírt. A dokumentumot a »Védjük Jugoszláviát!« jelszóval látták el.

Ezeket a dolgokat is az alsólendvai ismerősöm – pártfogónk – tudatta, aki, ha nem vehetett is részt hivatalosan a rendezvényen, de hiteles információval bírt.

Az 1935-ös évek nyárutóján, egy ősze eleji napon, találkoztunk újra, most már többen is a muravidéki magyar falvakból, hogy értékeljük a helyzetünket, és ha lehet, tegyünk is érte valamit, javítsuk azt.

Most Kótban jöttünk össze óvatosságból. Mégpedig a vízimalomban nyolcan: a már említett Jóska, Pista, a radamosi Göncz Vendel, a csentei Horváth János, a kapcai Németh Pál, a völgyifalusi Vida Ferenc, a gyertyánosi Büki Károly és én.

Ő most nem jöhetett el, de a találkozásunk előtt beszélt velem a csentei Horváth Jancsi. Így ő számolt be először a velem való beszélgetésről. Elmondta, amit mindannyian tudtunk, hogy a magyarellenes nyomás egyre erősebben érvényesül. Ezt lehet tapasztalni életünk minden területén: a közeletben, az iskolákban és az egyre terjedő magyar művelődési tevékenységünkön belül is, sőt még a gazdaság és ipar területén is. Arra kért bennünket, hogy röviden mondjuk el, hogy milyen gondokkal találkozunk, találkoztunk az elcsatolás éveiben a mai napig.

A beszélgetés eléggé nehézkesen indult el. Többször egymásra néztünk. Bizalmatlanok voltunk? Érezni lehetett a kis helyiségben a lelkek nyugtalan vergődését, a szorongó félelmet, az éberséget. Mindannyian azt vártuk, hogy a másik kezdje el. Végül is Jancsi bátorkodott neki.

– Nem beszélek a mindenki által jól ismert dolgokról. Ezt mindannyian tudjátok, és sajnós érezzük is a ránk nehezéző hatását. Csak egy dolgot szeretnék elmondani azt igazolandó, hogy mennyire nincs megértés, tisztességes jószomszédi viszony és közeledési szándék a térségünkben élő szlovének és magyarok között. A történetem a következő:

Az elmúlt vasárnap a közelünkben levő szlovén Benicén szüreti mulatságot rendeztek. Ezek a bálók eléggé nevezetesek a vidékünkön, hiszen olyan falvakban élünk, ahol majdnem mindenkinek van néhány ár szőlője egy kisebb vagy nagyobb zsúpos tetejű pincével. A szőlőérést általában meg szoktuk valamilyen formában ünnepelni mindig. De hogy ne térjek el a tárgytól, visszakanyarodom mondandómban a benicei szüreti mulatságra. Az is bevált szokás, hogy ezekre a szüreti táncmulatságokra összegyűl a környék fiatalosága is: legények és lányok.

Hát a mi fiataljaink is elhatározták, hogy elmennek egy kicsit szórakozni a szomszéd faluba. Volt, aki figyelmeztette őket, hogy nem a legjobb gondolat, hogy éppen oda mennek, de tudjátok, a fiatalokban még tüzel a virtus, a mieinkben pedig a magyar virtus. Így hát megjelentek kilencen – öt fiú és négy lány – a délutáni órákban a rendezvényen. Onnan tudom a dolgokat hiteles forrásból, mert a Katica lányom is ott volt, és mindent látott.

Ő mondta el, hogy mi is történt valójában. Amikor bementek az udvarba, ahol a bál volt, kicsit furcsán néztek rájuk, de nyugodtan helyet foglalhattak egy üres asztalnál. Bort rendeltek. Azt minden bonyodalom nélkül megkapták. Utána szórakozni kezdtek. Még

táncoltak is. A tánchelyiség a terjedelmes pajtában volt, amelynek az oldalait vászonponyvával fedték be, hogy ne látszódjon se a pajtafia a szénával, se a pelvás.

Egyszóval tiszta, barátságos és kellemes benyomást nyújtott az egész helyiség. Még a pajta döngölt agyagtalaját is simára sikálták, hogy nagyon ne porozzon, s hogy könnyen lehessen rajta táncolni. A pajta egyik sarkában voltak a cigányok, azaz a muzsikások: két harmonikás, egy tamburás és egy nagybögös. Csak szlovén dalokat játszottak. Főleg polkát.

A pajta előtti gyepes területet úgy kétméteres, frissen vágott gyertyánfa- ágakkal tűzdelték körül. Csak a be- és kijáratot hagyták szabadon. Ott olyan díszkapuszerű lugasféleségen függtek a szőlővesszőkkel letakart hevedereken az érett smarnica, otelló és izabella szőlőfürtök.

Azt ti is tudjátok, hogy ilyenkor a belépő helyett ezekből illik leszakítani néhány fürtöt, legalább annyit, ahány lány vagy nő van a társaságban, s ezért egy-két parát vagy dinárt fizetni kell. A »kötelező bírság« összege attól függ, hogy hány fej szőlőt »csentél el«, vagyis vettél le. Egyébként vagy három sorban akácfalábakra erősített lécekre is raktak dús lombú gyertyánfaágakat, hogy védje a szórakozó vendégeket a tűző napsugártól. Némelyik lábon, beosztva, már ott lógtak a viharlámpák is.

A mi fiaink is táncoltak. Jól érezték magukat. Senki sem háborgatta őket addig...

Én csak később tudtam meg, hogy a Csóri Gyuri fia, a Laci, egy benicei kolonista lánynak teszi a szépet. Néhányszor már találkoztak is titokban a Mura-parton. Persze ott jól el lehet rejtőzni a kíváncsiskodó leselkedők elől. Azt is suttojják a faluban – hiszen a falu szája mindenről tud –, hogy ennek sem a Laci szülei, de a lány szülei sem örülnek. Az is valószínű, hogy a kapcsolatuk nemtetszése nem vagyoni eredetű, hiszen mind a két család viszonylag jól szituált. Több hold földdel, szántóval és erdővel rendelkeznek. Sőt mindegyiknek van mintegy 15 ár szőlője egy kis pincével; egyiknek a Bán-hegyen, másiknak a Magyardiákon. Véleményem szerint a szülők tiltakozásának alapja a nemzetiségi eltérésben rejlik.

– De ugye, Jancsi, nem erről a mindennapos szerelmi kapcsolatról akarsz beszélni egész nap? – kérdezte türelmetlenül Vendel. – Ilyesmi nálunk is előfordul. Igaz, eddig még csak egy esetben történt meg, hogy a radamosi magyar legény zorkóházi tót lányt vett el feleségül.

– Hagyd, hogy befejezze! – szólt rá Pali. – Alig várom a történet végét.

– Jól van. Hamar befejezem – nyugtatta meg őket Jancsi. – Ugye ott hagytam abba, hogy a mi fiataljaink jól mulattak addig, amíg a Laci el nem hívta táncolni Zlátkát, a benicei szlovén lányt. Közben az is kiderült, hogy a lányra szemet vetett Borisz is, a szomszéd legényfia. Sokan úgy gondolták Benicén, hogy jól megértik egymást, s a gyakori találkozásuknak házasság lesz a vége. Ebben reménykedtek a lány szülei is. De »Az ember tervez, Isten végez« szolás most is érvényre jutott.

A fiatalok szerették egymást. Nem törődtek azzal egyáltalán, hogy az egyik magyar, a másik meg szlovén. Amikor egymás szemébe néztek, ott a csodálatos és varázsos mennyországot látták. Szívük gyors verése végtelen boldogságot dübörgött. Vérük heves lüktetése kitörölt agyukból minden józan gondolatot. Csak egymást látták, egymást érezték,

egymást akarták, egymást szerették! És ez a szerelem minden észérvnél erősebb volt. Minden gátat képes volt lerombolni.

Most is úgy tüzelt Zlátka szemének mélyvízű tengere, mintha aranyló napsugár nyilait tükrözné a világra. Megfeledkeztek a körülöttük zajló életről, és forogtak, forogtak, ropták megbűvölten az egyre gyorsuló stájerpolkát.

A szinte fékeveszett, szilaj és félelmetes tánc után a kipirult arcú lány a magyar fiatalok asztalához ült. Ez sokak számára érthető volt, de nem Borisz számára, aki felindultan, haragosan lépett a pinceiek csoportjához. Elkapta Zlátka kezét, és magával akarta húzni. A kétségbeesett lány hiába ellenkezett, hiába kérte a már félig ittas fiút, hogy hagyja őt békén. Az csak erőszakoskodott, és végül arcul ütötte a lányt. Ezt már Laci sem nézhette tétlenül. A lány védelmére kelt. A kimenetel: óriási verekedés. Először csak a két dühös fenegyerek öklözte egymást, de amikor Lacinak sikerült Boriszt a földre teríteni, akkor a legyőzött ellenfél barátai is belevetették magukat a küzdelembe. Így a csentei fiúk sem maradtak veszteg, nem nézték, nézhették tétlenül az egyenlőtlen harcot. Nem részletezem. Valamelyik benicei fiú kést rántott elő, és kétszer Laciba döfte. Egyik szúrás a mellébe, a másik a bal felső karjába siklott.

– A többit már tudjuk – vágta el a szavát Karcsi.

– Nem tudjátok! – erősködött Jancsi. – Alig tudtak a fiúk szekeret szerezni, hogy a szegény sebesültet hazavihessék. Az orvos is későn érkezett meg Alsólendváról. Megnézte Lacit, bekötözte a sebeit, és rögtön elvitette a kórházba, Csáktornyára. Több hétig maradt ott.

– És mit tettek a csendőrök? – érdeklődött Feri. Kivizsgálták az ügyet? Úgy hallottam, ők hamar megjelentek a helyszínen.

– Ki. Persze, hogy ki. Kivizsgálták – vált szomorúvá a hangja. – Bíróságra került az ügy. A csendőrök jelentése alapján, akik úgy állították be a dolgot, még tanúkat is találtak hozzá, hogy mi magyarok voltunk a rendbontók, mi kezdtük el a verekedést, mert gyűlöljük a tengeremellékről idemenekült kolonistákat.

– Milyen döntést hozott a bíróság? – kérdeztem meg én.

– Egy hónapi elzárásra ítélték a fiúkat. Még szerencse, hogy csak föltételesen.

Sokáig hallgattunk. Nem volt kedve senkinek sem folytatni. Különben is tudtuk, hogy az ilyen és a hasonló esetekben mindig a muravidéki magyarság húzza a rövidebbet.

Miska bácsi, az öreg molnár, behozott egy üveg klintonbort és két poharat. Megkínált. Ittunk. Utána pedig folytattuk a megbeszélést.

A magyar Himnusz

Másodiknak Pista szólalt meg. Előrebocsátotta, hogy az ő történetét a tizennégy éves fia mondta el, azaz vele esett meg. Tehát az ő szavait fogja idézni. De előtte még a következőket említette: – Azt tudjátok ugye, hogy a jegyzőéknél már van telepes rádió. Ők mondták meg a Feri kocsmárosnak, hogy a németek háborúra készülődnek. Szeretnék elfoglalni Sziléziát, no meg Ausztriát is. Persze ez csak egyszerű hír volt, amit főleg az angol politikusok hangoztattak, de a mi falunkban olyan hamar végigszágulzott, mintha szárnya lett volna. Nem tellett bele egy óra sem, akkora már a faluszéli cigányok is tudták.

Én a Bothéknál voltam. Volt egy satnya, törött lábú kisborjóm, azt szerettem volna eladni. Éppen az áráról beszélünk, amikor a Józsi gyerek ijedten berontott a konyhába, és hadarva mondta, hogy rögtön menjek haza.

– Mi baj van, hogy ennyire sietős? – kérdeztem a megszeppent gyerektől.

– Én nem tudok semmit, de az ágyom azt mondta, hogy nagyon sürgős, nagyon sürgős.

Gyorsan lelöktem a torkomon a kupámban levő maradék törkölyt, és siettem haza.

– Ég a ház, vagy a tető szakadt rátok? – nyitottam a háziakra az ajtót. – Mi olyan fontos, hogy futárt küldesz utánam? – szóltam rá kicsit keményebben a feleségemre, akin látszott, hogy valami tényleg nincsen rendben otthon, mert mind a két szeme ki volt sírva.

– Jöjjön! Nézze meg! A Gézus.

– Mi van Gézával?

Közben az első szobába mentünk. A jobb oldali ágyon ott feküdt a középső fiam. A kezein vizes ruha, valamilyen vászontörülköző. Az arcára volt írva, hogy nagyon szenved.

Közelebb léptem hozzá, és megkérdeztem:

– Mi a baj, öcskös?

– A kezem – nyögte.

– Mi van a kezeddél? Mutasd!

– A tanittu ur megbotozta – szipogott az anyja.

– Ki?! – kérdeztem csodálkozva. – És miért?

– Azt ő tudja – mutatott a fekvőre.

– Miért vertek meg? Mit követtél el? És melyik volt? – faggattam.

– A »rostás« – suttogta alig hallhatóan.

– De miért?! – lettem dühös.

– Mert... mert... énekeltünk...

– Hadd látom a tenyeredet!

Manci óvatosan lefejtette a gyerek kezéről a sebtében rárakott vizes borogatást. Nagyon vigyázott, hogy minél enyhébb fájdalmat okozzon neki.

Nagyon megdöbbsentem, meg is ijedtem, amikor a fiú véres tenyerét megnéztem. Nem számítottam arra, hogy ezt látom. Géza tenyerén óriási, vékony hurkákhoz hasonló dudorodások éktelenkedtek friss és alvadt vércsomók között. Néhol kilátszott még az eleven hús is.

– Hát ez gyalázat! Felháborító! Égbekiáltó istentelen gabszág! – fakadtam ki.

Annyira ideges lettem, hogy csak hápogni tudtam. Aztán meg olyan méregbe gurultam, hogy attól tartottam, szétpattannak az erek az agyamban.

– Ki tette ezt a szörnyűséget? – ordítottam újra a szerencsétlenre.

– Ne kiabáljon ilyen vadul szegénykémre! Nem látja, hogy mennyire szenved? – szólt rám a feleségem.

– Igazad van, asszony – tértem jobb belátásra. Megpróbáltam lehiggadni. Józan és nyugodt maradni. – De akárki is tette ezt, az megfizet érte! Istenemre mondom, meglakol!

– Ne szidja az Istent! Az nem oka.

– Azt hiszem, az lesz a legokosabb, ha idehívatod az orvost, hogy nézze meg, kötözzze be. Én addig megpróbálok gondolkodni.

Így is történt. Manci üzent a doktornak, hogy azonnal jöjjön hozzánk, mert megsebesült a Gézus.

Szerencsére az orvos hamar megérkezett. Megvizsgálta a sebesült tenyerét. Kitisztította a sebeket. Fertőtlenítette, majd valamilyen kenőccsel bekente. Végül bekötözte. Még injekciót is adott neki.

– Nem lesz semmi baja a gyerek kezének. Úgy látszik, a sebek nem mélyek, csak erős ütéseket kapott attól a szemét alaktól.

– Hát maga is tudja, doktor úr, hogy mitől ilyen a Gézus keze?

Ő már a hetedik. Az utolsó. Hasonlóan bánt el mind a hét énekessel. – No, de nyugodjanak meg! Pár nap múlva már nem lesznek fájdalmai. A sebek pedig hamar begyógyulnak.

– Köszönjük, drága doktor úr, a segítségét. Majd megháláljuk.

– Rendben van. Vigyázzanak a fiúra. Holnap újra idenéznek. Kicsérélem a kötést.

Amikor az orvos elment, bementem a szobába, és megkérdeztem a fiamtól, aki már valamivel jobb színben tűnt fel, hogy mondja el pontosan, mi is történt valójában az iskolában.

– Édősapám – nézett rám félénken –, ugye nem lesz mérges, nem ver meg, ha mindent elmondok?

– Nem, nem – böktem ki furcsa érzésekkel. – Valami nagy bűnt követtél el?

– Nem, édősapám, csak...

– Ne félj, beszélj, nem bántalak!

– Mi heten, hiszen tudja – a Karcsi, a Lali, a Pityu, a Jani, a Peti, a Gyuszi meg én –, elhatároztuk, hogy megtanuljuk a magyar Himnusz, a mi himnuszunkat: az Isten, áldd meg a magyart!

Ebben nincs semmi rossz. Minden magyar és magyarul érző ember büszke lehet rátok.

– Délutánonként, amikor találkozni szoktunk a Menárics-gyepű melletti bokrosban – ahol egy kis tanyát építettünk ki magunknak –, gyakoroltuk a Himnusz szövegét és dallamát.

– Ki tanította meg nektek? – csodálkoztam.

– Gyuszi tanulta meg otthon az öregapjától. Mi meg tőle.

– És te is el tudnád énekelni?

– El én – vált önérzetessé a gyerek hangja. – Akarja, hogy elénekeljem? – bátorodott neki szinte büszkén.

– Majd ha meggyógyultál – vágtam el. – Inkább folytatsd!

– Már nem tudom, kinek az agyában született meg a gondolat, hogy a *Bože pravde, Ti što spase...* (e: Bozse právde, Ti sto szpásze... – Isten igazsága, ki megvédesz...) helyett, a jugoszláv himnusz helyett, amit minden énekórán muszáj énekelnünk, a magyar himnusz énekeljük el.

– Csak nem ment el a józan eszetek, hogy ilyent tettetek? – lepődtem meg.

– De, de...

– Mit de?!

– De..., megtettük! És nem ment el az eszünk se! Megtettük, édősapám! A gyűlöletes himnusz helyett, vagyis hát közben, mert az egész osztály a *Bože pravdet* fújta, mi heten pedig, a »kismagyar csoport«, mert így hívjuk magunkat, az Isten, áldd meg a magyart! énekeltek jó hangosan, teljes szívből és szájból. És nem féltünk! Nem szégyenkeztünk! Mert a mi nemzeti himnuszunkat mondtuk. Azt hiszem, ha az öreg Isten nem is, de az angyalok kara is velünk örült.

– Csak a sovinszta, magyargyűlölő szlovén tanítók nem! Most már értem, hogy miért ilyen a kezed.

Bármennyire is akartam szigorú lenni, nem tudtam. Még haragudni sem tudtam a gyerekekre. Sőt mintha az én szívemet is valamilyen ismeretlen varázslat vagy bűvölet szorította volna össze. A gyomromban is görcs keletkezett, de ez nem volt fájdalmas, gyötrő, hanem forró, és égette átjárva az egész bensőmet. Úgy éreztem, hogy a keblemet ellenállhatatlan erő dagasztja. Fülemben, a lényemben lenyűgözően áradt szét a hét vakmerő fiatal magasztos énekének csodálatos visszhangja. Szerettem volna magamhoz ölelni mindegyiket! – Végre! – sóhajtottam önkéntelenül. – Végre valakik mégis csak szembeszálltak a kegyetlen, idegen, népnyúzó szerb hatalommal, akik nemcsak érzik, de tudatosan vallják is a világ előtt, hogy ők magyarok!

Sokáig hallgattunk. A szobában még a szúnyog dongását is meg lehetett volna hallani.

– Fejezd be! – kértem.

– Mondom, míg az osztály többsége hangosan harsogta a jugoszláv himnuszt, mi meg közben a magyart. Az ő hangjuk egyre halkult, csendesedett, a miénk pedig mind jobban harsogóbbá vált. Az töltötte be az egész iskolatermet.

– És?

– Amikor a »rostás« rájött, hogy mi történt, ordítani kezdett:

– *Tišina! Tišina!* (e: Tisina! Tisina! – Csönd! Csönd!)

– Azt hittük, szétpukkad a dühtől, a megaláztatástól. Olyan vörös lett az arca, mint a pulyka taréja. Először azt sem tudta, hogy mit csináljon. Nyargalászott feldúlt arccal a padok előtt, mint a megvadult bika. A fejét fogta, az ökleit rázta. Káromkodott. Végül is előkereste a sarokból a legvastagabb pálcáját, és gyűlölettől remegve kérdezte.

– Kik énekelték a *vogörski himnát?!* (a magyar himnuszt)

Néma csend.

– Még egyszer kérdem, kik voltak. Ha nem mondjátok meg, az egész osztály fog bűnhődni. Mindenkit megverek. (Itt jegyzem meg, hogy ezeket szlovénul mondta, hiszen nem tudott, de nem is akart tudni magyarul. Most azért egy-két magyar szót is beleszótt a kiabálásába.)

– Hallgattok, бүdös magyarok! Csibészek!

Síri csönd. Lélegzetvisszafojtva, szorongva vártuk a fejleményeket.

– Jól figyeljete, ti, gazemberek! Ha nem jelentkeznek a rendbontók, a бүnösök, akik meggyalázták hazánk himnuszt, és bemocskolták a nagyszerb szellemiséget, minden tanuló hűsz botütést kap.

Semmi reagálás.

– Gyere ki, Julij! Te leszel az első – mutatott rá Gyuszira. – Majd megmutatom én nektek, hogy hogyan becsüljétek meg a kenyéradó, kegyelmes királyotokat! Őkegyelmességét, Petár Karadorđevićet!

Amikor a fiú fölemelkedett, hogy kimenjen a dühöngő, félig esztét veszített tanító elé, mint a gumilabda, pattantunk föl mi is.

A döbbenet csöndje nehezedett a teremre. Több mint ötven csodálkozó arc fordult felénk. Több mint ötven szempár szegeződött ránk. A legtöbbször furcsán csillogott valami megmagyarázhatatlan fény. Nem tudnám megmondani, hogy mi, de valami különös, valami lebilincselő, valami nagyon, nagyon megnyugtató és felemelő érzés töltött el.

– Ah! Tehát ti vagytok a gaz jómadarak! Heten! Éppen mint a gonoszok – szólt csúfondárosan, kajánul vigyorogva. – De gonoszok is vagytok, tudjátok-e! – vált keménnyé, veszélyessé és gyűlöletessé a hangja. – Ti, a társadalmunkat megfertőző, undok férgek! Rusnya magyarok! A becsületes és igazságos szláv népen élőködő, romlott népség! Cigányok! Most megkapjátok a magatokét, amit megérdemeltek! Sorakozó itt előttem kinyújtott tenyerekkel!

– A többit, azt hiszem, nem kell elmondanom, édesapám. Addig verte egyre vadabban a tenyerünket, míg a végén szinte összerogyott a kimerültségtől vagy a bosszúvágytól, az is lehet, hogy mindkettőtől.

– Takarodjatok a szemem elől! – zuhant bele a székébe. – Ti meg mit bámultok? Hülye barmok, rohadt magyarok! Tűnjetek el ti is! Ne is lássalak benneteket!

Csend...

Ennyi. Ez történt nemrég a mi falunkban, a mi iskolánkban. De hallottam, hogy hasonló eset többször előfordult, ha nem is ilyen durván, drasztikusan, másutt is – fejezte be történetét a dobronaki Pista.

Ha akkor a kis szoba némasága vagy inkább az emberi agyakban megszületett gondolatbokrok és a lelkiükből fakadó érzelemhullámok kitörtek, kitörhettek volna, lehet, hogy előbb robban ki a második világháború.

A pusztaréti csata

– Én a saját történetemet mondom el. Azt tudjátok, hogy a tiszta magyar lakosságú falum és a szomszéd, ugyancsak őshonos magyar település közé a nagyszerb hatalmi politika »tót–szlovén« kolóniákat helyezett. Hogy mi volt ezzel a céljuk, azt ismeritek. Annak ellenére, hogy néhány szlovén politikus és az egyház azt hirdette, hogy a törvény előtt minden jugoszláv állampolgár egyforma, egyenlő jogokat élvez, békében és zaklatás nélkül élhet, ez csak propaganda, hazugság volt.

Lépten-nyomon tapasztaljuk a kolonisták ellenséges magatartását velünk szemben. Ez nemcsak a különböző rendezvényeken, összejöveteleken, de a mindennapi életünk gyakorlatában is rendszeresen – és elég gyakran – kifejezésre jut.

Nekünk a Lendvahegyen, a Cser-hegyen van szőlőnk. Hogy elvégezhessük a tavaszi metszéstől a szüretig, illetőleg a késő őszi kapálásig a különféle munkálatokat, ezen a kolonista falun kell átmennünk. Így sokszor megyek – és ez érthető is –, hogy csak csoportosan, furkósbottal, hosszú nyelű kislejcsével, akinek van, az hagyományos fokossal felfegyverkezve, merünk közlekedni. Előfordult többször is, hogy a magányosan közlekedőt, főleg a középkorú férfiakat és a legényeket, jól helybenhagyták a betolakodó idegenek. Még a gyerekeket sem kímélik. Ha mással nem, hát sárral és kavicsal dobálják meg őket.

Persze köztük is vannak rendesek, emberségesek, de a többségük mindig keresi a veszekedés okát, hogy ellenséges tetteiket valahogy igazolhassák, elfogadhatóan megmagyarázhatják. Az is igaz, hogy hasonlóan gondolkodtunk, gondolkodunk jóformán mi is.

– És a törvény? A csendőrség? – szakított félbe valaki.

– Azoknak egyéb gondjuk-dolguk van. Nem törődnek azzal, hogy a jugoszláv állam megtűrt alattvalóinak milyen a kisebbségi helyzete. Az ő ügyes-bajos dolgaikra nem volt és nincs is kivizsgálási idő. Ha erre mégis sor kerülne, mindig mi húzzuk a rövidebbet. Nemrég történt, hogy a szomszéd Lajcsi meg a barátja, Ottó, Alsólendván jártak valamilyen hivatalos ügyben a bíróságon. Amikor jöttek haza, nyolc markos szlovén legény állta el az útjukat. Egész magatartásukon látszott, hogy mi a szándékuk; verekedni, vagyis alaposan elintézni a két fiút.

– Most aztán ráfáztunk – súgta Ottó. – Ugye, nem hallgattál rám. Mondtam, hogy menjünk a Bagonica-patak partján. Akkor talán megúsztuk volna.

– Késő bánat. Mit csináljunk most? – kérdezte Lajcsi. – Fussunk el? Vagy várjuk meg, hogy összetörjék a csontjainkat?

– Fussunk, de gyorsan, teljes erőnkből.

Az elhatározásukat tett követte. Nekilendült a két legény. Szaporán szedték a lábukat, de érezték, hogy egyre fogy az erejük, és hogy nyomukban lohol kiabálva, átkozódva a nyolctagú ellenség. Lajcsi – szerencsétlenségére – megbotlott egy nagyobb kavicsban, és orra bukott. Ezt látva Ottó, megállt. Várta, hogy mi fog történni. Már látta magát és barátját vérbe fagyva, törött lábakkal, kezekkel, bevert koponyával. Tudta, hogy elvesztek. És tudjátok, mi lett a vége?

– Nem – mondták kíváncsian a szobában ülők egyszerre, lélegzetüket is visszafogva.

– Az egyik szlovén fiú, akiről a környékbeliek azt suttogják, hogy egy zsitkóci magyar lánynak udvarol, kidüllesztett mellel eléjük lépett, és önérzetesen, büszkén jelentette ki:

– Most úgy elintézhetnének benneteket, hogy a jó édesanyátok lepedőben vihetne haza. De lássátok meg, és vegyétek tudomásul, hogy kivel van dolgotok! Kivételesen most nem bántunk, de ha még egyszer erre mertek járni, akkor megnézhetitek magatokat. Elmehtek! – adta ki szinte parancsolva. – Ne felejtsetek el, hogy mit mondtam! *Razmiš?* (e: Razmis? – Érted?)

Értettük. Hogyne értettük volna, de alig vártuk, hogy otthon elmondhassuk a velünk történeteket. Akkor határoztuk el, hogy ezt nem ússzák meg szárazon a kedves, „jöttment”

szomszédaink. Kerestük az alkalmas időt, a lehetőséget, hogy valamilyen módon megtorolhassuk a rajtunk esett, megszegényítő esetet. Ezt egy vasárnap délután adta meg nekünk a sors kegye.

A Nagyfülü Jankó kocsmájában voltunk, fiatalok, legények és lányok meg mi néhányan, kicsit idősebbek. Lehattunk vagy tizenöten. Kint borongós volt az idő. Nem esett, de látszott, hogy lóg az eső lába. Ilyenkor nyár végén gyakran megesik, hogy percről percre változik az időjárás. A Felső-erdő fölött komoly és haragos gomolyfelhőket ringatott ölében az enyhe nyugati szél. És ha nagyon odafigyelt volna valaki, hallhatta volna a bántornyai nagyharang kongó zúgását. A közeli zombékos-nádas lópban, valamelyik terebélyes fűzfa lombja között fészkelő kakukk is rázendített vidám, de a fülnek sem kellemes énekére. Most csak azért voltunk a „csárdában”, mert valamilyen fogadott ünnepe volt a falunak.

– Mit hozzak a kedves vendégeknek? – nyájaskodott Jankó bácsi, akit magunk között, meg természetesen a háta mögött is, csak Nagyfülünek neveztünk a nagy és szétálló fülei miatt. Hogy ki ragasztotta rá ezt a találó gúnynevet, nem tudjuk, de ő a környékünkön csak a Nagyfülü Jankó volt mindenkinek. Nem volt falunkbeli. Lehet, hogy a Bácskából került hozzánk. Először mintha nem is beszélt volna magyarul. Az is lehet, hogy valamilyen sokác családban született. Nem tudjuk. Egy biztos, ma már szépen beszél a nyelvünket, de nem a hetésit vagy a muravidékit. Hangoztatja is gyakran, hogy a mi itteni beszédünk a bugris parasztkéhoz hasonlít.

– Hát mit tudna hozni, kedves Jankó bácsi? – kérdezte meg tőle Karcsi.

– Mindent, amit a kedves vendég parancsol – szólt udvariasan a vendéglős. – Mindent, urak és hölgyek.

– Ha így van, akkor hozzon nekünk két piros ropogósra sült egyéves fácánkakast, szépen tűzdelt füstölt, kolozsvári szalonnaszeletekkel, petrezselymes-kapros főtt krumplival és mellé enyhén csípős boggyiszlói csemegepaprikát. Ja, de ne feledkezzünk meg az italokról se! Legyen, mondjuk a hölgyeknek finom, hároméves császárkörte-likőr, nekünk, az uraknak pedig jó lesz a Csongrád melléki, kecskeméti füttyülős barackpálinka toroköblítőnek. Utána azután jöhet locsolónak a borok királya és a királyok bora.

Azt leírni, elmondani nem lehet, hogy a Nagyfülü hogyan bámult. Úgy kitátotta a száját, mintha óriási barlang nyílt volna ketté, mintha kétszárnyú pinceajtó lenne, de abban nem boroshordók sorakoztak egymás mellett, hanem néhány sárgásodvas fog csupán. Szemgolyója akkorára dagadt, hogy futball-labdának nézhették az emberek. És csak nézett, nézett bambán, ámult sután. Azt hittük volna, hogy mint Lót felesége sóbálvánnyá, ő most hús-csont bálvánnyá változott. Eltelt néhány perc, amikor hisztérikusan fölnevetett, majd igazi lakáj módra meghajolt, és nagyon kedvesen, udvariasan mondta:

– Meglesz, nagyságos uram, amit rendelni méltóztatott. Csak egy kis türelmet kérek. Pillanatnyilag a fácánkakas még nem érte el az egyéves kort, és vidáman röpdös a közeli Fekete-erdőben, de az is lehet, hogy a Mura-erdőben. Tehát erre várni kell egy keveset. Lehet, hogy önre vár éppen. A télen vágott disznóm füstölt szalonnája már igen vékonyka, és nagyon avas-csöpögős. Az is lehet, hogy zöld hályoggal vont a mindenhová odatolakodó, szemtelen penész. De nincs semmi gond. A levágásra szánt koca már megvan úgy tíz-tizenkét kilós az ólban. Fenséged úgyis várakozni lesz kénytelen a fácánkakasra. Mire az megnő, a koca is ölhető lesz. Hogy petris van-e a konyhán, azt nem tudom, de az asszony, a kedves

feleségem, a Bözsike, biztosan meg tudja mondani, hiszen rettentő sokat dolgoztat a szegény cselédlánnyal a kiskertben. Kapo..., kapor..., azt hiszem, azt már elfogyasztottuk. De sebj, azt majd rajzolunk az ételhez. A tavalyi krumplinak már akkora a csírája, hogy inkább azt javasolnám kirántani!

No, de ne feledkezzünk meg az italokról sem! A hölgyek császárkörtéje még kint lóg a fán, de biztosíthatom, hogy őszre megérik, ha az Isten is úgy akarja. Mert hát, még lehet jég is, dér is, és akkor fuccs a termésnek. Hasonlót mondhatok a nemtudommiyen barackpálinkáról is. A fészker mellett áll ugyan egy nyúzott ágazatú, öreg, görcsös, kivénhedt, repedezett törzsű barackfa, van is rajta néhány satnya gyümölcs, de az is az Isten markában van még – ahogy nálunk szokás mondani.

A borok királya meg a királyok bora! Ugyan kérem. Ha Attilának, a hunok királyának, az Isten ostorának jó volt a Cser-hegy tüzes nedűje, ha Árpád apánknak, a magyarok első fejedelmének égő szomját a Lendva-hegy drága bora oltotta, akkor, úgy vélem, uraságod is megelégszik ezzel a kitűnő zamatú, bódító illatú, megragadóan csillogó és mindenkit megbolondító rigánuci smarnicával – hajbókolt kecsesen a kocsmáros.

A hirtelen kirobbant nevetés alig akart szünni. Hahotává erősödött.

– Jól van, öreg – veregette vállon Karcsi megértően, maga is kacagva a „lapot vevő” embert. – Egyébként ezeket a dolgokat én Budapesten hallottam, de magam még egyiket sem élveztem.

– Karcsi bácsi! Karcsi bácsi! – rontott be az ivóba a mezítlábas Vili gyerek.

– Mi van, Kormos? Tüske ment a fenekedbe? Vagy talán lógombócot, azaz lóürüléket nyeltél?

– A begoncok... a kolonisták...

– Mi van velük?

– Vagy tizen ott mászkálnak a Pusztaréten.

– Honnan tudod? Láttad őket?

– Hiszen maga mondta, hogy mindig őrködünk. Vigyázzunk. Lessük a kolonistákat, hogy merre járnak, mit csinálnak!

– És mikor láttad te azokat? – faggattam tovább a füstösképűt.

– Az imént. Éppen ott jártam.

– Jól van. Most szaladj, szaporán szedd a lábad, és szólj a többi gyereknek is, hogy jöjjenek azonnal ide!

A gyerek, mint a puskából kilőtt golyó, úgy száguldott el.

– Hallottátok. Dezső, nézd meg, hogy mi az igazság! Ti többiek, készüljétek! Van kedvetek egy kis csatározásra, hercehurcára? De nem pusztá játéokra, hanem egy kicsit komolyabbra.

– Van – hangzott egyhangúlag.

– Akkor rajta! Kerítsetek fegyvereket! Csépet, botot, kötőláncot, igaküllőt, löcsöt, ostort, villát, kinek amije van.

Nem telt bele fél óra sem, már előállt a támadásra kész, fölfegyverzett sereg. Néhány fiatalnál még parittyá és gumipuska is volt. A zsebek roskadásig tömve kavicsgolyókkal.

– Egészen szép kis hadsereg – állapította meg Karcsi, aki átvette a parancsnoki teendőket. – Támadásra felkészülni! Indulj utánam! – azzal kitódultak a kocsmából, és a Pusztarét felé vonultak.

Az ellenfél először nem tudta elképzelni, mi folyik körülöttük. Csak akkor kaptak észbe, amikor kavicszapor hullott rájuk. De nem maradtak ők sem tétlenül. Nem futottak meg gyáván a túlerő láttán. Felvették a számukra rosszul végződhető harcot. Közben egyikük berontott a faluba erősítésért. Az hamar megérkezett. El sem hittem volna, ha saját szememmel nem látom. Mintha csak számítottak volna erre az összecsapásra. És ami még ennél is furcsább volt, a fiatal suhancok mellé felsorakoztak az idősebbek is, késekkel fölszerelve. Velük voltak a kutyák is. Ezek úgy acsarkodtak ránk, mint a véredek. Még az volt a szerencsénk – talán mind a két csoportnak –, hogy nem mentünk túl közel egymáshoz. Annál több kisebb-nagyobb kavics, sárgolyó, fadarab, tüskés kökényfaág hullott mindkét küzdőfélre. Már úgy látszott, hogy a kolonisták győznek, és a magyaroknak menekülniük kell, de a mi falunkból is megérkezett az utánpótlás. Valami húszan loholtak lóhalálában a küzdőtér felé, ugyancsak fölfegyverkezve.

– Most elintézzük titeket, ti büdös tótok! Idedugtátok azt a mocskos pofátokat, hogy minket boldogtalanítsatok! Elvettétek a földjeinket! – dühös ordítással vetették bele magunkat a harcba.

– Ez a mi hazánk! Ti vagytok itt idegenek, piszkos vogrinok! A mi kenyérünket eszitek! Menjétek át Magyarországra! Az a ti hazátok! – feleltek vissza azok.

– Majd megmutatjuk nektek, hogy kié volt és kié lesz ez a föld! – közelítették most már meg pár méterre az ellenséget.

Azok megtorpantak. Látták a túlerőt.

– Üsd, vágd, nem apád! – kiáltotta el magát harsányan Karcsi.

A végső rohamra induló magyar csapat előtt a kolonisták hada megbomlott, és futásnak eredt.

– Győztünk! Győztünk! Megmutattuk ezeknek az idetolakodó *prišlekeknek* (az ide jötteknek, „jöttmenteknek”), hogy ki az úr ezen a vidéken – kiabáltunk össze-vissza lelkesen.

Hát így végződött a két szomszéd falu harca – egy magyaré és egy szlovéné –, amelyet egymás mellé, egymás ellen kényszerített a nagyhatalmak igazságtalan és szívtelen politikai manőverezése.

– És nem lett belőle hatósági ügy? – kérdezte egyikük.

– De lett ám. Másnap már négy szerb csendőr és egy tolmács érkezett a faluba. A kihallgatás a kocsmában zajlott le. Oda vitték kettesével a zsandárok az embereket. Vallatták, faggatták őket, de érdemleges adatokhoz nem jutottak.

Még a szegény vend származású Miholic bácsit is bevonták a kihallgatásba. És ez jó volt, mert az öreg kiállt a magyar fiatalok mellett. Nem engedte, hogy a csendőrök megbilincselve elvigyenek néhány legényt jobb belátásra bírni az őrsön. Az igaz, hogy néhány pofon azért elcsattant, de komolyabb baj nem történt.

De az is igaz, hogy ez a csata, a pusztaréti csata, csak olaj volt a tűzre az amúgy is parázsló, a két nép közötti ellentétes viszonyokra. Nem megbékélést, hanem további, felfokozott gyűlölködést és ellenségeskedést eredményezett a Muravidéken élő ősmagyar lakosság és az idetelepített tótok és szlovének között.

Az erdei sztrájk

Elbeszélésem után síri csönd telepedett a kis szobára. A döbbenet riasztó „képe” kiült az emberek ráncokkal barázdált, sápadt és sovány arcára. Lélegzetüket is visszafojtva, szinte dermedten gubbasztottak a keresztlábú, szüette, kopottas, fenyődeszkából összetákoltsz asztal melletti székeken. Végül is én szólaltam meg.

– Mi van veletek? Úgy hallgattok, mint a némák. Talán a nyelveitek hegyére fagyott a szó? Még a sóhaj is belétek szorult, mint a göcsös fába az életlen fejsze. Hé! Emberek! Éltek még? Vagy sóbálvánnyá változtatok, mint a bibliai Lót felesége? Ébredjetek mély álmotokból vagy kábultságotokból! Ilyen és ehhez hasonló dolgot nem csak tőlem hallotok, nem csak nálunk történik meg rendszeresen. Ez a mi kisebbségi sorsunk. Úgy látszik, a jó Isten minket elhagyott, megharagudott ránk, hogy ennyire büntet.

– Ne káromold az Istent, János! Nem ő tehet róla, hogy így bánnak velünk a tótok.

– Nem káromlom, de akkor minek engedi meg ezt az embertelenséget? – fakadtam ki. – Én csak...

– Nincs semmilyen csak! Ez van, és ezzel kell élnünk, megbarátkoznunk! Érted?

– Nem, de rendben van.

– Hallgassuk meg Palit! – mondta Pista.

– Talán én... nem... – próbált szabadkozni az.

– Csak ne húzódozz! Tudjuk, hogy mi történt veletek.

– Hát ha tudjátok, akkor minek szaporítani a szót. Fölösleges az ismert dolgokat ismételtetni. Unalmas.

– Nem az – volt az egybehangzó válasz szinte követelően.

Így a kapcai Pali nem tehetett mást. Beszélni kezdett.

– Az 1926-os és 27-es években tárgyalások kezdődtek meg köztársasági vagy éppen muraszombati szinten arról, hogy a Muravidék gazdag lombhullató és tűlevelű erdőinek faállományát jó lenne hasznosítani, gazdaságilag értékesíteni, és belőle az ország és néhány főember erszényét megtölteni.

Így indult el 1927-ben – ha jól emlékszem már kora tavasszal – az erdőirtás vidékünkön a Fekete-erdőben, a Felső-erdőn és a Dobronaki- és Kebelei- dombságon, vagyis Alsólendvától egészen Bakónakig. Az erdővágást és a levágott, kitermelt fa szállítását a Našička Fakitermelő Cég végezte, amely az 1940-es évek végéig működött. A keskeny vágányú, erdei kisvasút végighúzódott Alsólendvától Bakónakig, amelyen naponta kétszer fordult meg az iparvonat. Szállította a szebbnél szebb, kiváló és értékes rönköket elsősor Alsólendvára, majd pedig Nagy-Szerbia különböző tájaira.

– Ez jó kereseti lehetőség volt az itteni emberek számára is – jegyezte meg valaki.

– Az elején igen. A bérlőtulajdonos vagy esetleg mások is egyre éhesebbek lettek, több fát követeltek. Emelték a napi termelést, de a fizetésről sokszor megfeledkeztek. Később már naponta tíz-tizenkét órát dolgoztunk, látástól vakulásig, ahogy nálunk mondják. Ezzel szemben a fizetés egyre csökkent, késett. Mintha a világválság tért volna vissza vidékünkre. Az emberek egyre szegényebbek lettek. De nem erről akarok beszélni, hiszen ezt tudjátok magatok is.

A dolog egy szombat délután történt, azaz kezdődött. Karácsony táján. Kemény tél volt. Talán 70-80 centis hótakaró borította a tájat. Néhol kétméteres hófújtatók nehezítették a biztonságos közlekedést, akár gyalogosan, akár lovasszánnal történt az.

A Radamos melletti Fősü-erdőn dolgoztunk. Több évtizedes, öreg tölgyfákat döntögettünk, gallyaztunk, daraboltunk, kéregtelenítettünk, és raktuk a vagonokra. Sokan dolgoztunk. Magyarok, szlovének, vendek és horvátok. Talán minden környező faluból voltak munkások Kebeleszentmártontól Nagypalináig, Benicétől Gibináig. Érdekes dolog, hogy ott egyformák voltunk. Egy volt a célunk. Pénzt keresni a családuknak. Biztosítani a megélhetést. A nagyúr, a pénz, békét és megértést parancsolt.

De ezt a békés, harmonikus, egymást értő és segítő állapotot alapjaiban változtatta meg egy esemény.

1935. január közepén még nem kaptuk meg az előző év novemberi és decemberi fizetésünket. Előtte már többször is jártunk a munkavezetőinkhez panaszainkkal. Mindig megígérték, hogy intézkednek, de hát lássuk be, nem ők adják nekünk a munkabérünket. A Cég viszont még nem küldte el.

Ekkor született meg valakinek az agyában a gondolat, amit közölt is velünk, hogy sztrájkolni kellene. Ezt teszik másutt is a munkások, például Franiaországban vagy Németországban.

Javaslatát elfogadtuk. Sztrájkbizottságot alakítottunk, amelynek három szlovén – mert ők kevesebben voltak – és négy magyar tagja lett. Egy-egy ember Nagypalináról, Zorkóházáról, Benicéról, Hosszúfaluból, Kapcáról, Göntérházáról és Zsitkócból. Ennek a bizottságnak magam is tagja voltam. Még aznap este felkerestük az alsólendvai főmunkavezetőt, és átadtuk neki leírva a követeléseinket. Nem kértünk mi lehetetlent. Csupán azt, ami megjár egy munkásnak.

– Mégis mi volt az? – kíváncsiskodott Karcsi.

– Hát hogy fizessenek rendszeresen, a megállapodás szerint, a hónap 1-jén és 15-én. Ha naponta tíz óránál többet dolgozunk, azt fizessék meg, hiszen gyakran előfordult, ha nagyon sürgős volt a szállítás, hogy addig dolgoztunk, ameddig csak látni lehetett. Sőt a rakodást még viharlámpák gyér világítása mellett is végeztük. Adjanak télen bekecseket és strapabíró munkakesztyűket. Ha ezt nem teljesítik, nem dolgozunk, leállunk.

– És lett eredmény?

– Nem. Ekkor gyűlést tartottunk. Az emberekhez egy alsólakosi ember szólt. Elmondta, hogy mit tervezünk. Kérte őket, hogy mindenki támogassa az elhatározásunkat. A többség igent mondott. Megállapodtunk, hogy hétfőn ugyan megjelenünk a munkahelyünkön, de nem dolgozunk.

Így is történt. Néhány ember kivételével megjelentek a munkások a környező falvakból. Tüzeket raktunk az erdőszélén. A tűz köré rönköket hengerítettünk. Előkerült a vászontarisznyából a füstölt szalonna, a kemencében sült rozskenyér, a vágottsír, a vöröshagyma, no meg a pintes vagy a kulacs, amelyben jó lendva-hegyi rizling, rigánuci smarnica vagy zorkóházi klinton volt.

Mindenki jól érezte magát. Beszélgettünk, történeteket, vicceket mondtunk. Még akkor sem hagytuk abba, amikor ijedt és feldúlt arccal megjelent a munkavezető, és munkára szólított fel bennünket. Először csak kért, aztán kiabált, végül könyörgött. Hiába. Úgy viselkedtünk, mintha ott se lett volna. Pedig, ha őszinte akarok lenni, bizony mi sem voltunk nyugodtak. Ilyen dolgot –sztrájkot – még életünkben sohasem műveltünk. Titokban féltünk, hogy minden balul sül el.

– Ember, ne tegyél butaság! – rimázkodott szegény szlavóniai félhorvát vagy félmagyar ember. – Meny munka! Lessz pénz. Minden. Bože mili, daj pamet! (e: Bozse mili, daj pámet!
– Kegyelmes Isten, adj észet!)

Persze ezen csak mosolyogtunk. Tudtuk, hogy a végső szót nem ő adja meg. Kisember ő ahhoz.

Az egész nap így telt el. Ott maradtunk a munkahelyen, de nem dolgoztunk. Naplemente előtt mindenki hazament azzal, hogy reggel ismét megjelenünk, de akkor sem dolgozunk, ha nem javul a helyzetünk.

Másnap reggel, alighogy megérkeztünk a munkahelyre, kétlovas, könnyű szánhintón megérkezett valaki, akit eddig még nem láttunk. Prémgalléros sűrke bunda volt rajta. Fején drága szörmekucsma. Kezeit bélelt bőrkesztyű melegítette, védte az istenverte hidegtől. Nem jött egyedül. Vele volt az alsólendvai főmunkavezető is. A fogat bakján, a kocsis bal és jobb oldalán, egy-egy fegyveres katona ült feszesen, dőlyfösen, szótlanul szoborpozával.

A gazda, mert csak ő lehetett, odaszólt valamit a kocsisnak. Erre az előbbre nógatta a lovakat, a legnagyobb tűz közelébe. Mondhatnám azt is, hogy az embergyűrű közepébe, hiszen ekkorra már odatódult mindenki.

Az idegen felállt. Csak most látszott, hogy milyen megtermett. Lehetett úgy két méter magas. Arcéle kemény, de nem ellenséges. Legalábbis nekem akkor úgy tetszett. Sasorra valamivel nagyobb az átlagosnál. Szeme sűrke, éles. Fülei kissé szétállóak. Elégé tokás. Mozdulatlanul állt, mint egy kőbálvány. Azután körülhordozta tekintetét a „rongyos seregen”. (Ez mi voltunk, hiszen eléggé szegényes, foltozott, szedett-vedett és kopott volt az öltözékünk.) Majd megszólalt:

– Emberek! (Jól beszélt magyarul.) Munkások! Tudom, hogy még nem kapták meg a két hónapról elmaradt fizetésüket. De megígérem maguknak, hogy ez egy héten belül megtörténik...

Persze az ilyen dühös közbekiáltások, mint: „Ezzel hitegetnek már egy hónapja!”; „Csak hazudni tudnak, de fizetni nem!”; „Hat gyermekem éhezik otthon!”, elnyomták a beszédét.

Szinte bábeli hangzavar keletkezett. Előreléptem, és elordítottam magam: – Legyetek csendben! Hallgassuk meg, hogy mit mond, mit ígér az úr! Utána is ráérünk dönteni, hogy mit teszünk.

A zaj nagy nehezen elült, csak némi morgást lehetett még hallani itt-ott. – Folytassa, uram! – szóltam.

– Ahogy mondtam, megígérem, hogy egy héten belül mindenki megkapja a bérét. Persze a tegnapi napra és a maira nincs fizetés.

– Živeli strajk! (e: Zsiveli sztrájk! – Éljen a sztrájk! – kiáltotta valaki.

– Živeli! Živeli! (e: Zsiveli! Zsiveli! – Éljen! Éljen! – zúgták mindannyian.

Újra felszínre tört, hangot kapott a felháborodás és az elégedetlenség moraja.

Most már nem szóltam. Tudtam, ha kikiabálják magukat, ha kibeszélik sérelmeiket és lelkük fájdalmát, kínját, a több éve felgyülemlett fojtó keserűséget, lassan lecsendesednek az emberek. Így is lett. Ekkor újra ő szólt. Felemelt karjával jelezve, hogy folytatni óhajtja mondandóját.

– Látom az elkeseredésüket. Némileg igazuk is van. Nem tagadom. Sajnos ilyen időket élünk, amikor nem minden sikerül úgy, ahogyan szeretnénk. Ezért kérem a megértésüket és a türelmüket. Mindent rendezni fogunk. Megkapják a kért ruhaneműt is.

Amíg beszélt, jóformán észre sem vettük, hogy odarúgtatott egy másik szán is batárszerű földéllal, amit tíz állig fölfegyverzett katona kísért. Amikor meglátta a furcsa fogatot és a fegyveres katonákat, mintha megkönnyebbült volna.

Hangja is kissé keményebbé vált, ahogy felszólított bennünket, hogy lépjenek ki azok a sztrájkbizottsági tagok, akik Alsólendván jártak a Našička-irodában.

– Nem kell félniük. Nem lesz semmi bántódásuk. A hatósági szervek csupán jegyzőkönyvet készítenek az eseményről, s ahhoz kell magukat kihallgatni – folytatta.

– „Ne menjetek!”, „Ne áruljátok el a neveket!”, „Becsapnak bennünket!”, „Titeket meg bezárnak.”; „Megvernek” – kiabálták társaink minden oldalról a figyelmeztető és féltő-védő intelmeiket.

A zorkóházi Tomira néztem. Fejével biccentett. Megértette, hogy mit akarok. Utána a zsitkóci Pistát kereste a szemem. De ő gondolatmenetemben megelőzött, mert fölemelt fejjel, bátran előrelépett. Követtük mind a hatan.

Dermedt némaság. Halálos csönd. Csupán a hamvadó zsarátnok összeomló zaját lehetett hallani. No, meg a fagytól repedő fatörzsek és ágak félelmetes pattogását.

– Nagyon helyes. Üljenek csak fel arra a szánra! – mutatta. – A katonák bekísérik az őrre, azaz a bíróságra. Maguk pedig kezdjenek dolgozni! – szólt rá a többiekre.

– Minek dolgoznánk, ha a mai napra úgysem kapunk fizetést. Szépen hazamegyünk – kiabálták társaink.

– Zakaj bi delali? (e: Zákaj bi delali? – Miért dolgoznánk?) – jelentette ki a benicei Szilvo is.

A „nagyúr” intett a két csendőrpríbéknek: Vigyétek őt is!

A legtöbb ember szemében furcsa láng kezdett vibrálni, majd később égni. Néhányan fejszét is ragdtak. Tudtam, mire készülnek, ezért gyorsan szóltam:

– Csak nyugalom, bajtársak! Ne veszítsétek el a fejeteket, a józan eszeteket! Látjátok a fegyvereket? Nem tehetünk ellenük semmit!

– De a szentségit! – kiáltotta egy pincei ember. – Nem hagyhatjuk, hogy titeket elvigyenek!

– Úgy van, úgy van! – hangzott minden oldalról.

– Stoj! (e: Sztoj! – Állj!) – harsogta a nagyúr. – Aki megmozdul, azt lelövetem. Megígérem, hogy a társaiknak nem történik semmi bajuk.

– Hazugság, szemtelenség! Becsapnak bennünket! – jegyezték meg néhányan.

Aztán minden elcsendesedett. Néhány káromkodás és morgás hallatszott még csupán.

Így hát nyolcan – négy szlovén és négy magyar – foglaltunk helyet a batárszánon, amely elröpített Alsólendvára díszes katonakísérettel a csendőrség börtönébe.

Másnap kezdődött a kihallgatás. Egyenként. A sztrájkról jóformán nem is kérdeztek. Főleg az érdekelte őket, hogy milyen Jugoszlávia-ellenes szervezkedésekről tudunk, melyiknek vagyunk a tagjai. Kik azok a személyek a magyar falvakban, akik ellenségei és meg akarják dönteni a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságot stb., stb.

Mivel én egyetlen kérdésükre sem tudtam olyan választ adni, amit ők hallani szerettek volna, bizony elcsattant egy-két pofon az arcomon, de nem tenyérrel, hanem ököllel sújtott. A többórás kihallgatások közben váratlanul, többször is érte rúgás a derekamat, a veséimet vagy egyszerűen a változatosság kedvéért a lábszáramat. Véresen, összevert arccal és görnyedt, fájdalomtól hasogatott derékkal vánszorogtam vissza a cellámba.

Háromnapi eredménytelen „kínvallatás” után a hatóság belátta, hogy „nem vagyunk a délszláv állam ellenségei”, s így nagy kegyesen hazaengedtek. Mondanom sem kell, hogy szigorú eljárásuk titokban tartását követelve tették ezt meg. Azt is tudnotok kell, hogy a három nap alatt mindössze kétszer kaptam egy kis száraz kenyeret meg fél liter levesnek nem nevezhető löttyöt. De hasonló bánásmódban részesültek társaim is, illetőleg csak a magyarok, mert a szlovéneket kihallgatás nélkül elengedték. De megfogadtatták velük, hogy a történekről hallgatni fognak, mint a sír.

Persze ezt csak később árulták el.

A tökmagolaj készítése

Az étkezési szokásokra és az ételféleségek elkészítésére egy nép, régió szokásrendszerében számos változatosság, különlegesség és sajátosság jellemző. Vannak országok, népcsoportok, ahol ha ismerik is a sütőtököt, főzőtököt, takarmánytököt és a dísztök sokféle fajtáját, de nem ismerik a takarmánytök magjából készített olajat és annak ételként történő fogyasztását.

A hetési, muravidéki népi-közéleti élelmezésben mindennapos, fontos élelmiszer a tökmagból készült olaj, a sötétzöld színű, jellegzetes illatú, több betegséget is gyógyító tökmagolaj.

A tökmagolaj készítése és fogyasztása az egész Mura mentén jelen volt a múltban és jelen van napjainkban is a magyaroknál, a szlovéneknél és a horvátoknál egyaránt. Ugyancsak elterjedt a szomszéd „sógoroknál” Ausztriában, de még a rábavidéki vendek és magyarok körében is.

Az Alsólendva környéki magyar falvak közül az egyik legismertebb „olajütő” a göntérházi központi hengermalomban volt. A malom az 1880-as évek elején épült. Első tulajdonosa, illetőleg építője Büchler Adolf volt. Trianon utáni gazdái és bérlői pedig Rochlitz Lajos, majd Tóth Péter és Szabó Sándor.

A malomépületben több helyiség volt a különböző munkálatok végzésére. Az úgynevezett főépületben, a földszinten történt a gabonafélék átvétele, mérése, tisztogatása és garatolása, az emeleten pedig az őrlés, vagyis a liszt készítése. Egy ideig a földszinten készült a kukoricaliszt is, de nem acélhengerek, hanem malomkövek által. Úgy tartják a falusiak, hogy ezért volt kellemes illatú és jó zamatú a hazai, nyolcszoros kukoricából készült kukoricaliszt. Később viszont ez a részleg az emeletre került.

A főépület bal oldalán levő két hodályszerű teremben végezték a tökmagolaj készítését. A malom jobb oldali épületrészében volt a gépház, amelyben óriási, földhöz rögzített gőzgép működtette a malom minden forgószerkezetét, vagyis az biztosította teljességében az őrléshez szükséges hajtóerőt. A kazánház mellett állt egy terjedelmes kőszén- és fűrészportház is.

A malomhoz tartozott egy villaszerű, egyemeletes épület is, no meg a temetővel szembeni térségen, a cigányházak szomszédságában az úgynevezett „malomház” is, amelyben a mindenkori főmolnár lakott családjával.

A malom északkeleti oldalán állt főleg a lovak számára épült két tágas istálló. Vele szemben pedig a nagy, nyitott, de fedett tetejű pajta vagy fészker a szekerek részére, hiszen gyakran előfordult, hogy a távolibb falvakból jött őrlők két-három napig is vártak a kész őrleményre. Ilyenkor egy kisebb szobafélében aludtak. Ott tartották a magukkal hozott elemőzsiát meg a bort. De igénybe vették a közelben levő csárdát is.

Magam is szemtanúja voltam többször, hogy még Szécsiszentlászlóról meg Nagypalínáról is idehozták őrlésre a rozsot, búzát és a kukoricát az emberek. Volt is akkor élet a malomban és a göntérházi csárdában, ahol ”ecet ég a lámpában...” – ahogy éneklük a falusiak. Általában egy-egy faluból több gazda együtt hozta el az őrölni való gabonáját. Komák, jó szomszédok, barátok, rokonok és persze mások is. Azt lehetne mondani, hogy a göntérházi malom, azaz az őrlés, jó alkalom volt arra, sokszor ürügy is, hogy itt találkozzanak az emberek, ahol gondtalanul lehetett beszélgetni, kártyázni és politizálni; no, meg mást is. Szerelmi légyottok is előfordultak néha. Egy ilyen eset igencsak felkavarta a környék egyhangúságát. Kitűnő csemege volt az éles nyelvű asszonyok számára, akik alig várták, hogy „söpörhessenek – hívatlanul is – a mások háza előtt”.

Februárban történt. A téli világ még erősen tartotta magát. Vastag hótakaró borította a hetési tájat. A zsitkóci rétektől szinte egészen Hosszúfaluig el lehetett korcsolyázni a jégtükkörre csontosodott sima pocsolyatakarókon. Még a varjak is bemerészkedtek a falvakba, és amikor nem volt a kétlábú ellenfél a közelben, leereszkedtek a baromfiudvarba a kiszórt élelem csipegetésére. Még a láncra kötött Bodri dühös csaholása sem riasztotta el őket.

„Az ördög szekere dübörög végig az erdőkön” – szokta mondogatni öreganyám, amikor kettéhasadt egy-egy fa dereka furcsa, sóhajtó-nyögő-nyöszörgő hangokat hallatva, vagy leszakadt egy-egy gyengébb faág a tél zúzmarás-jeges keze által.

A közeli erdeinkben tartózkodó nagyvadak – az őz, a szarvas és a vaddisznó – éjszaka belopakodtak a falvak ritka településrészeibe, a magányos udvarok közelébe, hogy valamilyen élelemhez jussanak. Az öreg Göncz Pista bácsi sokszor tett ki nekik a keményre fagyott hóra, jégre szénát, kukoricát vagy zabot. Így próbálta meg enyhíteni a vadállománynak a zord idő okozta éhségét. Az apróvadak közül a mókus, a nyest, a pöle, a fácánok és a különböző, nálunk telelő madarak szinte együtt éltek a házi szárnyasokkal. Az embertől viszont féltek. A rókák is gyakran dézsmálták a tyúkólak tollasait. Olyan bátrak lettek a garázda dőzsölésben, mintha csak vendégségben lettek volna.

Délelőtt tíz óra lehetett, amikor Dobronak felől egy egylovas szánhintó érkezett. Rajta egy 50 év körüli férfi. Kicsit kövérkés, de még mindig jóvágású. Mellette egy bundába burkolódzott asszonyféleség ült. Ezt csak karcsú alakjáról lehetett föltételezni, hiszen teljes valóját eltakarta a kemény tél elleni védelmet nyújtó öltözéke. Amikor a gazda behajtott a

fészerbe, letápáskodott a fogatról, majd a nőt segítette le. Szinte leemelte. Közben megérkezett a zsákokkal zsúfolásig feltornyozott másik szán is.

– Péter – szólt oda a kocsisnak –, intézd el a lovakat, de előbb rakasd le a gabonát. Ügyelj arra is, hogy minden rendben történjen! Mi bemegyünk a malomba, és beszélünk a tulajdonossal.

Alighogy ezt kimondta, már meg is jelent a tulajdonos a megszokott kedvességgel, hajlongások közepette.

– Jó napot kívánok, kedves Vida uram!

Amikor meglátta a bundája gallérját igazgató, majd a bakszakállas- zúzmarás szörmekucsmájáról a deret levérni igyekvő asszonykát, még szívélyesebbé vált a hangja.

– Kezét csókolom, kedves Vidáné asszonyom. Remélem, nem tetszett megfázni. Rögtön szólok a feleségemnek, hogy hívja önt be a házba. Ott kényelmesebb, no meg jó meleg is van.

– Jó lesz nekem a malomban is – mondta határozott hangon a nő.

– De, édesem – próbált a férj –, csak nem utasítod vissza a szíves invitálást. Hidd el, jobb lesz odabent, mint itt a kellemetlen zajban és bagós levegőn az egyszerű emberek között.

– Nem zavar engem se a pipafüst, se a paraszti szag, de a zaj sem, ha erre gondolt kegyelmed – mondta az asszony.

– Ahogy akarod, Évikém – egyezett bele a férje.

– No, de egy csésze teát csak elfogad – erősködött a molnár. – Utána csatlakozhat az örlőkhöz, ha úgy kívánja.

Egy kis csönd állott be, de ezt a fura helyzetet megoldotta a malombérlő feleségének a megjelenése, aki éppen aprószemet vitt a baromfiudvarba.

– Juliskám – kérte –, légy szíves hívd be a lakásba Vida uram feleségét! Kínáld meg egy forró teával!

– Szívesen. Nagyon szívesen – így az. – Jöjjön velem, kedves! Olyan pipitérteát főzök magának, hogy még holnapután is kér belőle. Vagy jobban szereti a hársfateát vagy esetleg a bodzát? Főzök én kevertet is, csak mondja meg, hogy milyen legyen – mosolygott az eléggé kövérkés asszonyság.

Karonfogta a kissé még húzódozó asszonyt, és magával cipelte az épületbe.

– Kedves Vida uram, akkor ahogyan megbeszéltük. Sajnos előbb nem tudom elkészíteni a lisztet, csak két nap múlva. Ma csütörtök van. Tehát szombaton délutánra minden meglesz.

– Kár, hogy így van, de el kell fogadnom az Ön által javasolt megoldást.

– Higgye el, nagyon sajnálom magam is, de egy fontos és halaszthatatlan rendelésem van. Gróf Sz. rendelése időhöz van kötve. Beláthatja, ezt nem tehetem félre, még az Ön kedvéért sem, bár szívesen megtenném.

– Rendben van. A feleségem addig itt marad.

– Mit mond?! – csodálkozott szinte tátott szájjal a malmos. – Nem szükséges...

– De ő ragaszkodik ehhez – vágta el annak a szavát. – Azt mondja, ellenőrizni kell a jó liszt készítését. Ez a jó háziasszony kötelessége.

– De hát...

– Ne mondjon semmit, kedves barátom! Ezt mi már eldöntöttük. Így kell lennie!

– Hát ha így van – egyezett bele az. – Maguk tudják. Azt azonban megengedi ugye, hogy a kedves feleségét a vendégszobában helyezzük el.

– Ezt beszélje meg velem! Ebbe én nem szólhatok bele – mondta idegesen, szinte röstellkedve. Nekem halaszthatatlan dolgom van Mariborban. Péter, a szolgálom tudja, milyen és mennyi lisztet, darát és korpát kell őrlni. Isten Önnel! Majd a jövő héten találkozunk – nyújtotta búcsúzásra a kezét.

– Minden jót, és eredményes ügyintézkést kívánok Vida uramnak is!

Kezet ráztak.

Nincs szándékomban leírni, hogy a 35 év körüli csinos menyecske miért akarta személyesen ellenőrizni a lisztkészítést. A kedves Olvasó biztosan kitalálta.

Hát így van. Itt, a göntérházi gőzmalomban találkozott a takaros és szemrevaló Évi kedvesével, titkos szerelmével. Nagyon szépen és fondorlatosan kitervelték az őrlés időpontját. Ennek éppen akkor kellett megtörténnie, amikor a férj három napig fontos bírósági és birtokrendezési ügyben Mariborban tartózkodik. Ezért fogyott el oly hirtelen a nullás búzaliszt, a kenyérsütéshez szükséges rozsliszt, no meg a korpa is. (Csak a Sülini, az öreg cigányasszony tudná megmondani ennek az okát. De ő hallgat, mint a sír. És ez érthető. Neki is biztosítania kell a további juttatások jövedelmező forrását.)

No, de azt hiszem, itt az ideje, hogy végre elmondjam a tökmagolaj készítését. Mielőtt azonban ennek a munkálata megkezdődhetett volna a malomban, tudnunk kell az alábbiakat. A tökmagot a takarmánytökből, vagy ahogy nálunk nevezik, a disznutökből nyerik. Vidékünkön nem volt olyan parasztgazdaság, ahol a krumpli, de főleg a kukorica között ne termesztettek volna köztes növényként tököt. Általában 2-5 szekér takarmánytököt vittek haza ősszel a mezőről a gazdák. Pár hónapig ennek a főzött vagy nyers húsával etették a disznókat. A magját összegyűjtötték, és megszáritva zsákokban tárolták. A téli hónapokban pedig megköpesztették, vagyis hántolták, kézzel lefejtették a héját. Ezt a műveletet esténként végezték kalákaszerűen. Szomszédok, barátok összejöttek, és vidám hangulat közben köpegették az előre megáztatott tökmagot. Amikor egy háznál elvégeztek, „ádomást” tartottak vágottzsiros kenyér, tökmagolajos savanyúkáposzta és jó smarnica mellett. Ilyenkor általában nótáztak, és citerazenére táncoltak, vígan voltak.

A héjától megfosztott, „köpesztett” tökmagot újra megszáritották, és lehetőleg száraz, meleg helyen tartották a feldolgozásig. Amikor megkezdődött a tökmagolaj-készítés, újra a meleg kemencékbe került bádogtepsikben, és úgy vitték a malomba.

A malomban az első munkát az őrlés volt. A száraz tökmagot a kevésbé éles és rovátkált hengerek darálták meg, ami akkor folyékony masszává alakult. Ezt az almazöld-halványsárgás tökmagpépet közepes nagyságú fateknőkbe folyatták. Utána az úgynevezett „gyúróteremben” pihentették, majd a gyúrómester felügyelete mellett két-két ember, legtöbbször asszony vagy lány és legény, forró víz rendszeres adagolása mellett meggyúrták. Addig kellett gyúrni, amíg nem lett darabos, apró szemcsés, granulátumszerű, amelynek a tetején megjelent az olaj.

Amikor a gyúrt massa jónak találtatott a mester által, félre tették „érni”. Persze legtöbbször azért, mert az előző „banda” (őrlőcsoport) még nem fejezte be a pirítást, préselést. Hiszen egy-egy őrlőbandába több család is beletartozott, akik egymást segítve, közösen oldották meg ezt a nem éppen könnyű munkát. Volt úgy, hogy egész nap ott kellett lenni a malomban, amíg elkészült az annyira várt és kedvelt tökmagolaj. A „gyúróterem” első részében volt egy elkülönített kisebb helyiség, ahol a fölösleges holmikat, ruhát, ételmezt, edényeket és italokat elhelyezték. Szokás volt, azaz törvényszerű is, hogy a „gyúró mestert” és az „olaj mestert” rendszeresen megkínálták borral. A rossz nyelvek szerint ezek azt el is várták.

Amikor egy csoport sorra került, meg kellett pirítani a darabos, olajos gyurmát. Ezt két hatalmas öntöttvasüstben végezték lapátszerű fakanalakkal való kevergetéssel, hiszen az üstök alatt tüzeltek. A pörkölést (pirítást) azért végezték, hogy a masszából elpárologtassák a fölösleges vizet. Ezt a munkát hozzáértő szakembernek kellett végeznie. A rákozmasított, rosszul megperkált anyagból kellemetlen ízű és szagú tökmagolaj lett volna. Ezért az ellenőrzést az „olajmester” irányította, aki többször is megkóstolta az anyagot, és ujjával érzékelve győződött meg arról, hogy mikor kerülhet az a prés alá.

A pirítás után már csak a préselés következett. A teremben egy hatalmas főfás prés állt. Nem volt nagy melencéje (teknője), de nagy és súlyos malomkőnehezék volt az orsófa aljára erősítve. Ennek a segítségével, jobbra-balra forgatásával emelték fel és eresztették alá a mintegy 5-6 méter hosszúságú, 50-60 cm vastagságú, tölgyfából faragott „főfát”, végeredményben a préselést végző nyomóeszközt.

A présketrecet (katruc) egy 25 cm átmérőjű, 40 cm magas, kerek, fabordázott henger helyettesítette. Ebbe helyezte egy négyszögletes kender-vászonkendőbe „csomagolva” a pontosan kimért pirított, forró masszát az olajmester. Ráhelyezte a deszkából készült fedőlapot, utána pedig a „papot”. Majd az ő „mehet” parancsára ráengedték a férfiak a főfát annak a felső végére. Ezek után már csak a friss tökmagolaj csurgását lehetett hallani, és élvezhették kellemes, ingerlő illatát az ott tartózkodó dolgozók és „szájtatók”. Ilyenkor általában előkerült a tarisznyákból vagy cekkerekből a vöröshagyma. Gyorsan feldarabolták, zománcos tálkába tették, és jól nyakon öntötték az újonnan készült olajjal. Friss, vágottzsíros, kemencés kenyérral fogyasztották. Volt úgy is, hogy a megszózott olajba csak puha kenyeret mártogattak.

Otthon a friss tökmagolajat pár napig állni hagyták, hogy leülepedjen. Utána üvegekbe öntötték. Ez a mennyiség biztosította egész éven át a saláták és egyéb ételféleségek készítéséhez szükséges tökmagolajat.

Idekívánkozik egy szomorú esemény, ami a tökmagolaj préseléséhez kapcsolódik. Szokás volt, szinte törvényszerű szórakozási mód, hogy a falu legényei esténként, a gyerekek pedig délutánonként, kitódultak a malomba, hogy „pöröghessenek” az orsón, vagyis amikor a többmázsás malomkövet négy markos ember feltekerte a legmagasabb pontig az orsófa alsó felébe helyezett hajtórúddal, és a főfát a „ringlivel” rögzítették, az orsófa visszapörgött nagy gyorsasággal. Ekkor szoktak a forgó malomkőre felkapaszkodni, felülni úgy öten-hatan, s így keringtek-perdültek nagy sebességgel mintegy 70-80 cm magasból a földig.

Egy szombat délután történt. A préselés körül nagy volt a tolongás, sürgés-forgás. Mindenki szeretett volna ingyen „ringispilezni”. Persze legtöbbször a legények foglalták le azt. Csak néha-néha engedték meg a suttyó gyerekeknek, akikkel ennek fejében feltekertették a nehéz főfát.

A malomkövön gubbasztó gyerekek között ott kuszorgott a szomszéd fia is, a Gyuri. Úgy látszik, gyengén tartotta az orsófat, s így egy lendületes pörgés után lerepült, és nekivágódott a közeli téglafalnak.

Óriási zűrzavar támadt. Fejetlenség. Próbálták a fiút élesztgetni, aki ájultan hevert a fal tövében. Az asszonyok sopánkodtak, sipítottak: Teremtő Istenem! Segíts! Megmondtuk, hogy hagyjátok abba ezt az esztelen és veszélyes játékot!; Hívjatok rögtön orvost!; Szóljatok az anyjának! Az össze-vissza kiabálás közben az olajmesternek végül is sikerült eszméltre térítenie a fiút. Fehérgyolccsal bekötözte Gyuri véres fejét, majd íziben orvoshoz szállították Dobronakra.

Azóta a gyerekek csak a felnőttek felügyelete mellett ülhetnek fel az ingyen „ringispilre”, bár a malomtulajdonos ezt szigorúan megtiltotta. De az olajmesternek elég volt egy pint smarnica vagy lendva-hegyi rizling, hogy elnéző legyen, ne lásson, ne halljon semmit.

Savanyu Jóska, a betyár

A két világháború közötti időszakban, különösen az 1920-as években, a Muravidék magyar- és szlovénlakta falvainak aránylag elfogadható és békésnek is mondható életvitelét állandó rettegésben tartotta a Vratár Jóska betyárvezér bandája. Igaz, hogy a nem törvényesített, de minden valamire való betyár által elfogadott és tiszteletben tartott „betyárbecsület” értelmében, általában csak a megtollasodott, gazdag, zsíros és pénzes emberek életét veszélyeztették. Ezért sokszor kiérdemelték a nincstelen szegényemberek rokonszenvét. Bizony több ízben megvédték őket a hatóság üldözései elől rejtegetésükkel. Viszonzásul a rablók támogatták a nyomorgó, gürcölő parasztokat.

A muravidéki Vratár Jóska rablóvezér bandája mellett néha-néha, különösen annak elfogása és halála után, egy Zala megyében garázdálkodó, fosztogató betyár és bandája látogatott el a Mura menti vidékre, hogy könnyűszerrel anyagiakhoz jusson. Őt a népek egyszerűen csak Savanyu Jóskának nevezték el. Persze ez csak a betyárneve volt. Állandó „munkahelye” valahol a Keszthely környéki térség lehetett. Volt egy kedvelt csárdája is, ahova rendsze-resen eljárt társaival mulatozni. Ilyenkor a rendes és békés életű emberek messzire elkerülték a kocsmát. A rossz nyelvek szerint még a csendőrök is.

A betyárvezér jól tudott szervezni. Néhány garasért a legtöbb faluban talált pártolókat, úgynevezett informátorokat, akik hasznos értesüléseket szolgáltatottak neki. Az még ma is titok,

hogy hogyan oldották meg a jugoszláv–magyar államhatáron való átkelést és a rablott holmi elszállítását.

Az egyik nagyobb muravidéki településen történt az eset, amit most elbeszélék. A falu nevét csak azért nem nevezem meg, mert szeretném elhárítani a gyanakvásokat, elkerülni a nyilvánosságot, nehogy valaki fölismerje a sértett családot, s ezáltal következtetni tudjon, hogy ki lehetett a besúgó, aki a pontos tájékoztatást megadta, és ezáltal elősegítette a rablótámadást, illetőleg az azt követő gyilkosságot. Annyit azonban elárulhatok, hogy az esemény nem Hetésben történt. Dombvidéken, ahol a Kerka-patak folydogál szelíden békés, csendes, vihar- és esőmentes időben. De ennek az ellenkezőjére is képes a patak, ha megnyílnak az ég csatornái, és heteken át öntik az „isten áldását” a földre. Ilyenkor felbőszül, megharagszik a világra vagy a gyarló emberekre, és zúgó, morajló, pusztító erővel rohan gátakat, kisebb épületrészeket, part menti fákat, bokrokat és laza partszakaszokat rombolva, magával ragadva. Néha még az emberek és állatok életét sem kímélve száguld, zúdul végig gyilkos szándékkal a tájon.

Ne értsenek félre! Nem óhajtok ítékezni senki fölött sem, hiszen ehhez sem jogom, sem kedvem nincsen. Egyszerűen csak szeretném elmondani, hogy a Muravidéken lakóknak, főleg a kisebbségben élő magyarságnak életvitelét a megszállás nyomasztó viszonyai közepette még ilyen megpróbáltatások is nehezítették.

Tavaszi volt, de még nem az igazi. Még csak a gólyák érkeztek meg Dél-Afrikából, s foglalták el régi fészkeiket a csonka nyárfákon, kéményeken vagy másutt. Csak az ő boldog kelepelésük hirdette a kikeletet. Kijavították a régi, megrongált fészkeket, s nagy gonddal készülődtek az új nemzedék megszületésére, nevelésére. Az istállók pókhálós gerendáira tapasztott és az ereszek alatti fecskéfészkek még üresek voltak. A gyümölcsfák közül is csak a császárkörte, az aranybarack és a búzaszilva dicskedhetett büszkén fehéres-halványlilas szirombontással. A Kerka-parti buja növényzet közül is csak a korai ibolya kandikált ki szemérmesen a zombékkal ölelkező sásfélék gazdag levélzete mögül. A nedves fővény között kankalin virágzott.

Albert a reggeli harangszóra ébredt. A tegnapi esti eseményeken járt az esze. Azt hiszi még mindig, hogy csak álom volt az egész. A kis falusi harang egyenletes kongása mintha az ő szívverése lenne. Mintha mindkettő ugyanarra az ütemre diktálná a ritmusát. A megszokott, kedves zengés nemcsak az ő lelkét töltötte be végtelen boldogsággal és jövőhittel, de végigkúszott a falu utcáin, beosont az ajtók és ablakok résein. Még az alvó emberek dunnája alá is bemerészkedett, hogy őket is fölébressze. Az ő lelküket is megtöltse valamilyen varázslatosan gyönyörködtető érzéssel és lenyűgöző erővel.

Nem tudott a tegnapi esti bűvöletből fölébredni, szabadulni, magához térni, józanul gondolkodni. – Hát ez hihetetlen. Végre teljesült minden vágya. Nem- csak ő szeret, de őt is szeretik. Most már bátran a gazda elé állhat, és tisztességesen megkérheti Boriska kezét. A lány megesküdt, hogy csak az ő felesége lesz, ha törik, ha szakad. Még azt is vállalja, hogy Amerikába szökjön vele, ahol szabadon és boldogan új életet kezhetnek.

Gyorsan magára kapkodta ruháit, és hozzáfogott a reggeli munkához. Nem szerette volna, ha a gazdája éppen most szólna meg. Először a lovak nyakába akasztotta a zabbal megrakott abrakostarisznyát. Tenyerével végigsimított a fekete kanca farán. Megelégedéssel nyugtázta, ahogy annak kicsikaja szájába veszi anyja tejtől dagadó csöcsét. Azután a

teheneknek dobott szénát. Elszedte alóluk a trágyát. Friss szalmát dobott helyébe, majd kiment, hogy vizet hordjon be az itatáshoz.

Nem tűnt fel neki a halotti csönd sem az egész udvaron, sem a házban.

Igaz, vasárnap a cseléd lány szabadnapos. A fejőasszony is később jön, hogy megfejjen és ellássa a disznókat. Éppen felhúzta a harmadik vödör vizet is a kútból, amikor velőtrázó sikoltásfélét hallott a házból. Szinte megdermedt. Letette a kútkampót a kávéra. Hallgatózott. Semmi. Talán csak hallucinált. De ösztöne azt súgta neki, hogy menjen be a házba, mert ott valami nincs rendben. Óvatosan ment közelebb a házhoz. A téglával kirakott tornácon megállt. Figyelt. Semmi különös nem észlelt. Már éppen indulni akart vissza, amikor furcsa neszezésfélét hallott belülről. Lélegzetét is visszafojtva hallgatózott. Csend. Aztán észrevette, hogy a bejárati ajtó mintha egy kis résnyire nyitva lenne. Közelebb lépett. Megnézte. Jól látta, az ajtó valóban nem volt kulcsra zárva, egyáltalán nem volt betéve.

– Mit tegyen? Hívás nélkül még sohasem lépte át a gazdáék házküszöbét, s ha ez megtörtént, akkor is valakinek a jelenlétében tette azt. Halló! – szólt be félénken, halkán. Semmi válasz. Várt egy kis ideig, s most már hangosabban szólt. – Halló! Ébren van, gazduram? Én vagyok itt, az Albi, az Albert. – Síri csönd. Még közelebb lépett az ajtóhoz, és megkopogtatta. Erre sem jött belülről válasz. A kilincs után nyúlt, és benyitott. A folyosószerű előszobában nem látott senkit, semmi gyanúsat. – Hát ez érthetetlen – suttogta. – Ilyenkor a gazda már dolgozni szokott. De a nagysága is ilyenkor főzi meg a szokásos reggeli kávéadagját. Nem értem ezt egyáltalán – töprengett. – Mi van itt? Mi történhetett velük, hogy ennyire megváltoztak. – Már arra gondolt, hogy az egész család elment valahova, és ő ezt nem tudja. – Nem. Ez lehetetlen, hiszen az este Boriskával, a lányukkal voltam úgy tíz óráig.

Végső elhatározással a dolgozószoba felé indult. Kopogott. Semmi. Újra kopogott, de most már erősebben, majd újra megszólalt megszépenve, de eléggé hangosan: – Jó reggelt, gazduram! – Mintha csak a sírbolti falakhoz beszélt volna. Egy bátor mozdulattal lenyomta a kilincset, és belépett. Majdnem elájult attól, amit a dolgozószobában látott. A szoba rendje feldúlva. A különböző iratok halmaza szétszórva a padlózatán. A fiókok kirángatva, szétdobálva, s a helyiség bal oldalán levő kanapéról félig lelógva ott feküdt a gazda mozdulatlan teste átvágott nyakkal. Körülötte alvadt vértócsa. Minden erejére szüksége volt, hogy magához térjen, talpon maradjon. Mégis megfogta a gazdája kezét. Hideg, fagyos. – Halott – könyvelte el.

Mint a részeg, úgy támolygott ki a szobából, és félőrülten ordítani kezdett: – Hé, emberek! Háziak! Van itthon valaki? Szóaljjon már meg, mert megőrülök! Hol van, kedves nagysága? Hol vagy, Boriskám? Boriskám... – fakadt sírva a legény.

De hamar túltette magát a szörnyű és borzalmas látványon, helyzetén, és benyitott a lány szobájába. Még arról is megfélemedezett, hogy kopogjon. Boriskát az ágyhoz kötözve, száját betömve találta. Először azt hitte, hogy a lány is halott. Fölé hajolt, és eszelősen élesztgetni kezdte.

– Boriskám! Boriskám! Ne halj meg! Szeretlek!

És a lány szót fogadott. Lassan megmozdította a bal, majd a jobb szemhéját. Résnyire nyitotta a szemét. Végül csodálkozva nézett Albira.

– Mit keresel te itt? – akarta kérdezni, de ez nem sikerült neki.

A fiú ekkor kapcsolt, és kihúzgálta a lány szájából a fehér rongyot.

A lány levegőt kapkodva kiáltott rá:

– Hogy kerültél ide?! Mit képzelsz?! Mit mondanak a szüleid?!

– Várj! – vágta el a lány felháborodását. – Rögtön jövök, és megmagya-rázom, de előbb elvágom a kötelékeidet. – Zsebéből előráncigálta az örökké magával hordott bicskát, és néhány ügyes nyisszantással szabaddá tette a foglyot.

Utána a hálósoba felé rohant. – Legyen, ami lesz! – gondolta. Az ajtó előtt ugyan megtorpant, de aztán belépett. Hasonló helyzet fogadta, mint az előbb. A franciaágyon feküdt eszméletlenül a gazda felesége. Keze, lába megkötözve, a szájában egy óriási függönygombóccal. Háziköntöse szakadozott. Arcán ütések kékfoltos nyoma. A homlokán egy tojásnagyságú, véres dudorodás.

– Lélegzik – állapította meg...

– Mit művelsz, Albi?! – hasított a fülébe a borzalmas sikolyféle hátulról. – Ne öld meg az anyámat! Ne légy gyilkos! Hiszen szeretlek, és a tied leszek!

A fiú alig tudta felfogni, hogy mit hall. Hirtelen megfordult, és a lányra nézett, akin látszott az átélt borzalom sokkhatása.

– Boriskám! Nem bántom én anyádat! Valaki vagy valakik csinálták mindezt. Apádat is... gyorsan elharapta a kikíváncozó mondatot, de a másik így is felfogta.

– Mi van apámmal? Hol van? – kérdezte hisztérikusan, és rohant apja dolgozószobája felé.

– Várj! Állj meg! – kapott utána.

– Nem! Hagyj! Látnom kell! Tudnom kell!

Albi határozott mozdulattal, szinte durván visszarántotta, és magához ölelte.

– Először ki kell szabadítanunk édesanyádat. Gyere! Szüksége van rád.

A lány egy kis ideig szótlánul és bambán bámult rá, majd mintha kijózanodott volna, egy velőtrázó sikollyal visszaugrott a hálósobába. Rángatni kezdte a köteleket, amellyel anyja le volt erősítve. Végül is a fiú vágta el azokat. Közben Bori kitepte édesanyja szájából a belégyömöszölt függönydarabot.

– Édesanyám! Édesanyám! – élesztgette, babusgatta az ájultat a lány, majd hangos zokogásba fulladt.

Albert először maga sem tudta, hogy mit tegyen. Aztán a fürdőszobába sietett. Egy törülközőt vízbe mártott, és azzal dörzsölgette a halálra vált, mozdulatlan asszony homlokát, arcát, s

közben halkán suttogta: – Istenem, ne hagyd, hogy valami baja essék! Könyörülj szegény Boriskán. Ha egy kicsit is szeretsz bennünket, akkor megteszed?

Lehet, hogy az ima, de valószínű, hogy a hidegvizes borogatás magához térítette az ájult asszonyt.

Először azt sem tudta, hogy hol van, mi történt vele. De hamar visszanyerte lélekjelenlétét. Nem hiába mondogatják róla a környékeliek, hogy szívós és kitartó úriasszony. Kemény, mint a carrarai márvány, de vajszíve van.

– Te vagy itt, Albi? – suttogta. – Mi van a lányommal, a Boriskámmal?

– Jól van, nagyságos asszonyom. Itt van, itt sírdogál szegényke a szőnyegen. Kelj fel, Boris! Édesanyád hív!

Semmi reagálás.

– Hívja Ön, asszonyom! Talán arra hallgat.

– Boris! – próbált felállni az asszony, de visszahanyatlott az ágyra.

– Maradjon fekve! Majd én megpróbálom – azzal a még mindig furcsa állapotban levő lányhoz lépett. Gyöngéden fölemelte, és az ágyra helyezte. – Próbálja meg magához téríteni! Én szólok a harangozónak, hogy hívjon néhány embert. Közben megpróbálom értesíteni az orvost, hogy azonnal jöjjön, no meg a csendőröket.

– Ne hagyj magunkra, fiam! – rimánkodott az asszony kétségbeesve. – Megölnek minket is. Megölnek...

– Hát... hápogott a fiú... maga tudja?

– Tudom. Láttam.

– Jól van – egyezett bele az. – Maradok, de valamit mégis tennem kell, hogy valaki idejöjjön. Ne féljenek, itt leszek a közelben! Nem lesz most már semmi baj.

Gyorsan otthagya a nőket, és a dolgozószoba szekrényében függő vadászpuskát elővette. Talált hozzá patronokat is. Szakértelemmel megtöltötte a duplacsövűt. Nem egyszer tette ezt meg drága gazdájának. Kisietett az udvarra, és kétszer a levegőbe durrantott. Újra töltött, lőtt. És ezt még kétszer megismételte. A hatás nem maradt el. Alig múlt el pár perc, már megjelent a harangozó, s őt követte még néhány férfi és asszony. Köztük volt a bíró is. Neki röviden elmondta, hogy mi történt, azután elrohant az orvosért.

– Ne engedje el, bíró uram! – okoskodott az egyik asszony. Hátha ő a gyilkos. Sose lehessen tunnyi. Annyi mindent beszélnek a faluban a két fiatal titkos szerelméről, hogy...

– Fogd be a szád, te falu pletykája – mondta neki a férje. – Nem szégyenled magad! Lódulj haza, és takaríts, mert a kosz megesz bennünket!

Mindenki mosolygott, az asszonyka pedig elsomfordált.

Az emberek hallgattak. Tanácstalanok voltak.

Csak akkor ocsúdtak fel igazából, amikor az Albi visszaérkezett az orvossal. A legnagyobb döbbenet akkor érte őket, amikor a tornácon megjelent a háziasszony sápadt arccal, biztos magatartással Boriskával együtt.

– Jó emberek, kedves falusiak – szólt határozott, de barátságos hangon. – Ne gyanúsítsátok szegény Albertet. Nem ő a rabló, a gyilkos.

– Hát akkor ki? – kérdezték néhányan.

– Én láttam a gyilkost, mielőtt még elintéztet volna. Tanúja voltam annak is, amikor boldogult férjem torkát elvágta, mert nem akarta neki adni a két napja kapott pénzt és a drága ékszereket. Talán csak azért kellett meghalnia, mert fölismerte a gazembert. A keresett dolgokat megtalálta, de előbb még engem is el akart intézni. Én megpróbáltam ellenállni, de nem sikerült.

– Mondja már meg, hogy ki volt az a gyalázatos gazember! – kérdezte a bíró.

– A Savanyu Jóska.

Epilógusként elmondhatjuk, hogy a család ezt a borzalmas éjszakát sokáig nem tudta elfelejteni. A gyászév letelte után Boriska és Albi megesküdtek.

Szép, csöndes és csillagos nyári estéken sokszor kiültek a közeli Kerka-patak partjára. Az átélt szörnyűség ugyan néha még kísértett énükben, de az új élet tényének közelsége, amely a fiatal menyecske testében már megmozdult, örömteli fénnel ragyogta be munkás mindennapjaikat.

Örömmámorban

A továbbiakban a második világháború előtti pár évről nem írok. Az 1930-as évek végére már a jugoszláv állami szervek teljesen betiltották a magyar nyelvű oktatást a muravidéki elemi iskolákban még ott is, ahol a tanulók 95%-ban magyar nemzetiségűek voltak. A helyzet egyre nyomasztóbb lett, mindinkább erősödött az itteni magyarság elnyomása minden téren. És ez az állapot növelte a szlávok, főleg az itt élő vend-tótok elleni ellenszenvet az itteni őshonos magyarokban, akik úgy érezték, hogy emberi és nemzeti jogaiktól fosztották meg őket, hiszen őseik évszázadok óta éltek ezen a vidéken, itt születtek, itt vannak eltemetve. Ők nem idegenek ezen a vidéken. Nem idetelepítettek vagy bevándoroltak. Ezért joguk van itt élni szabadon, emberi módon.

És nem tudták sohasem elfelejteni a Trianon előtti éveket. Énjükbe vésődött egyfajta konok hit, görcsös ragaszkodás, leküzdhetetlen, babonás vagy inkább bűvöletes erő és múltba kapaszkodó magyarság-tápgyökér. Egyfajta álomváró jövőáhítás, az újra magyarnak lenni vágyakozásigény. Magyarul gondolkodni! Magyarul érezni! Magyarul beszélni!

És a tudatot csökkentő 22 év gyötrelmes várakozása megtermette, meghozta az annyira óhajtott gyümölcsét. Ennek dátuma 1941. április 6-a.

Most, hogy néhány hónap után ismét kezembe veszem a ceruzát, úgy érzem, nem tudok írni. Pedig milyen csodálatos dolgok történtek az utóbbi hetekben, hónapokban. Például, ha csak a virágvasárnapi reggelre gondolok. A hajnali órákban szárnyalta be falunkat a hír: „Németország megtámadta Jugoszláviát. A német repülőgépek Belgrádot bombázták.” – Nándorfehérvárt. A törökverő Hunyadi János által védett keresztény világ volt bástyáját.

A közeli jugoszláv határórlaktanyából fegyvereiket elhányva, holmijaikat hátrahagyva, szinte eszüket veszítve menekültek a szerb graničárok (e: granicsárok – határőrök). Igyekeztek haza, Szerbiába.

A falu egyetlen telepes (elemekkel működő) rádiója körül izgatottan érdeklődő felnőttek – férfiak és asszonyok –, kíváncsiskodó, bámészkodó gyerekek hallgatták a fontos híreket. Akkor még csak agyuk próbálta feldolgozni az eseményeket. A szívük mélyén lappangó, két évtizedes parázs még nem vetett lobbot. Egyet azonban már éreztek, tudtak, hogy újra magyarok lehetnek! Hogy bátran, a nagyvilág előtt is vállalhatják anyanemzetüket, anyanyelvüket!

Az egyik szomszéd magyar faluban egy katonaviselt ember összeszedette az emberekkel az árkokba és vetésekbe dobált katonafegyvereket. Előkerültek még az első világháború előtti régi mordályok is, és megalakította az úgynevezett „rendfenntartó egységet”. Lehetek vagy tizenöten.

A falu lakosságának zöme délelőtt úgy tíz óra körül a központban tartózkodott. Senki sem dolgozott. Senkinek sem volt tennivalója. Az asszonyok is megfedkeztek az ebédfőzésről. A leírhatatlan boldogság és végtelen öröm háttérbe szorított minden hétköznapi dolgot, egyedül az „újra magyarok lettünk” gondolatiság uralkodott az emberi agyakban. Ezt még a kutyák is megéreztek, ahogy ott hancúroztak vidáman a tömeg közelében. A gondtalan semmittevést, a tereferét, az egymást meggyőzni akaró barátságos beszélgetést hirtelen motorzúgás hasította ketté.

– Jönnek a katonák! Jönnek a katonák! Úgy látom, németek – káltotta valaki az egyik háztetőről.

– Jó lesz a fegyvereket lerakni – javasolta Jancsi bácsi, a mindentudó, a sokat tapasztalt öreg.

– Ugyan, minek? – felelt önérzetesen a rendfenntartók parancsnoka, de rögtön belátta, hogy az öreg bácsinak igaza lehet, amikor a békésnek látszó, egyre közeledő, majd lassító német rohamosztag tagjai lövésre kész helyzetbe kapják gyorstüzelő géppisztolyaikat.

– Le a fegyvereket! – ordította. – Kezeket a magasba!

Parancsát azonnal teljesítették társai. Közben megérkezett a felszabadító német rohamosztag. Feszés magabiztosság, büszke öntudat, mindenre elszánt cselekvés sugárzott a fiatal Oberleutnant (főhadnagy) magatartásából. Kiütközött belőle fajtájának minden jellegzetessége. Hat csillogó, tiszta, újnak látszó oldalkerékpáros BMW-motor, olajozott kézfegyverek, passzos sötétzöld vagy fekete egyenruha, fehérszürkés rangjelzések

A jóvágású, fiatal tiszt, a 16 főből álló katonai egység parancsnoka, katonás szigorral kérdezte németül: – Was ist das? (e: Vász iszt dász? – Mi ez?)

Még jó, hogy a falusiak között akadt néhány ember, aki tudott valamit németül, hiszen több évig dolgoztak Németországban mint idénymunkások. Így nem okozott gondot a beszélgetés.

– Was ist das? – ismételte meg a tiszt a kérdést eléggé kemény hangon, majd a földre dobált fegyverekre mutatott. – Kik vagytok, és miért fogtatok ránk fegyvert? – villogott a szeme.

– Wir haben... Wir sind... (e: Vir háben... Vir zind... – Nekünk van... Mi vagyunk...) – hápogott Vendel bácsi. – Nem rátok, tiszt úr. Mi magyarok vagyunk. Barátok. Testvérek. Ungar. Freund. Bruder. (e: Ungár, Frájd, Bruder)

– És ezek a fegyverek? – bökött újra mutatóujjával a szétdobált fegyverekre.

– Ezeket a szerb katonáktól szedtük el. Azért szerveztük meg a védelmet, hogy rendet tartsunk a faluban, hogy megakadályozzuk a lopásokat.

A főhadnagy elmosolyodott, most először, majd az egyik ócska puskára mutatott nevetve.

– Ezzel is tudtok lőni?

– Csak ijesztésképpen van nálunk.

– Gut, gut. (e: Gut, gut – Jó, jó.) – mondta egy kis szünet után. – Fölvehetitek! Auf Wiedersehen! (e: Áof Viderzéen! – Viszontlátásra!) – Intett társainak, s mint a puskából kilőtt golyó, elrobogtak Alsólendva felé.

A nagybőjt hetének első napján, hétfőn, április 7-én, meleg, napsütéses reggelre ébredtem. Mintha az ég arca is mosolygott volna a mi kis világunkra. Udvarunk gyér gyümölcsfái közül néhány már megérezte az igazi tavasz erejét. Az ablak előtti vérbarack halvány rózsaszín virágzata már bontogatta gazdag szirmát. Illegette magát az enyhe szellő által. Talán tetszelegni akart a jegyesének, a szomszédságában pöffeszkedő, rügyeit pattintató őszibarack-fának? Ki tudja. Ki tudná megmondani, hogy mit gondolnak és éreznek a fák, a fűvek, a virágok és az Isten által teremtett sok-sok növény?

Van-e lelkük? Olyan gazdag-e az érzelmi világuk, mint az embereké? Mint a miénk, akik most véghetetlenül boldogok vagyunk. Vajon érzik-e, tudják-e a barackvirág körül döngicsélve röpködő szorgos ki méhecskék, hogy ez a tavasz más, mint az eddigiek voltak? Vajon megértik-e ezek az apró bogarak, akik rendkívüli türelemmel és szorgalommal gyűjtik a virágport, hogy egy új és szabadabb életforma teremthető meg virágvasárnap reggelén, Krisztus Urunk feltámadása előtt?

Ilyen és hasonló gondolatok kavargtak az agyamban, amikor alaposan elláttam az állatokat: megettettem, megittattam őket.

Reggeli után elővettem az írásomat, hogy lejegyezzem a történeteket. Hiába próbáltam meg rendezni gondolataimat, hogy értelmes és összefüggő mondatokat alkossak. Nem sikerült. Csak összefüggéstelen szavak és kifejezések jutottak eszembe. Például ilyenek: vége..., megszűnt a gyötrődés..., újra szabadok vagyunk..., élhetünk magyarként..., nem csillognak utcáinkon a szerb zsandárszuronyok..., nem ijesztgetnek bennünket és gyermekeinket..., vége..., vége..., végre...

Kábultságomból feleségem kiáltása riasztott vissza a valóságba.

– Jöjjön ki! Csodát lát.

Eltettem az irkámat, és kisiettem.

– Ég a ház, vagy meghalt valaki, hogy így kiabálsz? – kérdeztem zsörtölődést színlelve.

– Nem, de nézzen ki az utcára! – mutatott arra.

Megtettem.

Szemem-szám elállt a csodálkozástól. Az utca közepén mintegy 10-12 kamasz gyerek ugráncszott, kiabált, viháncolt. Közülük kettő valamit húzott maga után. Közelebb mentem. Jobban szemügyre vettem a csoportot. Akkor láttam meg, hogy mi az, amit vontatnak. Egy 70-80 cm hosszú, úgy 15 cm vastagságú betoncölöpféle volt. Arra volt ráerősítve a vékony kőcmadzagkötél, amellyel húzták. A betonlábán tisztán látszott az SHS véset. (Az SHS: SZHSZ, vagyis a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság – Jugoszlávia felségjelzése.)

Hirtelen áradt bennem szét a harag és felháborodás, de ez egy pillanat alatt szertefoszlott, megszűnt, elillant. Megvilágosodott az elmém. Elöntötte bensőmet az ismeretlen, a mindent elsöprő boldogsághullám. Szerettem volna odarohanni, magamhoz ölelni azt a két csodás gyereket. Lehet, hogy egyik éppen az én fiam volt. De csak álltam, álltam mozdulatlanul, mintha gyökeret vert volna a lábam, és néztem, néztem, szinte félálomban, örömittasan a vidám gyereksereget.

Valami meleg hullott a kézfejemre. Ez megnyugtató.

A nagyhét napjaiban a Mura menti magyarok nem dolgoztak. Nem csak a húsvéti ünnepek miatt. Kettős „feltámadást” ünnepeltek. Megsokszorozódtak a rokonlátogatások. A régen nem látott testvérek, barátok, komák és ismerősök, akik a megszűnt jugoszláv–magyar határ környékén élnek, látogatták meg egymást szabadon, útlevel és ellenőrzés nélkül. Úgynevezett népiünnepély volt a vidéken, mintha lakodalmak egész sorát rendezték volna a térségben.

A határtalan örömmámorba mégis üröm vegyült. A látszatpolitika szerint ugyan a Muravidék – így az itt élő őshonos magyarság is – visszakerült az anyaországhoz, Magyarországhoz, Szent István országához, de ez még hivatalosan nem történt meg.

Magam is hallottam, hogy különböző bizottságok jártak Lentiben, sőt még Zalaegerszegen is, hogy jöjjenek be a magyar katonák, vagyis foglalják el végre a Muravidéket. Ne legyen az újra a szlávok prédája!

Ez végül is 1941. április 16-án megtörtént. Szemtanúja voltam az eseményeknek. A hazai szervezők, akik már előbb megtudták a magyar hadsereg bevonulásának a napját, minden magyar falu vezetőségét megkérték, még a magyarokkal rokonszenvező szlovén falvakét is, hogy a "dicsőséges visszafoglalás napját" kellő és méltó ünnepléssel hajtsák végre. A magyar falvak lakosságát erre nem kellett külön biztatni, kérni. A települések előtt mindenütt díszkapukat állítottak, amerre elvonul majd a magyar katonaság. Ezeket színes

krepp-papírból készült piros-fehér-zöld zászlókkal díszítették puspángfenyőágak és cédruslevelek fonatával bevonva.

A legpompásabb, legbensőségesebb fogadás Alsólendván volt. A város vezetősége ünnepi öltönyt vett magára. Akinek volt, az díszmagyarba öltözött. A polgári családok lányai nemzeti viseletben virágcsokokkal köszöntötték a valóban szép és lenyűgöző látványt nyújtó honvédhuszárok és bakák bevonulását. Virágesőben, nemzeti színű zászlók erdeje között vonultak végig a felszabadító magyar hadsereg kisebb alakulatai a Mura menti falvakon Pincétől egészen Őrihódosig és Muraszombatig. Mindenütt éljenző, boldogságtól ujjongó tömeg köszöntése közben.

Az anyaországhoz visszacsatolt Muravidék magyarsága, de még az itt élő szlovén lakosság közül is néhányan, lelkesen énekelték:

Mura mentén boldog a nép újra,

Mert a szellő az ősi zászlót fújja.

Jöhet vihar, százszor borulhat az ég is,

Alsólendva magyar marad mégis!

"A kölcsönkenyér"

A cser-hegyi pinceszobánkban ültünk. Éppen arról beszélgettünk, hogy az idén jó és bőséges volt a szőlőtermés. Kitűnő borunk lesz. Ezt igazolandó, töltöttem is az üvegpoharakba a még kissé homályos színű vegyesből, a filuci fazekas által készített mázaskorsóból.

– Egészségünkre! – emeltem meg a poharamat.

– Egészségünkre! – mondták társaim is, Pali és Gyuri.

Hallgattunk. És a csend nyomasztó volt. Mintha valamilyen súlyos kő nehezedett volna a lelkünkre. Láthatatlan és fojtó hatalom. Érezni lehetett a kis szobában a bénítólag ható, megmagyarázhatatlan erőt, amely boszorkányos varázslattal tartott fogva. Mint a fagyos-zúzmárás ágakon gubbasztó, dermedt madarak zord télidőben, ültünk a rozoga támlásszékeken.

Mindenki a saját gondolataival volt elfoglalva. Talán a múlt emlékeit boncolgattuk?! A szép álmokat? A szabad, békés és boldog jövőképet? Vagy a csalódottság keserű valóságán rágódtunk? Ki tudja...

Egy biztos, a halotti némaságban még a szüette főfában rágcsáló bogár csendes működését is meghallottuk volna, azaz hallhattuk volna, ha odafigyelünk. De most mind a hárman mással voltunk elfoglalva. Agyunkat és lelkünket megbéklyózta a múlt, a sokat megélt emberi törekvések és szenvedések emléke, az annyira óhajtott jobb világ utáni vágyakozás reménysége.

Még azt sem vettük észre, amikor halkán, nyikorgás nélkül kinyílt a préház fabordás ajtaja. Csak akkor ocsúdtunk fel furesa kábultságunkból, amikor valaki megkopogtatta a kicsi szoba deszkaajtaját kívülről. Majd én mondtam: – Tessék!

– Aggyon Isten mindenkinek! Jó, hogy megtalálsz. Sokat kerestem otthon – lépett be a magas és kupásra kopott talpfaküszöbön régi ismerősünk, az öreg Miha bácsi.

– Magának is adja meg, bátyám! – köszöntem vissza. – De mi szél hozta erre, mifelénk, ahol még a madár is csak ritkán jár? – kérdeztem barátságosan az ismert mondással a szomszéd szlovén faluból érkezett idős embertől. Mert valóban „régisöpű volt ő” ebben a zürzavaros világunkban. Bizony a hetvenen már túl lehetett, de ezt markáns-aszott arcvonásaiból is ki lehetett olvasni. Apró, szúrós szemei fölött tüskés-bozontos szemöldök húzódott védőgátként. Pirospozsgás, hatalmas sasorrát még Mátyás király is megirigyelte volna, ha a 15. században él. Ahogy nálunk szokás mondani, nem lett volna belőle jó birka, mert az orrától nem tudott volna legelni. Magassága elérte a 190 cm-t. Nem volt kövér. Szikár, száraz bőrű, erős csontozatú, több népfaj keveréke. Avar–germán, hun–szláv, török–magyar vér csörgedezett kékesen duzzadó ereiben. Marka egy gorilla mancsait is megszegyenítette volna. Valamikori herculesi erejéről csak a lényéből áradó kisugárzás tanúskodik. De még most is jól tartja magát.

– Engem nem szél hozta. Hozta a két lában. Sokat gyalogolni, hogy megtaláljalak téged. Kell segítség!

– Csak nem?! – szóltam mosolyogva, de a hatodik érzékszervem azt súgta, hogy nagy baj lehet, ha az öreg több tíz kilométert megtett azért, hogy találkozzon velem vagy velünk. – Csak nem ég a ház?

– A ház nem, de a szóma igen! – jelentette ki. De... – hallgatott el hirtelen, majd zavartan körülpillantott.

– Jól van, öreg – értettem meg. – Itt nyugodtan beszélhet. A barátaim. Előttük nincs titkom. Megbízhat bennük is. De előbb öblítse le a torkát egy kis cser-hegyivel.

A tálashoz léptem, és levettem egy poharat. Teletöltöttem, és odaadtam neki. Magunknak is ezt tettem.

– Az Isten sok eszt aggyon! – motyogta az ember az első jó nagy korty után.

– No, most már elmondhatja, hogy miért fáradt ide lóhalálában – kértem.

– Ti tudjátok, hogy én békés ember vagyok. Nem szeretem a gyűlölködést. Szeretem a mi vendjeinket, vagy ahogyan ti hívtok bennünket, a „tótokat”, de a magyarokat is. Ez így volt már a második világháború előtt is. Ha tehettem, mindig segítettem azoknak, akik erre rászorultak.

– Ez igaz, Miha bácsi, de térjen már rá a lényegre.

– Rossz világ van.

– Rossz – helyeseltünk.

– Nem ezt vártuk, amikor megszálltak bennünket a magyarok. Azt hittük, emberségesebbek lesznek velünk.

– Pedig most búzakenyeret esznek a kukoricás helyett – vágott közbe hirtelen Pali.

– Buzáskenyér, buzáskenyér..., de könnyel öntözve, bánattal nyelve.

– Folytassa! – biztattam.

– Azt még valahogy elviseljük, hogy a Magyarországról jött hivatalnokok, csendőrök és mások lenéznek bennünket, megaláznak, és ha csak tehetik, mellőznek a közélet minden területén, hogy nem használhatjuk a saját anyanyelvünket, hogy az iskolákban csak magyarul tanulhatnak gyermekeink, s ha egy túlbuzgó tanító meghallja, hogy valaki vendül, vagyis szlovénul beszél, azt megverik és megszégyenítik.

– Ez csak kölcsönkenyér! – szögezte le Pali.

– Ugyan! – figyelmeztettem. – Hagyd beszélni! Nagyon érdekes dolgokat mond.

– Mintha te nem tudnád éppen úgy, mint mi, hogy hogyan kezelik a közelünkben élő szlovéneket a magyar hatósági szervek – próbált megvédeni Gyuri. – Többször láttam, de még többször hallottam, hogy a „kakastollások” milyen eszközökkel bánnak a nekik ellenségnek tűnő vend falvak fiatalságával, főleg a legényekkel.

– Törödnének bele a sorsukba! – dünnyögött tovább a másik. – Mi is sokat túrtünk.

– Ej, ej, Pali?! – csodálkoztam.

– Éppen a „kokastollásokról”, a csöndéerekről van szó – folytatta az öreg. – Lehet, hogy már ti is hallottátok, hogy mi történt az én falumban. Azt is tudjátok, hogy békés és istenfélő szegény parasztok élnek ott, akik senkit sem bántanak. Az meg előfordul minden faluban, minden nációnál, hogy akadnak közöttük olyanok, akik nem tisztelik embertársaik jogait és a törvényeket.

– De... Miha bátyám, ahogyan én hallottam, nálatok egészen más volt a dolog.

– Más volt, más volt. Valamikor ti is szenvedtetek a szerb zsandároktól, hatalomtól. Nem is olyan régen. Vagy már elfelejtettétek? Köztetek is voltak elégedetlenkedők és lázadók, akik füttyültek az önkényesen hozott rendeletekre, törvényekre, és ellenállást szerveztek vagy terveztek az akkori uralom ellen.

– Az azért mégis más volt...

– Persze, mert akkor az itteni őshonos magyarok éltek kisebbségben a régi Jugoszláviában. De most az itt élő őshonos szlovének vagy vendek élnek kisebbségi sorsban. Mi a kettő között a különbség? Meg tudod mondani? – tüzesedett bele az öreg kivörösödve, szinte mérgesen.

– Csöndesebben, Miha bátyám – csitítottam. – Csak nyugodtan. Mi mégsem fogtunk fegyvert, és nem öltük meg sem a szerb csendőröket, sem a katonákat, bármennyire is utáltuk azt a rendszert és kiszolgálóit.

– Mert gyávák voltatok! – vágta rá. Talán meggondolatlanul? – Nem volt merszetek! Elbújtatok az asszonyok szoknyája mögé! – jelentette ki önérzetesen, büszkén a társaság legtöbbet tapasztalt és megélt tagja.

Újra síri csönd telepedett a kis helyiségre. A négy emberi agyban burjánzó gondolatbokrok és a lelkükben tomboló, viharos érzelemhullámok ha kitörhettek volna a helyükből, ki tudja mi lett volna...

Magam is kezdtem rádöbbenni, hogy az öreg embernek igaza lehet. Most ők vergődnek a brutális és embertelen körülmények között, amilyen kegyetlen sorsot nekünk is el kellett viselnünk a 22 év alatt. Lehet, hogy nekünk is másképpen kellett volna cselekednünk akkor? – fűztem tovább a gondolataimat. Itthon kellett volna maradnia fiatalságunknak is, nem pedig elmenekülni, itthagyni az ősi földet? Lám, a szlovén nép csak látszólag hódolt be a német–magyar–olasz megszállóknak. Ha forradalmat nem is, de ellenállási mozgalmakat szerveznek a „betolakodók” ellen. Minden ilyen törekvés általában titokban történik az egész világon, vagyis egyfajta „partizán-tevékenységgel”. Ezt az utolsó szót vagy mondatot már hangosan mondhattam, bár ezt nem akartam, de Miha bácsi rögtön reagált rá.

– Úgy van. A partizánok. A hatalom őrei is partizánokat kerestek a mi falunkban, akik felforgató tevékenységükkel szembe mertek szegülni a magyar rendszerrel.

– Végül is mondja már el, mi történt! – biztattam.

– Talán négy óra lehetett reggel, amikor hangos dörömbölést hallottam a gangajtón. Először a feleségem ijedt föl. Nem értem, hogy ez hogyan lehetséges, hiszen süket szegénykém. Gyorsan lekászálódtam az ágyról. Magamra húztam a cájgnadrágot, felvettem a vászoninget, magam elé kötöttem a kékkötényt, belebújtam a papucsomba, és kisiettem. Ekkorra már puskatussal verték az ajtót. – Grem že (e: Grem zse – Megyek már.) – mondtam idegesen és kissé mérgesen. Nem tudtok tisztességesen kopogni? Itt békés emberek laknak!

Kinyitottam az ajtót. Majdnem hanyatt estem a meglepetéstől. Két-két kokastollas és szuronyos katona az ajtó előtt a pitarban.

Kérdezni akartam, hogy mit akarnak, de a csendőrőrmester rám kiáltott, vagyis hát „katonásan” kérdezte:

– Maga a Furján Mihály?

– Én Forjan Mihael vagyok, csak Miha bácsi.

– Maga a bíró?

– Én – feleltem.

– Kapjon magára valamit, és jöjjön velünk – parancsolta.

– De én ... nem követtem el semmi rosszat – kezdtem.

– Pofa be! Tanú lesz!

– Tanú? – csodálkoztam. – Nem kaptam értesítést a hatóságoktól.

– Itt az értesítés – kent le egy pofont.

Nem volt választásom. Mennem kellett. A harmadik háznál megálltunk. Akkor már tudtam, hogy honnan fúj a szél. Ismertem jól a családot. A fiúkat is. Jó szlovének, jó emberek, csak egy kicsit „izgága természetűek”, hogy úgy mondjam. Az egyik nem is volt otthon. Valahol tanul. A házban még a csend uralkodott. Úgy látszott, a gazda még nem ébredt fel. A családja is pihent. De ez hamar megváltozott.

Az őrmester, két csendőr és két katona a bejárati ajtóhoz ment, majd durván, puskatussal megdöngették azt. Közben láttam, hogy a félhomályban puskás katonák veszik körül a házat. Még az istálló és a pajta elé is odalopakodtak. Talán még az udvar végében álló árnyékszék mögött is lapult egy „lesipuskás”.

– No, ka gyé? (e: No, káj je – No, mi van?) – hallatszott belülről.

– Nyisd ki az ajtót! – csak így, nyisd ki. Pedig nem hiszem, hogy ismerték volna a mintegy hatvan év körüli embert.

Nem kellett sokat várni, már nyílt a gangajtó, s szólt a gazda: – Ka želéte? (e:Ka zselite – Mit akarnak?). De torkára fagyott a szó. Mit...mit...

Ezután az események már gyorsan peregtek. Az őrmester durván félrelökte az öreget, aki alig tudott megkapaszkodni a falnak vágódó ajtó kilincsében. Majd intett a csendőröknek és a katonáknak, hogy cselekedjenek. Ezek szuronyos puskájukat előre tartva törtettek be a házba. Közben az őrmester megragadta a félelemtől félig ájult házigazdát, és ráordított. Hol van a nagyobbik fiad?

– Nem tudom – dadogta az.

– Mondd meg, mert nagyon megbánod, ha valamit is eltitkolsz előlünk!

– De tiszt úr... – fogta könyörgésre az ember –, én... nem tudom...

Ekkor a hatalom ura ököllel az arcába vágott jó erősen. Annak fölrepedhetett az ajka vagy az orra vére eredt el, mert vér szivárgott az arcára.

– Elevenen nyúzlak meg, te partizán fattyak gyártója! Árudd el, hol van, hol rejtőzködik, míg jó kedvem van, míg szelíd bárány vagyok! Mert tudod, öregapám, tudok én farkas is lenni!

– Méghozzá vérengző – állapítottam meg én, aki ott álltam tehetetlenül, megrökönyödve, mint egy élő tilalomfa.

– A szobában csak az öregasszony, a menyé meg a két gyerek van – jelentette az egyik csendőr.

– A kisháló is üres – így a másik.

– A konyhában és a kamarában sem találtunk egy élő lelket se – számolt be a két katona is.

– Kutassátok át a padlást és a pincét is! Forgassatok fel minden ládát és minden olyan dolgot, amiben elférhet egy féregember, ami mögé elbújhat egy gazember! Ha kell, lőjtek bele a boroshordókba, szurkáljatok bele a jószágosládákba és -hordókba! Öntsetek ki mindent a földre, ami csak mozdítható! Értve?

– Igenis, értve, őrmester úr!

– Tizedes! – ordította.

– Parancsára, őrmester úr!

– Mi a helyzet az udvaron?

– Semmi különös. A katonák minden zugot átkutattak, felforgattak, de sehol senki, semmi gyanús.

A csendőrparancsnok gondolkodott egy kicsit. Közben vizsla tekintetével feltérképezte az udvart. Gúnyos fintor közben, mint akinek pompás ötlete támadt, kiadta a parancsot.

– Két katona állítsa az öreget oda a metringalmafá alá. Úgy vigyázzatok rá, mint a szemetek világára! Másik két katona terelje ki a család minden tagját, apraját-nagyját, és álljanak az istálló bejárata elé. Őrizzétek őket is!

Azok, mint a puskából kilőtt golyó, siettek a parancsot teljesíteni. Pár perc elteltével már mindenki a kijelölt helyén szorongott. Az idős vend néni alig állt a lábán. Kezeit imára kulcsolta, s csak a szája mozgásából lehetett arra következtetni, hogy imádkozik. A fiatalasszony a két gyereket ölelte magához. Nem zokogott hangosan, de az arcán végiggördülő könnyek árulkodtak belső felindultságáról és lelkivilágának háborgó állapotáról. Ha tehette volna, szoknyája ráncaiba rejti megszeppent, remegő, apró gyermekeit, hogy ne lássák, éljék át ezeket a borzalmas perceket.

Az akciót vezető parancsnok, az őrmester, az idős ember elé állt szétvetett lábakkal, s utánozva a német SS kínzatók magatartását, önérzetesen, dölyfösen és megalázó módon harsogta: Még egy utolsó esélyt kapsz, hogy eláruld, hol tartózkodik az idősebbik fiad, a ...

– Mondtam már, hogy nem tudom.

– Jó – hagyta rá az. – Vetkőztessétek derékra!

Amikor ez megtörtént, az egyik pribéktől átvett egy korbácsot, amit az, úgy látszik, mindig kéznél tart, ha szükség lenne rá. – Fogjátok le! – intett két katonának.

Ezek gondolkodás nélkül engedelmeskedtek neki. Ő pedig a meggörnyedt ember meztelen hátára sújtott ötször a bikacsökkel. Az ütések nyomán véres csíkok jelentek meg az aszott bőrön.

Az öregasszony a két tenyerébe temette az arcát, és suttogta: – Moj Bog! Moj Bog! (Istenem! Istenem!) Naj se ga Bog usmili! (e: Naj sze gá Bog usmili – Az Isten legyen neki irgalmas!)

– Kuss, nyanya! – hallgattatta el az egyik katona.

– Még mindig nem tudod, hol bujkál a gazember fiad, aki a szent magyar haza ellensége?! – ordította.

– Nem – szorította össze ajkait az.

– Folytasd! – dobta oda a korbácsot egy behemót, óriástermetű izomtömegnek. – Addig üsd, míg meg nem szólal, vagy... – vigyorgott.

– Parancsnok úr – léptem közbe, mert már én sem tudtam elviselni ezt a gyalázatos emberkínzást.

– Mit akar? – röffent rám.

– Én ismerem ezt az embert. Nem ellensége ő a magyaroknak...

– Fogd be a szád! – tegezett le. – Vagy talán te is mellé akarsz kerülni?! – röhögött csúfondárosan. – Kotródj félre! – intett.

Nem mesélem tovább. A verőember addig ütötte szegény Jankót, amíg csak lélegzett. Amikor már kiszökött agyongyötört testéből a lélek, lelökték a mozdulatlan hullát a földre.

– Akasszátok fel arra a faágra! – mutatta szenvtelenül. – Két napig lógjon ott elrettentő példaként; hogy megtudják a magyar haza ellenségei, hogy így jár mindenki, aki fegyvert emel rá! Ezt neked mondom, bíró úr – tüzelt a szeme. – Remélem, megértettél?

Én szóhoz sem tudtam jutni ekkora kegyetlenség láttán. Ümmögtem vagy bólítottam. Nem tudom. Csak arra lettem figyelmes, amikor egy rókaképű katona azt javasolta az őrmesternek, hogy illő lenne keresztény módra lángot gyújtani az elhunytak, hogy az örök világosság fényeskedjék neki.

– Tedd! – adta meg az engedélyt.

– Erre vagy négy katona kitépett a közelben álló szalmakazalból egy-egy maréknyit, és azzal meggyújtották azt. Néhány óra alatt hamuvá égett.

Annyira megbéklyózott Miha bácsi története, hogy csak nagy sokára tértem magamhoz.

– Nagyon sajnálom, hogy ez megtörtént. De mit tehetek én vagy mi ebben az ügyben?

– Én tudom, hogy nektek van szavatok a hatóságoknál. Kérjétek meg őket, hogy ne bántsák, ne zaklassák a békésen élő, szorgalmasan dolgozó egyszerű embereket, főleg ne az ártatlan asszonyokat és gyerekeket! Csak ennyit kérek tőletek.

Ezt megígértük, de éreztük, tudtuk, hogy ez nagyon kevés, jóformán egyenlő a nullával, hiszen a keleti front egyre nagyobb veszteségei csak fokozzák a fanatikusokban a megtorlásokat és a bosszút. Ennek megszűnését csak az Istentől várhatjuk, vagy esetleg a nem kívánatos oroszoktól.

A száműzetés

A továbbiakban a „felszabadulásunk” utáni egy-két év néhány eseményéről írok. Bizony az annyira óhajtott anyaországhoz való visszatérés rendszere nem bánt velünk édes gyermekeként. Úgy kezelt, mintha a mostoha utódai lettünk volna.

Az első csalódás akkor ért vagy inkább lepett meg bennünket, amikor az örömlázunk közepette az anyaországbeli lakosság szinte „kifosztotta” a volt Jugoszlávia területén levő üzleteket. A rossz nyelvek szerint minden mozdíthatót felvásároltak; cipőt, bőrneműt, ruhát, kerékpárgumit, Bata-csizmát stb. Mondták is néhányan a magyarországi rokonok közül, hogy ti csak örüljete, ünnepeljete, majd megbánjátok és sajnáljátok, hogy nem gondoskodtatok a jövőről. A muravidéki magyarok ezen csak nevettek. Később azonban rájöttek, hogy mekkorát tévedtek.

A második komolyabb „hidegzuhany” akkor ért bennünket, amikor kezdték ellenőrizni, összeírogatni a háziállatokat, főleg a sertésállományt. A mi falunkban addig senki sem fejtette meg a levágásra szánt disznót. Az új rendelet szerint nem volt szabad megperzselni, „megpörkületi”, ahogy nálunk mondják, a leölt hízót. A bőrét nyersen kellett lenyúzni (lefejteti) és beszoigáltatni a hatósági szerveknek. Még később kötelező lett a gabonafélék és a zsír beszoigáltatása is. Bevezették a fejadagrendszert. Aki erről megfeledkezett vagy akarva nem tett eleget az előírásoknak, azt alaposan megbüntették, megbírságotlák. Sokszor még a család megélhetését se vették figyelembe a szívtelen végrehajtók.

Az 1942-es év után még „soványabb esztendő” következtek. A falvakat meglepték a keleti frontról visszavezényelt, tartalékállományba helyezett sebesült német, később pedig a magyar katonák. Őket magánházaknál szállásolták el egyenként vagy párosával. Az akkor még működő elemi iskolákat a katonaság foglalta le, „kaszárnyává” alakítva azokat. És mint az általában lenni szokott, az iskola bútorzatát megrongálták, zömében feltüzelték, a könyvtárát megsemmisítették. Jó volt az tüzet rakni meg...

Persze a német katonaságot felváltó magyar hadsereg tartalékosai sem voltak sokkal jobbak. Ezeket egy-egy faluban való, úgy két-három hónapnyi tartózkodás után, áthelyezték egy másikba, hogy ott is megtapasztalhassák a magyar vendéglátás örömeit vagy esetleg ürömeit. Öregapám szokta mondogatni: – Ne felejtse el fiam, a katona mindenütt csak katona, ha magyar, ha tatár, ha német, ha francia. Mind egykutya! Mindent megszerez magának, mert nála van a fegyver, a hatalom. Ahogy a közmondás tartja: „Szél ellen pisálni nem érdemes”.

Annak ellenére, hogy vidékünket ellepték a szövetséges csapatok kiéhezett egységei, mégis ez valamilyen változást jelentett a háborús évek egyhangú és nyomasztó világában.

Nem akarok rosszmájú lenni, de a fehérnépek közül sokan örültek a katonáknak, különösen a magyaroknak, hiszen a férfiemberből akkor nagy hiány volt a falvakban is, így kellett az „emberkezek” a rászorultaknál a fontos és sürgős munkálatok elvégzésére. Még rövid vagy tartós szerelmek is szövődtek e kényszerhelyzetekben. Ezek valódi történések voltak a rádióban és az újságokban közölt sok dicsőítő álhír világában. Főleg a Magyar Futár című képes újság hírein bosszankodtak sokan, amikor az a dicsőséges német–magyar győzelmekről tudósított, holott mindenki tudta, hogy a háború elveszett. Csak a fanatikusok bíztak vagy hittek valamilyen csodában.

A tartalékos magyar katonák és a muravidéki magyar falvak lányai és asszonyai között kialakult szorosabb érzelmi kapcsolat akkor sem szűnt meg, amikor a „pihenő” honvédeket a Muravidékről az ország belsejébe vezényelték, történetesen az egyik közeli kisvárosba.

Szombatonként nagy sürgés-forgás volt az érintett személyek konyhájában. Készítették a jobbnál jobb falatokat a kiválasztottak részére, hiszen a vasárnap a „kirándulás” napja volt, ünnep. Duzzadásig tömött kosarakkal, cekkerekkel indultak el utánpótlásukkal a kedveshez. Az ilyen látogatások úgy festettek, mintha búcsújárás lett volna a környéken.

Volt is bőven témájuk a más háza előtt szívesen söprögető vénasszo-nyoknak. Alaposan meghányták-vetették fiatalabb nőtársaik dolgait, szapulták őket, akiket talán nem is a szívük, hanem a vérük hajtott a hosszú és fáradalmas útra.

Az ilyen és a hasonló „kirándulások” után valóban megváltozott a falu népének hangulata. Mosolygósabbak lettek az emberek. Többet találkoztak, és a „hétköznapi” dolgokról is tudtak társalogni. És ezt a boldog és megelégedett nőknek lehetett köszönni. Egy kis kikapcsolódás, gondúzó emberi kapcsolat feledtette a háború kegyetlenségeit, és erősítette a lelkekben a béke utáni erős vágyat.

Az viszont lesújtóan hatott az itt élő őshonos magyar és szlovén-vend lakosokra egyaránt, amikor megtudták, hogy a tenger mellékről idetelepített szlovén kolóniák lakosságát összegyűjtötték, és a sárvári internálótáborba vitték. Csak néhány kilónyi személyi holmit vehettek magukhoz a száműzöttek. A hatóság végrehajtó szervei, a magyar katonák és csendőrök nem kíméltek senkit. Még a csecsemőket és a magatehetetlen öregeket is elhurcolták. Legtöbbjük csak a második világháború befejezése után térhetett haza. Sajnos, sokan sohasem láthatták meg az anyyira óhajtott „szülőföldet” és a Mura menti tájat. A szeretett lakásukat kifosztották, és nem térhettek oda vissza. Főleg a betegek, öregek és gyerekek nem. Nekik az „idegen” föld nyújtott békés és örök nyugvóhelyet, legtöbbször jeltelen sírvermet.

Nem állíthatom, hogy minden Muravidéken élő, őshonos magyar sajnálta az otthonukból elhurcolt szlovén (vend-tót) családokat. A Muravidéken élő magyarok a szlovéneket és kolonistákat csak tótoknak nevezték. Ezek pedig a magyarokat vogrinoknak. Volt bizony néhány kárörvendő is közöttük, aki örömmel nézte a szerencsétlen embereknek az anyagi, jogi és szellemi kifosztottság miatti kegyetlen sorsát. Akkor még senki sem gondolt arra, nem is sejtette, hogy a kocka megfordulhat, s pár év múlva hasonló bánásmódban részesül az itt élő magyar családok egy része is.

Az igazságnak megfelelően – bár soha nincsen teljes igazság, mert az is csak viszonylagos – el kell mondani, hogy az idegenbe toloncolt „kolonisták” életvitele valamivel jobb volt, mint később a hasonló helyzetbe került magyaroké Hrastovecen, Sterntálban, Mariborban és másutt. A deportált szlovének zöme dolgozhatott, a gyermekeiket „nevelőszülőkhöz” adták, de az élelmezésük is emberségesebb volt, mint a száműzött magyaroké.

Megérdemelt boldogság

1946 vagy 47 telén az egyik szlovén ismerősöm fia – aki ugyacsak szenvedő alanya volt a száműzetésnek – mesélte el a mintegy három év eseményeit, a vele megtörtént dolgokat.

– Alig múltam el tizenhat éves, amikor azon a bizonyos reggelen nálunk is megjelentek a magyar csendőrök és a szuronyos katonák. Az őrmester vagy tizedes, de lehet hogy csak őrzető volt, összeterelt bennünket, és kiadta a parancsot:

– Fél órátok van, hogy összepakoljatok, utána velünk kell jönnötök! – jelentette ki ellenállást nem tűrő hangon.

A megdöbbenéstől vagy inkább a félelemtől először fel sem fogtuk, hogy mi történik velünk. Apám a csendőr elé állt bátran, és megkérdezte:

– Lenne szíves megmagyarázni tiszt úr, hogy mi ez? Mi nem követtünk el semmi rosszat, semmi törvényelleneset! Nem raboltunk, nem gyilkoltunk, nem bántottunk senkit!

– Csönd! – kiáltott rá a törvény védője. (Törvény? Védő?) Aztán folytatta: Magukra itt nincs szükség! Maguk ellenségei a magyar hazának, a magyar népnek!

– Mi? Ellenségei... – kezdte apám...

De a másik elhallgattatta. – Fogja be a száját! Menniük kell, és kész! Megértette?

– Da. (e: Dá – Igen.) Megértettem. Apám jól beszél magyarul. Több mint egy évig dolgozott Szombathelyen a cipőgyárban. – Akkor szlovénul szólt a feleségének, öregedő szüleikhez és hozzánk, gyerekekhez, hogy szedjük össze a legszükségesebb holmikat, ruhát és élelmet. Ste razumeli? Bodite mirni! (e: Szte razumeli? Bodite mirni! – Megértettétek? Viselkedjete nyugodtan!) – folytatta szlovénul.

– Mit gagyogsz, te farkasok fattya? – ütötte mellbe puskatussal apámat.

– Csak azt – kapaszkodott meg az asztal sarkában, hogy viselkedjenek emberhez méltó módon. Nem úgy, mint ti! – volt a keserű válasz. – Az Isten nem tűrheti ezt a gyaláztatot!

– Majd megismered a magyarok istenét – röhögött az.

Alsólendván gyűjtötték össze bennünket. Utána marhavagonokba zsúfoltak, és elindultunk az ország belseje felé. Csak másnap tudtuk meg, hogy Sárváron vagyunk. Gyűjtőtáborban. Én azt sem tudtam, hogy az mi fán terem. Bár kötelezően jártam elemibe, ahol csak magyarul tanultunk, magyarul mégis gyengén beszéltem. Ezt a nyelvet otthon sohasem használtuk. Nem volt rá szükség. Mindent édesapám intézett.

Nem untatom az ottani elszállásolásunkkal, a koszttal és az embertelen bánásmóddal. Ez úgy gondolom, minden ilyen létesítményben hasonló a mi térségünkben, Európában. Különösen azokban, ahol a „bentlakó szenvedő alanyok” gyűlöletes ellenségnek számítanak, még akkor is, ha azok tehetetlen öregek vagy ártatlan gyerekek.

Nekem és még sok egészséges fiatal társamnak szerencsénk volt, mert dolgozhattunk valamelyik jómódú gazdánál. Én egy gazdag, kismemes és vitéz családdhoz kerültem egy idősebb vend férfival. Minket csak így hívtak a magyarok. A vendek. Nála kellett az első hónapokban jelentkeznünk minden reggel hat órakor. Később sikerült valahogy elintéznie a katonai parancsnokságon vagy nem tudom hol, hogy én és a társam a háznál maradhattunk éjjel is. Az istállóban alhattam. Így már öt órakor el kellett kezdenem a munkát télen-nyáron

egyaránt. Engem ez nem zavart, hiszen még örülnöm is kellett, hogy az Isten így megsegített. Sokat dolgoztam, de volt mit ennem, a fejemet hová lehajtanom, és aránylag szabad is voltam.

Amíg a táborban voltam, ott is korán kellett fölkelni. Fél hat körül hagytuk el a „börtönkaszárnnyát”, akik kint dolgoztunk. Amit nehezen tudtam elviselni, az a rendszeres motozás volt. Nem is az örök voltak annyira embertelenek, hanem a tábor felügyelői, a civil „rendészek”, ahogy hívtuk őket. Ha valakinek sikerült élelemhez, gyógyszerhez, cigihez vagy más fontos dologhoz jutnia, akár csente, akár kapta azt, ha megtalálták, elkobozták. És ezt élvezettel tették. Előfordult mégis, hogy sikerült megúsznunk a szigorú ellenőrzést is.

Gazdánk a gyertyánosi idősebb Sztoján bácsit azért választotta ki munkásának, mert az sok mindenhez értett, például a mezőgazdasági szerszámok készítésétől, javításától egészen a disznóvágás és hurkatöltés mesterségéig.

Mondanom sem kell, hogy az aránylag könnyebb és szaktudást igénylő munkát a gazda általában Sztoján bácsira bízta. Télen nekem jutott az állatok etetése és gondozása, a disznóké, lovaké, tehéneké, tyúkoké stb., meg a takarmányuk elkészítése, nyáron pedig minden paraszti munkánál jelen kellett lennem. Ekkor más napszámosok is segítettek.

A gazdáéknak két élő gyerekük volt. Egy nálam két évvel idősebb fiú és egy évvel fiatalabb lánygyerek. A fiú leventeparancsnok-féle volt. Rátarti és büszke. Kicsit öntelt. Ritkán állt velem szóba. Akkor is csak parancsolt. Többször leparasztozott, ha valami nem tetszett neki. Az egész magatartásával a „felsőbbrendű német faj” sajátosságait próbálta meg utánózni, képviselni.

Egyszer sikerült kihallgatnom az apa és a fia között lezajló beszélgetést. Ez valahogy így hangzott:

– Ide figyelj, Árpád! Nagyon nem tetszik nekem a viselkedésed, a gondolkodásod – mondta az apa.

– Mi nem tetszik benne? – kérdezte a fiú.

– A durvaságod, a szívtelenséged!

– És...

– A jegyző úr mesélte, hogyan viselkedtél a bíróéknál történt kihallgatáson, amikor a tábori csendőröknek sikerült elkapniuk két szerencsétlen szökevényt a táborból.

– Csak a kötelességemet teljesítettem – felelte önérzetesen, rátartin.

– Neked ehhez semmi közöd! Intézzé ezt el a hatóság, a csendőrség és a katonaság.

– De van közöm! A magyar haza és a végső győzelem érdekében meg kell tennünk mindent, minden becsületes magyar embernek, aki szereti és meg akarja védeni Szent István királyunk országát, hogy ellenségeinket megsemmisítsük! A szebb jövőért! Érti?

– Szebb jövő, szebb jövő. Ez csak frázis. Ne felejtse el, hogy hogyan neveltünk anyáddal? Mire tanítottunk?

– Most más világ van, apám! – hallgatott el.

Az apa sem szólt azonnal. Hallgattak. Én pedig a nyitott ablak alatt lapultam. Hallgatóztam. Végül is az idősebb ember szólalt meg:

– Úgy látom, édes fiam, hogy a sok politikai maszlag teljesen megromította a józan eszedet, és csak a pillanatnak élsz. Gondolj a jövődre, a jövőnkre!

– Így velem ne beszéljen, apám, mert!...

– Talán engem is megversz, feljelentesz vagy lágerba hurcoltatsz? – kiáltotta mérgesen a felnőtt ember.

– Én csak figyelmeztetem. Maholnap már nagykorú leszek, és az életemet én fogom alakítani.

– Az eszed még mindig kiskorú.

– Engem nem fenyegethet!

– Amíg az én házámban laksz, amíg az én kenyeremet eszed, amíg én ruházlak, addig úgy lesz, ahogyan én akarom! – jelentette ki határozottan az apa. – Megértetted?

Ekkor lépett be a szobába a fiú anyja.

– Min veszekszetek megint? – kérdezte.

– Árpád magaviseletéről meg arról, amit a bíróéknál tett.

– Jaj, kisfiam – kezdte bánatosan az asszony –, hogy tehettélilyent? Szegény, védtelen embereket pofozni, rugdosni!

– Maga ehhez nem ért, anyám.

– De értek. Sosem tanítottalak arra, hogy légy durva, kegyetlen, szívtelen! Csak a jóra neveltelek.

– Ezek az emberek megszöktek a lágerből, ahová bezártuk őket. Megszegték a törvényt. Megérdemlik a büntetést.

– De kinek vétettek a gyerekek, a nők, a tehetetlen öregek és a betegek, hogy itt sanyargatjuk őket?

– Nekünk a zsidókra, a cigányokra és a szlávokra nincsen szükségünk. Megélünk mi, sőt boldogok leszünk nélkülük is.

– Hol szedted össze ezeket a téves eszméket? Erre tanít a vallás, a kereszténység? – kérdezte csodálkozva az apa.

- Van nekem és nekünk maguknál jobb tanítómesterünk! – így a fiú, a félig felnőtt ember.
- Csak nem Hitler, a nagy Führer? (e: Führer – Vezér.)
- Csak ne gúnyolódjon, apám, mert még megbánhatja!
- Csak nem akarsz följelenteni, hogy lázadó vagyok, hogy lázítok a rohadt rendszer ellen? – ordította szinte dühösen. – Jobb lenne, ha a szegény bátyádra gondolnál, aki valahol a Donkanyarban nyugszik a földben vagy a farkasok gyomrában, vagy ki tudja, hol.
- Őrá én büszke vagyok, mert a dicső hazánkért halt hősi halált, áldozta életét!
- A mi hazánkért? Oroszországban? Ezt a hülyeséget még te sem veszed be, bármilyen elfogult is vagy.

Még tovább is hallgattam volna az érdekes eszmecserét, de meghallottam, hogy a gazda lánya, a tizenhat éves Erzsike, szólított. Pedig jó lett volna a szópárbajt végighallgatni. De ennyiből is megtudtam, hogy a gazdám szigora a legtöbbször csak színlelt, hiszen igaz és becsületes emberként gondolkodik, és nemes szíve van. Hasonlóan a feleségének is.

- Hol mászkálsz, Boján? Gyere már, segíts megfejteni a teheneket! Tudod, apám nem szereti, ha henyélsz. Meg itt van az ideje, hogy a disznók alól is elszedd a trágyát. Még a vizet sem merted meg az itatáshoz.
- Mondja, Erzsike kisasszony, melyiket végezzem most el?
- Gyere! Ne járjon a szád! Sürget a munka.

Őszintén bevallom, tetszett nekem a kissé molettes, de egyébként szépen fejlett, csinos, pirospozsgás arcú és vonzó leányka. Amikor csak megláttam, és a közelébe kerültem, mindig furcsa bizsergést éreztem a szívem táján, no meg másutt is. Ez természetes, hiszen már majdnem tizennyolc éves voltam egy kis rászámítással. Azt még nem tudtam megállapítani, hogy ő egyáltalán érez-e valamilyen vonzalmat irántam, de azt már észrevettem, hogy néha furcsán néz rám, s mintha elpirulna egy picit, ha ezen rajtakapom.

- Ne bámulj! Gyerünk dolgozni! – próbálta meg apja szigorú hangját utánozni.
- Jól van kisasszony, parancsnok úr, a maga kedvéért megteszek mindent. Még a csillagokat is lehozom az égről.
- Miért? – kérdezte meggondolatlanul, gyorsan.

– Mert nagyon aranyos!

Ha lehet, talán még jobban is elpirul, de hirtelen megfordult, és besietett a házba.

Én mentem a magam dolga után. Volt belőle bőven. Alig győztem. Szinte megállás nélkül dolgoztam látástól vakulásig. Leginkább a lovakat kedveltem. A lóistállóban négy muraközi igásló ropogtatta a szénát, de volt a gazdának egy nóniusza is. Kár, hogy nem csak lovaglásra használták. A legtöbbször, ha a gazda valahova távolabbra ment, akkor hintóba fogtuk. Ez

sem nekem, sem a lónak nem tetszett. Ezen a téren egy húron pendültünk. Mondtam is neki sokszor, amikor beszélgettünk. No, ne nevessen, ne csodálkozzon? Nem hazudok. Igenis beszélgettünk az én lópajtásommal, barátommal. Én beszéltem hozzá, és ő megértett. A nemtetszését fejcsóválással, horkantással vagy patadobbantásokkal fejezte ki. De ha szépet, jót és neki tetszőt mondtam, akkor bólogatott, a szeme csillogott és a farkával csapdosott. Nevetett.

Az tetszett neki a legjobban, amikor sétáltattam, és közben énekeltem. Sok muravidéki szlovén népdalt ismerek. Otthon még jó anyám tanítgatta. Nemcsak a fülemben, de még a szívemben is őrzöm kellemesen lágydallamú éneklését, ahogyan a rokkát pörgette, s ujjai között szépen formálódott, sodródott a lenszöszből készült fonál. Bizony megsajdult többször is a szívem, a lelkem is, amikor az otthonomra gondoltam, a boldog családi estékre. Marhalegeltetés vagy lósétáltatás közben a Mura-erdő felé tekintgettem sóhajtozva napfelketekor a szabadságra gondolva. Ilyenkor a fájdalom enyhítésére szoktam hangosan vagy csak magamban énekelgetni, dúdolgatni az alábbi dalt:

Sijaj, sijaj, sončece,

Oj, sonce rumeno!

Kako bom sjalo sonce,

K sem vedno žalostno.

Sonce zgodaj gori gre,

Dekleta jokajo,

Ker rade bi ležale,

Pa stati morajo.

Süss fel, süss fel napocska,

Ó fényes napkorong!

Hogyan tudnék ragyogni,

Ha szomorú vagyok?

A hegyormon nap tüzel,

Zokognak a lányok,

Szeretnének pihenni,

De munka vár rájuk.

(Szerző)

Este, amikor holtfáradtan ballagtam a mezőről haza vagy fejeztem be a ház körüli munkát, gyakran megjelent képzeletemben kicsi falum képe. Az apró ablakos kis parasztházak ablakaiból ilyenkor szűrődik ki a petróleumlámpa gyéren pislákoló fénye. Láttam magam, ahogy társaimmal végigmegyünk az utcán. Megállunk a lányos házak előtt. Énekelünk. Én különösen a Micika című népdalt kedveltem:

Micika v püngradi rožce sadi,

Fantič pa mimo gre, pa joj veli:

Trgaj mi rožice, delaj mi püšleca,

Či si šče lübcá moja.

Micika a kertben rózsát ültet,

A legény arra megy, s így kéri meg:

Tépj nekem sok rózsát, készíts szép bokkrétát,

Ha még a kedvesem vagy.

(Szerző)

De legtöbbször édesanyám nótája jutott eszembe, a Fsi so venci vejli című (e: Fszí szó venci vejli – Minden koszorú elhervadt).

Így hervad el az én életem is – suttogtam vagy mondtam hangosan.

– Talán majd megsegít a jó Isten – hallottam a hátam mögött.

– Maga az, Erzsike kisasszony? – lepődtem meg.

– Nagyon szépen énekeltél. Tetszett. Meghatott. Milyen szomorú dalok ezek?

– A mi népünk dalai.

– Elénekelnéd még egyszer? Vagy inkább mondd el a tartalmát!

– Megpróbálhatom, bár annyira még nem tudok magyarul.

– Dehogynem tudsz. Jól beszéled a nyelvünket – biztatott a lány.

– Megszidnak érte, és meg is büntetnek, ha meghallják vagy megtudják, hogy szlovénul énekelek.

– Csak anyámmal vagyunk itthon. Apu bement a városba, Árpád is ott van. Ne félj, én nem árulak el.

– Igazán? És miért? – kérdeztem félénken.

– Mert... mert – zavarodott meg a lány. – Szép a hangod.

– Honnan tudja azt maga? – csodálkoztam.

– Többször is hallottam már, amikor énekeltél.

– Kihallgatott? – néztem rá.

– Nem... csak...

Sokáig álltunk ott szótlánul. Hallgattunk. Számtalan gondolat születhetett az agyunkban. Lelkünkben is kavartak az egymást kergető érzelmek. Végül is a lány lett bátrabb, ő szólt:

– Én, vagyis mi nem tehetünk róla, hogy titeket idehurcoltak. Örülj, hogy apám téged kihozott abból a borzalmas táborból. Itt mégis csak könnyebb. Meg mi szeretünk is téged. Jó fiú vagy. Szorgalmas. – Többet nem mondott, elfordult.

Megdöbbsentem. – Csak nem? – fogalmazódott meg agyamban a gondolat. De nem mertem azt tovább fűzni, mert attól féltem, elröppen a felismerés.

– Itt sokkal jobb dolgod van, mint a lágerben. Senki sem bánt. Mindened megvan.

– Mindenem? – kérdeztem.

– Hát... úgy gondolom – de nem folytatta.

Újra a hallgatás csöndje vette át a szerepet.

– Majd ha vége lesz a háborúnak, a száműzetésnek, és talán én is túlélem, akkor... akkor meglátogathatom? – kérdeztem.

Rám nézett csodálkozva furcsán igazgató szemével. – Te majd elfelejtesz engem...

– Úgy gondolja, Erzsike? – hagytam el a kisasszony megszólítást.

– Te... hiszen itt csak szolgaként kezelnek. És biztosan ránk is haragszol!

– Ebben az életmódban azért vannak szép napok, órák és percek is – mondtam sokat sejtetően.

– De én Erzsikére sohasem haragszom!

Újra rám nézett, de ismét elfordult.

– Rosszat mondtam, Erzsike? – léptem közelebb.

– Nem... de...

– Erzsike! Erzsike! – hallottuk a hívást a lakásból.

Ezzel megszakadt a szépen induló közeledés, kapcsolatteremtés. Mérges lettem, hogy így alakult, de nem tehettem ellene semmit se. Azért nagyon örültem, hogy beszélgettünk. Valahogy úgy éreztem, hogy a lánynak sem vagyok ellenszenves. Én fülig szerelmes voltam, nem tagadom. Kerestem a módját, hogy a közelébe juthassak, hogy minél gyakrabban kettesben legyünk, hogy folytathassuk a számomra életbevágóan fontos témát. De ez egyelőre nem adódott meg. Az igaz, hogy állandóan együtt dolgoztunk, de a lány úgy viselkedett, mintha semmi se történt volna. Így nem mertem megszólítani. Félttem, hogy mindent elrontok. Valahogy a szívem mélyén éreztem, a hűvösebb viszony ellenére is, hogy Erzsike is kedvel, gondol rám, ha titkolja is.

Egy vasárnap délután különös dolog történt. A gazdám Erzsikével rokonlátogatóba ment. Sztoján bácsi vitte őket. Árpád pedig rendszeresen a leventeotthonban tartózkodott. Magam a lóistállóban voltam. Ebéd után megmosakodtam, fölvettem az „ünnepi ruhámat”, az Árpád elhasznált, félredobott ruháját. A gazdám ruházott, vagyis öltöztetett, hiszen nekem nem volt fizetésem. Lehet, hogy a törvény szerint járt volna, de én nem kaptam. A lánytól kapott Jókai-regényt olvastam, Az új földesurat. – Milyen érdekes! Ebben a könyvben is a kedvenc szereplő Erzsike. Csak nem éppen ezért adta ezt a könyvet? Lehet. – Gondolataimat léptek zaja szakította meg. Letettem a könyvet. Kimentem. Meglepődtem. Az istálló előtt a gazdám felesége állt.

– Jó napot kívánok, nagysága! – köszöntem.

– Jó napot! – mondta ő is.

– Valami baj van, nagysága, hogy rám van szüksége még vasárnap délután is? – kérdeztem.

– Nem. Nincs semmi baj, azaz – hallgatott el, majd folytatta: – Gyere fel a tornácra! Beszélni akarok veled.

– Igenis, nagysága – feleltem nem valami határozottan. A hatodik érzékszervem rosszat sejtetett.

Fölmentünk a tágas erkélyre.

– Ülj le! – mutatott egy fonott székre.

Megtettem, de izgatott voltam. Remegett az egész bensőm. – Vajon mi lesz most?

Ő velem szemben foglalt helyet. Aztán kezdte:

– Hogy érzed itt magad, nálunk?

– Köszönöm szépen, nagysága, nagyon jól. Megvan mindenem, hogy élhessek. Bocsánat, megvan, hogy jól élhessek.

– Nem is haragszol ránk?

– Nem, nagysága. Maguk nem tehetnek arról, hogy itt vagyok – jutottak eszembe Erzsike mondatai.

– Tudom, hogy milyen családból származol. Tudom, hogy hárman vagytok testvérek.

Magam sem tudom, hogyan történt, de hirtelen bátorságot véve, félbeszakítva őt, szinte haragosan kérdeztem:

– Mit tud a családomról? Apámról és anyámról? A húgaimról? – hadartam. – Élnek? Egészségesek? Hát a nagyszüleim? – Ránéztem, és rögtön elhallgattam. Hirtelen mintha szomorú lett volna. A szemében könnycseppet vettem észre.

– Nagyanyád meghalt. Nem bírta szegény a hideget, az éhezést és a szigorú bánásmódot.

– A húgaim? – faggattam csendesen.

– Azokat, mivel még fiatalok, elvitték valahová. Úgy hallottam, hogy Bácskába.

– Mi lesz ott velük anyánk nélkül? – kiáltottam keserűen, vádolóan. – Ez istentelenség! Ez kegyetlenség! Barbárság!

– Nyugodj meg, fiam! – tette a kezét a vállamra. – A jó Isten megsegíti őket. Vigyáz rájuk. Azt hallottam, hogy nevelőszülőknél vannak.

A fájdalom és a harag belémfojtotta a szót. Hallgattunk. Csak akkor eszméltem újra, amikor meghallottam a hangját.

– De én nem erről akartam veled beszélni.

– Hát? – néztem rá még mindig kábultan, mintha nem is ezen a világon lennék. Magam előtt láttam a kis Emit, a legkisebb húgomat. A mindig mosolygó arcát, csillogó szemét, szöszkefürtös haját...

– Nem feleltél a kérdésemre.

– Melyikre? Mit kell felelnem? – néztem rá bambán.

– Azt kérdeztem, hogy haragszol-e ránk.

– Nem. Sőt...

– Tetszik neked Erzsike?

Azt hittem, lefordulok a székről, menten elájulok. Mint derült égből villámcsapás ért a kérdés. Megembereltem magam, és bátran kivágtam: – Igen.

– Tudod-e, hogy hány éves?

– Igen.

– Hátha mindent tudsz, akkor azt is tudnod kellene, hogy ennek a kapcsolatnak vége – vált keménnyé a hangja. – Először azért, mert még túl fiatal, kiskorú. Másodszor azért, mert...

– Mert én egy rohadt ellenség vagyok, mert én egy fölösleges vend vagyok, mert én egy senki szegény vagyok, mert... – szakadtak ki hörögve torkomból a mondatok. – Mert – fulladt el a hangom. Talán nem is értette meg mindazt, amit mondtam. – Mindegy. Most már kipakolok neki. Úgyis visszavisznek a táborba vagy a börtönbe.

– Velem ne kiabálj! Én nem bántottalak! – szólt rám higgadtan. – A háborút sem én találtam ki. Egyik fiamat már elvitte, elveszejtette. A másik saját magát teszi tönkre. A lányom boldogságáért, a biztos jövőjéért viszont felelős vagyok mint az anyja – próbált józan belátásra bírni.

Elgondolkoztam azon, amit mondott. – Lehet, hogy igaza van? – tűnődtem. Lehet. Hiszen minden szülő aggódik gyermeke sorsáért. Különösen az anyák. Még a vadállat is védi kicsinyeit. – Bocsássa meg, nagysága, hogy kitört belőlem az indulat! – mondtam hangosan.

– Nem haragszom.

– Köszönöm, nagyon köszönöm. – Tudatlanul a keze után kaptam, megfogtam és megcsókoltam. Nem húzta el. Éreztem, hogy remeg. – Sajnálom, hogy megbántottam, hogy fájdalmat okoztam – nyögtem.

Megint hallgattunk egy darabig.

– Pár hónapja figyelem a köztetek kibontakozó „kalandocskát”. Szép a fiatalság, a szívekben nyiladozó érzelmek hullámváza. De a véghetetlennek tűnő szerelem nem mindig eredményez tartós boldogságot.

– De nagysága – akartam tiltakozni.

– Csak ne szólj közbe! Hallgass végig!

Beleegyezőleg lehajtottam a fejemet. Nem mertem a szemébe nézni. Nem a szégyentől. Valami megmagyarázhatatlan érzéstől.

– Te jószívű és okos fiú vagy. Nincs ellened semmi kifogásom. De ez még nem elég ahhoz, hogy ebből a kapcsolatból jó szülessen, születhessen. Meg aztán még túl fiatalok is vagytok.

Szólni akartam, de leintett.

– Ha a férjem, de különösen Árpád megtud valamit, akkor neked befellegzett. Remélem, értesz?

– Igen, nagysága.

– Tehát kerüld a lányommal való közelebbi érintkezést, ha itt akarsz maradni, ha jót akarsz magadnak és Erzsikének is! Tudom, hogy szereted.

– Én...

– Ugyan. Ne tagadd le ezt a legszentebb érzést! Egy anyának elég, ha a gyermekére néz. Én pedig figyelem Erzsikét. Ő is vonzódik hozzád. Ezt te is észrevetted már, ha nem vagy fából.

– Mennyire igaza van ennek az asszonynak – könyveltem el magamban.

– Ígérd meg – folytatta –, hogy tisztességes férfi módon fogsz ezután is viselkedni! Gondolkodj józanul, és várd meg, amíg az idő megérleli a maga gyümölcsét! Megígéred?

Hallgattam. Erre nem tudtam mit mondani.

– Válaszhatsz, vagy ezt teszed, vagy szedheted a sátorfádat.

– Megígérem, nagysága. Úgy fogom Erzsikét tisztelni, mint egy szentet! Mert ő kedvelt szentem nekem. Mert én szeretem őt!

Mintha egy halvány mosolyfélét láttam volna végigsuhanni a nő arcán.

– Szeresd, de úgy, hogy az mindenkinek jó legyen! Most menj vissza az istállóba, és tedd a dolgodat! – adta ki a parancsot. – Figyelj, Boján, a köztünk lezajlott beszélgetés csak a kettőnk dolga, köztünk marad. Érted?

– Igenis, nagysága.

Úgy tértem vissza a „szálláshelyemre”, mint akit fejbe vertek. – Mi volt ez? Tiltás? Biztatás? Figyelmeztető fenyegetés? – Nem tudtam eldönteni. Még éjjel is a délután történetek jártak az eszemben. Képtelen voltam elaludni. Valamikor reggel felé alhattam el, mert arra ébredtem, hogy valaki nagyon rángat.

– Ébredj, álomszuszék! Hasadra süt a nap – szólongatott Sztoján bácsi.

– Mi van? Mit kiabál? – ültem föl még mindig álmosan.

– Siess! Jön a gazda fia.

Ez jó ébresztő volt. Egyszerre kijózanodtam, felébredtem. Magamra kapkodtam a ruhám, és már rohantam is a tehenek közé.

– Állj meg, hé! Hová rohansz? Talán a takarmányért kellene menned először – hallottam hátulról.

– Igaz – tértem magamhoz. Így hamar rendbe jött velem minden, és elkezdődhetett a megszokott „taposómalom”.

Múltak a napok fásultságban, egyhangúlag, „elhagyottan”. Erzsikével alig találkoztam. Biztosan az anyja beszélhetett vele. Elmondott neki mindent, amit velem megtárgyalt és megfogadtatott. Megbántam már ezerszer is, hogy ígéretet tettem neki. Nem volt nekem tisztességtelen szándékom a lánnyal. Csak szerettem. És egyre jobban. Éjjel, nappal, ébren és álomban. Mindig vele voltam. A munkát ugyan elvégeztem becsületesen, de úgy, mintha

holdkóros lettem volna. Leveleket írtam hozzá. Még verseket is. Amikor egyedül voltam, ezeket felolvastam magamnak, de valójában „neki”. Azután széttéptem, és a trágyába rejtettem. De hiába voltam elővigyázatos, az öreg Sztoján rájött, hogy milyen keserves gyötrelmeim vannak.

Egyik este, amikor kint ültünk az eperfa alatt, és szegényes vacsoránkat eszegettük, megkérdezte:

– Nagyon szereted? Hiányzik?

– Kit? Mit? – ámultam.

– Ugyan, Boján. Én is voltam fiatal és szerelmes. Méghozzá viszonzatlanul. Nem kell félned. Nem árullak el.

Az öreg olyan bizalmasan nézett rám, olyan megnyerő atyai erő vagy inkább szeretet áradt belőle, hogy akaratlanul is elmondtam neki a féltve őrzött titkomat.

Mosolygott. Barátságosan megveregette vállamat, majd elárulta:

– Ne aggódj! A lány is szeret.

– Honnan tudja?

– Tudom, és kész. Elégedj meg ennyivel! Egyébként is, az ilyent meglátja a sokat tapasztalt szem, és megérzi az igaz szív.

– Úgy beszél, mintha valóban tudna valamit. Mondták magának?

– Ne bolondozz! Ki beszélne nekem ilyen dolgokról. Azt is tudom, hogy egy idő óta kerül a lány. Ezt biztosan a szülei követelik meg tőle.

– Csak az anyja – mondtam. – Csak ő tud róla.

– De Erzsike többször is megkérdezte tőlem, mikor te nem voltál jelen, hogy hogyan vagy, nem vagy-e beteg, nem kell-e valami.

– Ez igaz?! És csak most mondja el?

– Csak nem hiszed, hogy hazudok. Miért tenném? A te két szép szemedért? Azok úgysem érnek sokat, hiszen nem látnak, vakok – nevetett.

– Bárcsak igaz lenne, hogy szeret!

– Pedig szeret. Arra mérget vehetsz. Csak fél. Az is lehet, hogy téged félt. Mert ha kitudódik a dolog, akkor te röpülsz, őt meg zárdába dugják. Tudod-e, pajtás.

– Igen, tudom.

– Hát ezért a nagy titkolózás – állapította meg az idősebb ember.

– Igaza lehet – nyugtáztam magam is.

Most már illő lenne, hogy rövidebbre fogjam a történetemet. Az én életemben nem történt különösebb változás. Erzsikével is ritkábban találkoztam. Felvettek egy harminc-negyven év körüli asszonyt. Vele végeztem az állatok körüli munkát. Nem panaszkodhatok rá. Úgyes volt, hallgatag és dolgos.

1944 nyarán már mindenki tudta, hogy a magyarok elvesztették a háborút. Minden épkeztláb embert 16 évtől hatvanig bevonultattak. A gazdám fia is csak úgy úszhatta meg a frontot, hogy a városi katonai parancsnokság kötelékébe sorozták, és mint leventeparancsnok vagy mint a légvédelmi osztag vezetője tevékenykedett. A rendszeres bombázások, romeltakarítás, szökevények összefogdosása, az úgynevezett ellenállási mozgalom felkutatása és az állandó kihallgatások teljesen lefoglalták az életét. Csak ruhát váltani járt haza. És ami érdekes, vagy talán nem is, ez a munka tetszett neki, élvezettel csinálta. Ennek mi nagyon örültünk. Nem a szívtelen és embertelen tevékenységének, hanem annak, hogy így ritkán volt otthon.

Egyszer mégis elkapott, amikor egy jókora kenyeret és egy darab szalonnát adtam egy koldusfélének. Azt hittem, mindjárt szétrobban a méregtől. Úgy ordított, mint a megvadult oroszlan. A pisztolyához kapkodott. Kiabált, hogy rögtön lelő. Még szerencse, hogy az apja meghallotta a dühöngő fiát, és megakadályozta, hogy gyilkosságot kövessen el megdöbbenve. Amikor azt sikerült eltávolítania, rám förmedt:

– Nincs neked más dolgod? Elment a józan eszed? Mi közöd van neked a bujkáló, kószáló csavargókhoz? Lehet, hogy katonaszökevények. Ez többé meg ne történjen! Most elmehetsz, de jól gondold meg, hogy mit teszel!

Több holdnyi területen szárítottuk a szénát. Voltunk vagy húszan. Falusi asszonyok, egy-két idősebb paraszt bácsi meg négy fiatalabb férfi, talán hadifoglyok. Nem tudom, csak arra lettem figyelmes, amikor a gazda két furcsa emberrel beszélgetett, akiknél ugyan volt favilla, de messziről lerítt róluk, hogy jobban értenek a fogszkálához vagy a fegyverhez. Szemük állandóan a négy férfin pihent. Ezek úgy harmincévesek lehettek, és egyáltalán nem beszéltek.

Délelőtt megforgattuk a már szinte kész szénát. Délután történt meg a hordása. Erzsi nem dolgozott, de egy bádoggannában vizet hordott körül a szorgalmasan dolgozó, izzadó embereknek. Így hát nekem is hozott. Látszott rajta, hogy nagyon izgatott. Félénken, szemérmesen, lehunyva szemmel kérdezte:

– Kérsz vizet?

– Szívesen, Erzsike kisasszony.

– Hagyd a kisasszonyozást!

– Nem kisasszony vagy? Vagy már férjhez mentél? – provokáltam.

– Én?! – nyitotta rám varázsos szép szemeit. – Talán megártott a forróság, hogy ilyeneket kérdezel?

- Alig láttalak az utóbbi időben. Haragszol rám? Megbántottalak?
- Nem. Nem haragszom rád. Nem bántottál meg. De...
- De megtiltották, hogy találkozz velem.
- Igen... vagyis nem... – kezdte, és elpirult.
- Erzsike, tudnod kell, hogy szeretlek. Történjen bármi. Űzzenek el innen, zárjanak börtönbe, de akkor is szeretlek, szeretlek.

Elmosolyodott. Szemében is furcsa lángot vettem észre. Nem megvetőt, hanem boldogítót, de szomorúságot is. Nem tudtam parancsolni ösztöneimnek, akaratomnak. Hirtelen magamhoz öleltem és megcsókoltam. Szerencse, hogy ezt senki sem láthatta a munkások közül.

- Ezt többé ne tedd, Boján! – szakította ki magát öleléséből. – Mit szólna a világ?
- A világ engem nem érdekel. Csak te, Erzsikém. Ugye te is szeretsz engem?
- Én... én... – hallgatott el. Nem folytatta, de beszédesebb volt a két szeme. Gyorsan hozzám lépett, arcon csókolt, és mint a pillangó szárnyalása, elillant.

Velem madarat lehetett volna fogatni, olyan boldog voltam. – Végre, végre! – dobogta a szívem, harsogta az agyam, de az ajkam hallgatott. A titkomat csak a kedves paripámnak mondtam el. Ő is örült velem. Meg a mezők tarka vadvirágainak. A közelben csörgedező patak hullámaiba dúdoltam. A nyurga jegenyék lombja között fészkelő szarkahadnak. És mindenkinek, mindenkinek, aki ezt megértette, megérezte, értékelte, de el nem árulhatta.

Sztoján bácsit mégsem tudtam félrevezetni. Éjjel, amikor mindenki pihent a házban rajtam kívül, odaszólt a szomszéd fapriccsról:

- Alszol, fiú?
- Nem.
- Boldog vagy?
- Hogy érti ezt?
- Csak úgy. Boldog vagy, kérdem?
- Az. Végtelenül.
- Örülök neki. A szívemből. Csak vigyázz, légy óvatos!
- Ühüm.

Aztán mindennek vége lett 1945 májusában. A szenvedésnek, a megaláztatásnak, a száműzetésnek. Most újra itthon vagyok Jugoszláviában, Szlovéniában, vagyis a Muravidéken.

– És mi lett Erzsikével – faggattam a fiút.

– El sem hiszi. Amikor hazajöttem, hamar rendbejöttem. Elmentem érte, amit a hatóságoknál elintéztem, és ő velem jött. Most boldogan élünk. Van már egy aranyos kislányunk is. Éppen olyan gyönyörű, mint az édesanyja. Ők az én imádott szentjeim, csillagaim!

Az amerikai pilóta

Az 1941 és 1945 közötti időszak néhány jellegzetes eseményét még megemlíteném, amelyekről érdemes szólni mint érdekességről és tényekről. A háború utolsó két-három évében az angol–amerikai repülőgépek gyakran bombázták a mi vidékünket is, bár amit egyáltalán bombázni érdemes volt, az a kútfej–lovászi kőolaj kitermelési és feldolgozó üzei voltak, vagyis a MAORT (Magyar–Amerikai Olaj Részvénytársaság) fűrtornyainak telepei.

Az első időszakban, amikor még fölöttünk csak áthúztak a bombázógépek, ez szenzációnak számított. A falvak lakossága kitódult a házakból, és bámulta a légvédelmi ágyúk lövedékeinek robbanásait a levegőben. Azok legtöbbször a repülőgépek, az úgynevezett könnyűbombázók és az őket kísérő felderítő–vadászgépek alatt robbantak. Semmilyen kárt nem okoztak bennük.

Bizony előfordult néhányszor, hogy a „tréfás kedvű” pilóta vagy heccből vagy valóban gyilkos szándékkal leadott egy-egy géppuskasorozatot, végigpásztázva az utcát, de legtöbbször az iskolaudvart, ha ott valamilyen mozgást tapasztalt. Két ízben magam is részese voltam az ilyen, a védtelen civilekre történő lövöldözésnek. Úgy bújunk védelmet keresni valamilyen fal vagy fa mellé, mint a megriasztott kiscsirkék, ha az égből lecsap rájuk a héja vagy a kánya.

Óvatosabbak is lettek az emberek, hogy a több váltásban áthúzó repülőrajok alatt védett helyről kémlelhessék azokat.

Legveszélyesebbek a „magányos farkasok” voltak. Ezek nem kímélték a békés és ártatlan lakosságot. Főleg bombáikat is valamilyen fontos vagy értékes célpontokra dobták le. Lehet, hogy állomáshelyükön ellenőrizték őket, számon kérték tőlük, hogy milyen katonai objektumokat semmisítettek meg. Valószínű. De az is előfordult, hogy az el nem használt bombáikat lakatlan, semleges területre, például a legelőkre, rétekre eresztették. Ezek emberséges pilóták voltak, még ha amerikai feketék, rézbőrűek vagy fehérek voltak is; zsoldosok.

A pontos dátumra nem emlékszem, de 1944 nyarán történt. Több repülőraj bombázta a kútfej–lovászi olajkutakat. Úgy látszott, ezúttal nagyobb horderejű légharító gépágyúkat kaptak a légvédelmi alakulatok, mert sokkal magasabbra tudtak lőni. Így történt meg, hogy egy-egy bombázót telibe is találtak. Ezek közül néhánynak sikerült valahogy a legközelebbi bázisukra – Olaszországba – eljutni nem kevés gondal. Néhány bombázógép viszont olyan súlyos találatot kapott, hogy vagy a levegőben robbant szét, vagy kényszerleszállást kellett végrehajtania. Ha az első esetről volt szó, akkor a pilóták – mert általában két pilóta tartózkodott a bombázókon – katapultáltak, vagyis kiugrottak a megsérült „gépmadárból”. Ha ez sikerült nekik, akkor ejtőernyővel ereszkedtek le a földre, ahol legtöbbször már várták őket

a fegyveres német vagy magyar katonák. De ugyanerre a sorsra jutottak azok a pilóták is, akiknek sikerült a gépet épen vagy félig megrongálódva a földre tenni.

Azon a napon három gépet találtak el a magyar légvédelmi ütegek. Az eltalált bombázók közül kettő tőlünk messzire tűnt el valahol a Zalai-dombság mögötti erdőségben, egy azonban a mi falunk felé húzott füstölgő farokkal. A lefelé ereszkedő repülőgép elhagyta már Alsólendvát, amikor az egyik pilóta kiugrott belőle, s valahol Muraszerdahely vagy Muraszentmárton tájékán ért földet a Mura túlsó partján. A bombázógép ekkor talán 500 m magasan lebeghetett, egyre lejjebb-lejjebb dugva orrát az anyaföld felé. Persze az is lehet, hogy ennél magasabban volt. Ezt mi laikusok nem tudtuk, nem is tudhattuk egykönnyen megállapítani. Egy azonban biztos, hogy a környező falvakból, Hosszúfaluból, Hídvégről, Bánutáról, Göntérházáról, Radamosból és még máshonnan is számos ember rohant a zuhanó-ereszkedő repülőgép irányába, amely a Bagonica-patak melletti fűvös talajon landolt Bánuta közelében.

Mikorra én odaértem, már egy csomó ember tolongott a pilóta körül. Úgy bámulták, mintha valamilyen csodabogár lenne, de a repülőgépet is, hiszen ilyen ilyen közléről kevesen láttak. A férfiak közül sokan gyűlölködve nézték a pilótát, az égből pottyant újvilág lakóját, és hangosan szidalmazták.

Egy jól ismert náci barát közelebb ment hozzá, és leköpte:

– Te rohadt „amcsi”! Ide merted dugni a mocskos pofádat? Bombázni az ártatlan embereket? Felelj, mert kitaposom a beled!

A józanabbak megpróbálták megnyugtatni, de ez csak olaj volt a tűzre.

A pilóta mondott valamit angolul, ahogy sikerült nagy nehezen kikászálódnia az ülésből, de azt senki sem értette.

– Hát nincs senki, aki tudna vele beszélni? – kérdezte egy hídvégi ember. – Hívjátok ide a Böske nénimet! Ő öt évig volt Dél-Amerikában. Biztosan tud vele beszélni.

– Persze hogy tud, hiszen Brazíliában volt. Ott pedig, ha jól tudom, főleg spanyolul beszélnek – mondta valaki.

A jelen levők ezen jót nevettek

– Brazíliában az államnyelv a portugál, nem a spanyol – jegyezte meg mellékesen Tóth bácsi.

– Mindegy – állította a másik. – Akkor is tudhat angolul.

– Úgy, mint te görögül – vetette közbe egy éltés asszonyság. Ha jól láttam, a bánutai Ilonka volt.

Ezen újra jót derült a társaság. A szépen kialakulóban levő, nyelv körüli eszmecsere egy hat-hét tagból álló német katonai egység szakította meg. Állig felfegyverkezve robogtak be. Géppisztolyukat készenlétben tartva zavarták el a szájtató közönséget az amerikai pilóta mellől. Őt két géppisztolyos katona tartotta szemmel, közelebb lépve hozzá.

A német tiszt – úgy állapítottam meg, hogy őrnagy volt, mert a katonái is Herr Majornak (őrnagy úrnak) szólították – mint a veszett vadállat, támadt rá a szerencsétlen fogolyra. És még mielőtt bármit is kérdezett volna tőle, kétszer az arcába sújtott. A meglepetéstől nemcsak mi, de a fogoly is elsápadt. Bal szeme fölött egy repedés keletkezett, amelyből lassan szivárgott a vér, és az végiggördült borostás arcán. Jobb karját megmozdította, hogy letörölje, mert a szemébe is került, de a német törzstiszt megakadályozta ebben.

– Halt! (e: Hált! – Állj!) – szegezte rá a pisztolyát. – Du bist ein Bandit! (e: Du biszt ájn Bandit! – Te egy bandita vagy!) – ordította. – Ein amerikanischer Bandit! (e: Ájn ámerikániser Bandit! – Egy amerikai bandita!) Ein Schwein! (e: Ájn Svájn! – Egy disznó!) Ein Mörder! (e: Ájn Mörder! – Egy gyilkos!)

Ezek a szép kifejezések németül hangzottak el. Az amerikai csak az őrnagy arcára kiült gyilkos gyűlöletből meg a fenyegető hanghordozásából érthetett meg valamit, mert látszott rajta a félelem vagy inkább a csodálkozás. Talán az jutott eszébe, amit a katonaiskolában a foglalkozásokon és a kiképzéskor tanult a nemzetközi hadifogoly-védelemről és a foglyok emberi jogairól. Hát azt most itt elfelejthette. Minden jel arra mutatott, hogy a gyűlöletből indulatoskodó és az emberi mivoltából kivetkőzött német tiszt bosszúja minden nemzetközi és egyéb jognál erősebb, és végzetes leszámolásra készül, hiszen a fizikailag megcsonkított ember ezt kiabálta:

– Nézz ide, te bitang! Látod a jobb lábamat? – vert rá a jobb kezében levő pisztollyal a térde fölötti combrészre, majd lejjebb. Csak kopogó hangot lehetett hallani. Mindenki megértette, hogy az őrnagynak múltába van. Utána a bal karjára mutatott, azaz csak mutatott volna, de csak az üres zubbonyujjra csaphatott rá.

– Ezt az orosz fronton szereztem – kiabálta. – Több mint egy hónapig biztosítottam ezredemmel a szövetséges csapataink visszavonulását biztonságos hadállásba, ágyúlövedékek, kézigránátok és gyalogsági aknák robbanása közben... állandó tűzharcban... az orosz vadászgépek, a „raták” lövöldözései közben...és közelharcban... kézitusában védtem katonáim életét... a Nagy Német Birodalom győzelméért – hörögte szinte. – Cserébe ezt kaptam! – mutatott rá a mellét díszítő első osztályú vaskeresztre. – De ezt nem mindenki kapja meg! Hogy félnyomorék lettem, az az én bajom. Lehet, hogy megérdemlem. De a fronton kaptam. Katonáktól, ahol szemtől szemben harcoltunk, egymással farkasszemet néztünk.

Elhallgatott, majd fokozott gyűlölettel, vérben forgó szemekkel, a pisztolyával hadonászva folytatta:

– De amit te csináltál, az nem tisztességes, az banditizmus, szándékos gyilkolás, mészárlás. Békés és ártatlan embereket bombáztál halomra. Lakásokat tettél a földdel egyenlővé, amelyekben beteg és idős emberek éltek. Gyermekek életét oltottad ki kegyetlenül, szívtelenül, tudatosan, minden emberi jóézés nélkül, amikor kieresztetted gépedből az átkozott bombáidat az iskolákra.

Szinte belefulladt a kiabálásba, de folytatta:

– Gyilkos vasmadaraitok ezrével lepték el hazám egét, és nemcsak gyárat, katonai objektumokat, de még a kórházainkat is leromboltátok. Milyen emberek vagytok ti? Milyen

szív dobog a kebletekben? Ti az emberiség szörnyszülöttei vagytok! Minden tisztességes érzés hiányzik belőletek?! – buggyant ki szaggatottan belőle, és gyorsan felkattintotta pisztolyának kakaszávarát, hogy...

Erre két katona hirtelen mellé ugrott, és lefogta a „dühöngő” jobb karját. Úgy látszik, ismerték parancsnokukat, és talán engedélyük is lehetett rá, hogy megfékezzék, ha elveszíti a józan esztét.

– Mörder Bandit! (e: Mörder Bandit! – Gyilkos bandita!) Ich töte dich! Ich töte dich! (e: Ih töte dih! Ih töte dih! – Megöllek! Megöllek!) – akart nekimenni.

– Herr Major! Herr Major! (e: Her Major! Her Major! – Őrnagy úr! Őrnagy úr!) – próbálták visszatartani és lecsillapítani a katonák.

Később kissé megnyugodott.

– Biztosan Hannovert is te bombáztad. Ott élt a családom. De csak élt. Hallod? Csak élt – fakadt hirtelen sírva, de hamar rendbejött. – Mert már nincsenek! Még eltemetni sem tudtam őket. A feleségemet, a két kislányomat és a kamasz fiamat. Hallod, te gyalázatos gyilkos?! Te is meghalsz – szakította ki magát a katonák karjai közül. – Meghalsz, gazember!

– Halt! Herr Major! (e: Hált! Állj! Őrnagy úr!) – hallatszott az ellenkezést nem tűrő kemény parancs.

Senki sem vette észre, hogy közben Alsólendváról megérkezett egy ezredes, aki éppen a katonai parancsnokságon tartózkodott.

– Álljon meg, őrnagy úr! – szólt rá katonásan a német tisztre. – Maga is tudja, hogy amit tenni akar, az nem helyes. Törvényellenes.

Csend. Lélegzetvisszafojtva várta mindenki a dolgok további fejleményét. Az őrnagy kezdett furcsa állapotából magához térni, majd az ezredes elé lépett, és átadta neki pisztolyát. A felettes törzstiszt átvette azt. Kipotyogtatta tárából tenyerébe a töltényeket, és a fegyvert üresen visszaadva, mondta:

– Az öné, őrnagy úr. Vigyázzon rá! Még szüksége lehet rá. De gondolja meg, hogy milyen körülmények között használja! Ezt különben ön is jól tudja. Most pedig vonuljon vissza katonáival a szálláshelyére! A foglyot én veszem át.

A német tiszt szalutált, és szó nélkül, „leforrázva” távozott.

– Good afternoon! (e: Gúd áfternun! – Jó napot!) – köszönt az ezredes az angol pilótának.

– Good afternoon, sir! (Jó napot, uram!) – viszonzta az angol.

– How are you? (e: Hou ár ju? – Hogy van?) – kérdezte az ezredes.

– Thanks. (e: Tenksz. – Köszönöm.)

– What is your name? (e: Vat iz jur néim? – Hogy hívják?)

– My name is Jones Baker. (e: Máj néim iz Dzsonz Béker. – Jones Baker a nevem.) – felelt készségesen az. Látszott rajta, hogy megkönnyebbült az igaz emberi hangtól, a bánásmódtól. – Do you mind if I smoke? (e: Du ju májnd if Áj szmóuk? – Megengedi, hogy rágyújtsak?) – kérdezte bátran.

– Yes. (Jesz. – Igen.)

– Thank you very much, sir. (e: Tenk ju veri möcs, szőr. – Nagyon szépen köszönöm, uram.)

A fogoly előkotorászott a zsebéből egy doboz Camel cigarettát és az öngyújtóját. Rágyújtott. Egész lényén látszott, hogy jólesik neki az emberi szó.

Az ezredes szólt a segédtszjtjének, hogy küldje haza a közönséget, és állíttasson egy őrt a repülőgép mellé. Intett az angolnak, hogy kövesse: Go on! (e: Gou on! – Menjünk!) Aztán beültek a páncélozott katonai dzsipbe, és elrobogtak Alsólendva felé.

A leventék

Az anyaországhoz visszacsatolt Muravidék életvitelének egy új eleme volt a leventemozgalom. Sokan megkérdezhetik, hogy kik voltak a leventék. Maga a levente szó valamikor a régi világban hőst, vitézt, daliást és harcost jelentett. Erről tanúskodik Vörösmarty Mihály Zalán futásának két sora:

„Látom, elől kacagányos apák, s heves ifju leventék

Száguldó lovakon mint törnek halni vagy ölni.”

Vagy Arany János Toldijának idézett sorai:

„Szép magyar leventék, aranyos vitézek! ...

Merre, meddig mentek? Harcra? Háborúba?”

A honfoglaló Árpádnak, a magyarok fejedelmének egyik fiát is Leventének hívták.

A két világháború között a megcsonkított Magyarországon 1921-ben és később a visszacsatolt országrészekben is megalakult a leventeszervezet. Ennek a keretén belül történt a fiatalságnak hazaszeretetre nevelése és katonai szolgálatra való előkészítése. A leventefoglalkozás 14 éves kortól a sorköteles katonák bevonulásáig volt kötelező a fiúk részére. A leventeszervezetet azért hozták létre, hogy pótolják vele a magyar hadseregnek a trianoni békediktátumban előírt létszámcsökkentését. Először talán még rokonszenves is volt ez a szervezet, de később lényegében már csak katonai célokat képviselt. 1944-ben összegyűjtötték az 1929-es évtől született leventéket, vagyis jóformán minden fiatal, kiskorúakat is, és az Ausztriában és Németországban folyó hadműveletekbe is bevonták őket. Akaratuk ellenére munda-öltöztették, még az SS-be is besorozták. Legtöbbjük a különböző nyugati és keleti hadifogolytáborokból csak a háború után térhetett haza, ha egyáltalán hazatértek.

Emlékszem a leventefoglalkozásokra és gyakorlatokra. Sok jó dolgot is megtanulhattunk, leszámítva a politikai előadásokat és a sovinszta ideológiát, a nácista-fasiszta „maszlagot”. Például a Leventetörvényben ilyenek voltak: „A levente mindenkor igazat mond.”; „A levente kötelességét mindig hűen teljesíti.” stb.

Az élet furcsa fintora, hogy ezt a gyakorlatot, ha más köntösben is, de az új jugoszláviai rendszer, de még a magyarországi is átvette és folytatta a második világháború befejezése után az úttörőmozgalomban, a KISZ-ben és a „predvojaška vzgoja” (e: predvojáská vzgojá) – katonai előképzés) és a táborozók keretén belül.

Én és társaim, főleg a 16-17 évesek, az első éven szívesen jártunk a leventefoglalkozásokra. Igaz, hogy ott katonai alapgyakorlatokat is kellett végeznünk, no meg a kézfegyverek használatát is megismertük. Sőt még a páncélököl működésére is kiképeztek bennünket, akik még itthon voltunk, hogy megállíthassuk az orosz tankokat. Büszkén masíroztunk végig a falunk utcáján ki a „gyakorlótérre”. Közben énekeltünk. Hazudnék, ha letagadnám, jó érzés volt, amikor a falun végighaladva nótáztunk, s nyíltak az ablakok, és a kiskapukban megjelentek az érdeklődő lányok. Egyik kedves dalunk a Nyissátok ki az ablakot... című volt:

Nyissátok ki az ablakot, ti falusi lányok,

Amikor a leventéket dalolni halljátok!

Nyissátok ki, de nyissátok,

Tűzzetek a sapkájukba virágot,

Mert ők fogják visszaszerezni

Nagy Magyarországot!

A tantermi foglalkozások végén általában az Árpád apánk... című mozgalmi műdalt kellett énekelnünk:

Árpád apánk, ne féltsd ősi nemzeted!

Nem vész az el, ha eddig el nem vezett.

Hervad régi búnk és bánatunk,

Érted élünk, érted vigadunk!

Tud szeretni a magyar szív igazán.

Kit szeretne, ha téged nem szent hazám.

Érted élünk, érted bánkódunk,

Érted honfiszívvel áldozunk!

De előfordult az is, amikor az alsólendvai leventeparancsnok végzett ellenőrzést, hogy a Megállj, megállj... címűt kellett énekelnünk:

Megállj, megállj, kutya Szerbia!

Nem lesz tied soha Bosznia!

Mert a magyar nem enged,

Még a vérben nem eped,

De akármennyit szenved.

Nagyon szomorú és felemelő esemény volt, amikor az orosz fronton hősi halált halt levente bajtársunknak adtuk meg a végső tiszteletet közös ima keretében. Ilyenkor a fiatal leventeparancsnok, aki általában valamelyik tanító volt, rövid búcsúbeszédet tartott, majd utána elmondtuk a Mi atyánk című imát az elhunyt lelke üdvéért.

Néhányszor az is előfordult, hogy a muravidéki magyar falvak leventéit összetoborozva a katonákkal és a csendőrökkel együtt „partizán hajtóvadászatot” rendeztek. Ilyenkor a nem éppen veszélytelen „katonásdi” egész nap eltartott, amíg a Mura-erdőt, a Fekete-erdőt és a Fösü-erdőt átkutatták a vérebekekkel és fegyverekkel ellátott „nyomozó” egységek. Ilyenkor bizony előfordult, hogy egy-egy vend faluban a biztonság kedvéért kapott néhány ember egy kis puskatus ízelítőt vagy akár ökölpróbát is, ha a vezetőnek nem nyerte meg tetszését a helyiek magatartása, vagy éppen verekedős kedvében volt.

Aztán hamar beköszöntött az 1945. év tavasza. A csapatostul visszavonuló német egységek motorosan, lovasfogaton vagy akár gyalogosan is ellepték a főbb útvonalakat, leszorítva azokról minden polgári forgalmat. A megvert német alakulatok egy része a rédicsi úton haladt végig Ausztria felé, de ugyanez ment végbe a pincei, kebeleszentmártoni, pártosfalvi, őrihódosi stb. főbb útszakaszokon is. Sokuknak „ragadós” volt a keze. Nemcsak az értékes holmikat, például a festményeket, az ezüst vagy arany holmikat vitték el, de volt úgy, hogy még a disznót is kihúzták az ólból, és magukkal vitték.

Ekkor mondta öregapám: „Ők sem halhatnak éhen. Közös konyhájuk nincs, nem „faszunak”, vagyis nincs élelmezésük, géhájuk, így hát elvisznek sok mindent, amire szükségük van.”

– Persze megeszik a szentképeket – vágott közbe nagyanyám. – Utána pedig megisszák az aranykelyhet.

– Asszony, te ehhez nem értesz! Te nem voltál katona.

– Katona az igaz, hogy nem voltam, de azt tudom, hogy mi a helyes, mi a tisztességes! – mondta mérgesen. – Ha kérnének, biztos, hogy mindenki adna nekik.

Márciusban vagy április végén már közel dörögtek az ágyúk. A légi harcokban is egyre több orosz vadászrepülőgép „rata” támadta meg a német „stukákat”, akik az amcsi

bombázókat próbálták meg zavarni. A falvak nyilaspáncsnokai, akik szinte teljhatalommal rendelkeztek, szigorúan ellenőrizték minden háztartást, hogy kellőképpen végrehajtották-e a védelmi parancsokat, a két évvel előbb meghozott szigorú rendeleteket. Egyik ilyen a kötelező „bunkerok”, óvóhelyek elkészítése volt.

Mi is ástunk a kertünk végében, ahol egy kicsit dombosabb volt a talaj, egy öt méter hosszú, másfél méter széles és mintegy másfél méter mélységű óvóhelyet. Az oldalát frissen fűrészelt berekfadeszkákkal bordáztuk ki, karókkal megerősítve. A kiásott föld egy részét az „agyagodú” köré raktuk. Ezáltal magasabb lett a belseje. A tetejére vastag falgerendákat és deszkákat helyeztünk, és mintegy 40-50 cm vastagságú földet hánytunk rá. Nagybátyám még ajtót is szerelt rá keret közé. Belül két oldalt fapadot eszkábáltunk össze meg egy kecskelábú asztalt. Az egyik sarokban egy petróleum-viharlámpa lógott, és néhány saját készítésű fagygyújtó volt még ott. A rendelet szerint még három napi szárazélelemnek, víznek meg egyéb dolognak is ott kellett volna lennie, de ez – úgy látszik – elmaradt.

Amikor elkészült a „biztonságosnak” nevezett légmentesített pincénk, az öreg Vendel bácsi, a szomszéd megjegyezte, azaz megkérdezte:

– Van még a karácsonyi sonkátokból?

– Van – felelte nagybátyám –, de csak egy kis darab. Viszont két szál füstölt szalonna, az még van.

– Jó lenne azt is kihozni – mosolygott.

– Minek? – kérdeztük meg.

– Hát... a rendelet szerint...

– Hogy a kóbor kutyák falják fel?

– Megteszik azt a kétlábúak is – nézett sokat mondóan a régi és tapasztalt öregroka.

Ebből aztán megértettük, hogy érdemes lesz éjszakánként kinézni vagy őrt állni és ellenőrizni a „katonai létesítményünket”, hiszen könnyen lába kelhet valaminek a szemfüles szarkák által.

Hogy az annyit hangoztatott dicsőséges győzelem csak álom marad, azt abból is megtudhatta a muravidéki magyarság, hogy az újabb rendelkezések értelmében a falvak körül, amerről várható volt az orosz hadsereg támadása, lövészárkokat kellett ásniuk az embereknek. Ha nem volt elég férfi, akkor az asszonyokat, sőt még a gyerekeket is beállították a nyilászemek munkálatokba.

Más védelmi létesítmények voltak a tankcsapdák és a cölöpgátak. Ezeket a települések fontosabb útszakaszain, útkereszteződésekben és más stratégiai szempontból lényeges pontokon építették meg. A cölöpfalak elkészítéséhez mintegy 4-5 m hosszú és 50-60 cm átmérőjű farönkök kellek. A hadsereg nem kért engedélyt az illetékes hatóságoktól az erdőirtáshoz, fakitermeléshez. Döntögették, azaz döntögettek a több évtizedes tölgyesek, fenyvesek és bükkösök értékes fáit, és azok törzsét lovas fuvarosok szállították a kijelölt „erődítmények” helyére. Ezekből készült el a tankok elleni védőgát pontos katonai terv

szerint. Egy-egy ilyen létesítmény építése hosszabb ideig tartott. A több köbméternyi rönkhöz még óriási mennyiségű földanyag is kellett. A védőgátak megépítését katonai szakemberek irányították, a falusi nép pedig gyalogmunkával, tehenes és lovas fogatokkal segédkezett. A több napon át épített cölöpgát, amely átfogta az egész úttestet, mintegy három méter szélességű volt, kövekkel, fővennyel és törzsökökkel kevert tömőanyaggal megtöltve. A közepén csak akkora nyílást hagytak szabadon, amelyen egy nem éppen széles jármű átférhetett. Ezt a nyílást is el lehetett torlaszolni vastag fatörzsekkel szükség esetén.

– Ezt próbálja meg szétzúzni az orosz tank – mondta büszkén, megelégedetten az egyik nyilas.

– Ezt mint a tehenlepényt nyomja szét a T-34-es – mondta tapasztalatból a féllábú Feri, aki két évig volt az orosz fronton.

– Ne lázítson itt! – sziszegte le az. – Az ilyen pánikolókra nincs itt szükség! Takarodjon haza, amíg jó dolga van!

A legorombított katonaviselt ember szót fogadott, és valóban elindult hazafelé, de félúton megállt, visszafordult, és mondta:

– Most nagyon erős vagy és bátor, mert oldaladon ott fityeg a fegyver. Majd meglátom, hogyan viselkedsz, mit teszel, merre húzod el a csíkot, ha itt lesznek a ruszók?!

– Fogja be azt a mocskos száját, mert lecsukatom! – kiáltotta.

– Kinyalhatod – ütött az a fenekére, aztán végleg eltűnt egy léckerítés mögött.

– Fejezzétek be az eltakarítást, és menjetek haza! – adta ki a parancsot a nyilas, majd ő is elsietett a párthelyiségbe.

Nem tartott sokáig a nyilasrendszer sem. A legtöbbször, aki csak azért lett „karszalagos”, hogy megússza a frontot, hamar rádöbbsen, hogy rossz lóra tett. Nem ér az ő lovuk célba. A vesztés táborát választották. Így szelídebb, emberségesebb hangnemet kezdtek alkalmazni a mindennapi élet gyakorlatában. Még olyan is előfordult, hogy egy-egy 16 éves fiút, akinek be kellett volna vonulnia a katonasághoz, elbújtattak vagy elhallgatták a hatóság előtt, hogy hol van. De akadtak ordaslelkű és vérengző fanatikusok is, akik még mindig hittek a német csodafegyverekben, a győzelemben. Még az volt a szerencse, hogy ezek kevesen voltak, s így kisebb gondok nélkül megszűntek a második világháború végének utolsó hónapjait, napjait.

Újra „megszállva”!

Húsvét hétfőn már látni lehetett, hogyan özönlik el az orosz csapatok a vidéket. Milyen érdekes a háború. A két ellenfél, a német és az orosz, állandóan lőtte egymást, de viszonylag kevés katona esett a tűzharc áldozatául. Mint a kíváncsiskodó gyerek, néztem az óvóhelyről az eseményeket. Láttam a házunk felől rohanni a német katonákat a telek felé. Néha megálltak, megfordultak, s egy-egy géppisztolysorozatot eresztettek az őket mintegy 80-100 méternyi távolságból követő orosz harcosokra, akik ugyancsak pár sorozattal válaszoltak „brzostreljkájukkal” (gyorstüzelő géppisztolyukkal). Először csak a tűzvonalbeli rohamosztag követte a menekülő németeket, de egy kevés idő után már megérkezett a hátvéd géppuskákkal, gépágyúkkal, aknavetőkkel és messze hordó ágyúkkal. Ezeket a megfelelő

helyre elég gyorsan felállították, s már lőttek is. Az egyik géppuskát éppen a mi „ideiglenes” lakásunk védődombja mögé állították föl. Tüzeléskor úgy röpködtek az üres patronok, ahogy nyelte a töltött hevedert a fegyver, mint a szétrebbent verebek, ha héja csap közéjük. Közben az egyik orosz katona beszólt a bunkerunkba: **ВОН** отсюда! (e: Von otszjuda – Mars innen! Ki innen!) **СЕЙЧАС!** (e: Szejcsász – Rögtön!) **Идите В ДОМ!** (e: Iditye v dom – Menjete a házba!)

Nem volt mese. Menni kellett, mégpedig gyorsan. Így hát bementünk a lakásunkba.

Félelem és bizonytalanság közben nem tudtunk mit tenni. Hallgatagon, gondolatokba merülve tétlenkedtünk jóformán egész nap a konyhában. Az állatokat még elláttuk valahogy, de ez volt minden. Türelmetlenül és szorongva vártuk, hogy mi fog történni, mi lesz velünk. Leginkább öreganyám végzett minden házon kívüli asszonyunkát. Mindenki azt mondta, hogy az idősebb asszonyokat már nem bántják az orosz katonák. Két idősebb nővérem és a szomszédunk húszéves lánya a pajtafia melletti „pelvás” fölött elkészített rejték helyen tartózkodott. Az őrséget vagy inkább a felügyeletet a férfiak végezték, no meg mi gyerekek is. Csak olyankor lehetett számukra élelmet, vizet adni, amikor meggyőződünk róla, hogy teljesen tiszta a levegő. Ilyenkor távolítottuk el a „kiblinek” kinevezett bádogvödröt is. Még szerencse, hogy ez az állapot csak két-három hónapig tartott.

Sohasem felejttem el 1945. május 9-ét, a győzelem napját, a második világháború végét. Akkor már újra az új Jugoszlávia fennhatósága alá tartoztunk. Falunkban is egy partizán őrség tevékenykedett. Azt mondták, hogy a rendfenntartás céljából vannak. Persze még jelen voltak a szovjet hadsereg egységei is, a valóban frontharcosok, a sok sebesült az iskolában, de még a bolgár katonák is. Ahogy visszaemlékszem, ezek voltak a legbarátságosabbak az itt élő magyarokkal. Sok vágott dohányt osztottak szét a férfiak között. Ez akkor nagy hiánycikk volt. Igaz, azt is lehetett hallani, hogy a vend-tótokkal, szlovénekkal és a muraközi horvátokkal ők is hasonlóan bántak, mint az oroszok velünk magyarokkal.

Szép és békés reggelre ébredtünk május kilencedikén. Csendes volt a környék. A mezőkön az enyhe szellő lágyan hullámoztatta a gabonatóblák megnövekedett, magasba törő zöldjét. Látni lehetett a szépen megművelt kukoricatóblák hüvelykmagasságú növény sorait. A közeli mocsárvilág szélét övező sokféle fűzfa gazdagon pompáztatta sárgás-barnás és szürkés-fehéres barkarengetegét. Ha fürge madarak szálltak ágaikra, a cicukáikról lehulló selymes aranypor körüllegte a fák koronáit. Bennük a kelő Nap fénysugarai mesésvarázsos szivárványjátékának ezerféle képei vibráltak. A természet is megérezte, tudta, hogy ezen a napon csoda történt.

Délután a falu apraja-nagyja a vásártéren volt. „Vége a háborúnak!” „A németek megadták magukat!” „Újra béke lesz!” – lehetett mindenfelől hallani. Én még nem tudtam ésszel felfogni, hogy mi történt. Mi változtatta meg az embereket. Hogyan lehetséges, hogy az orosz katonák eldobva fegyvereiket, ölelkeznek a civilekkel. Az ellenséggel. Hihetetlen. Hogyan lehetett, hogy az elszórt vagy kupacokba rakott fegyvereket a gyerekek a kezükbe vehették. Sőt játszhattak velük. Még az volt a jó, hogy kiszedték belőlük a töltényeket, s így nyugodt lelkiismerettel a gyerekek kezébe adhatták. De az is előfordult, hogy egy-két józan bolgár katona engedett lőni a puskájával.

Aztán valaki kitalálta, hogy örömtüzeket kellene gyújtani. Az elgondolást tett követte. Hamarosan óriási tábortűz körül tolongott a község népe a szovjet–bolgár, sőt partizán katonákkal együtt. Megszólalt a harmonika és a hegedű. Húzták a csárdást, a polkát, a valcert.

Öregek, fiatalok, egészségesek és betegek ropták vígan, boldogan, örömlázban kurjongatva a különböző népek táncát. Most mindenki rokon volt, testvér, barát. Ember. Mintha a falu lakodalma lett volna, olyan volt a hangulat. A háziasszonyok boszorkányos módon vágottzsiros kenyeret, kalácsot és hetési peracet osztogattak. Előkerültek a vesszővel bekötött demizsonok is, de nem üresen, hanem borral tele. Az egyik orosz tiszt mosolyogva jegyezte meg: – Hát mégis sikerült megmentenetek a bort? De jó, hogy így történt, most legalább ihatunk. – Evett, ivott boldog-boldogtalan. A magasztos népünnepély egész éjjel tartott.

Falvainkat előzőnlötték a Vörös Hadsereg soknépű egységei, a mindenféle náció: orosz, fehérorosz, ukrán, tatár, csuvasz, baskír, kurd, cserkesz, örmény, üzbég, türkmén, tádzsik, azeri, grúz, kazah, kirgiz és mongol katonák.

Így a háború évei alatt háromféle hadsereg katonáinak (magyar, német, szovjet) kegyetlenségét, garázdálkodását kellett újra átvészelnie a Muravidék lakosságának, amikor a német–magyar menekülő vagy visszavonuló katonai alakulatok elhagyták a csonka Magyarország területét. Sőt még a bolgár katonákét is. A legkegyetlenebb, legrendetlenebb a szovjet Vörös Hadsereg volt. Összehasonlítva a német vagy akár a magyar hadsereg katonás fegyelmével, hadrendjével, élelmezésével és egyáltalán hadászati stratégiájával, óriási ellentéteket tapasztalhattunk közöttük a saját bőrünkön. Míg a német vagy a magyar hadseregben még a legkritikusabb szituációban is általában rendezett volt a hadtápellátás, saját élelmiszer-biztosítással és konyhával, addig az első frontvonalban harcoló és az utánvéd orosz egységek katonáinak a csizma-szárukba dugott ложка-n (e: lozska – kanál) és a géppisztolyukon kívül semmijük sem volt. Nem csoda, hogy az élelmezésük terén „önellátóak” voltak kényszerből. Így hát engedély nélkül apasztották és fogyasztották a gazdaságok és háztartások kamráinak, pincéinek és óljainak megfogható dolgait.

Az is igaz, hogy a gondos háziasszonyok, akik jó előre tudomást szereztek az önellátó és enyves kezű ruszki csapatok ilyen jellegű tevékenységéről, még időben elrejtették, biztonságba helyezték a fontos élelmiszereket és az értékes dolgait. Ilyenek például a vágottzsiros kenyér, az olvasztott zsír, a vindühs, a füstölt szalonna, a sonka és az ékszer. Ezeket a fontos dolgokat a lakások, a melléképületek vagy az udvarok különböző pontjain próbálták meg úgy elrejtetni megfelelő csomagolással, hogy azok ne kerüljenek, kerülhessenek illetéktelen kezekbe.

A szőlősgazdák viszont a borukat igyekeztek eldugni a szomjas, ellenséges katonák elől, kitalálva minden lehetőségét a megóvásnak. Persze ez nagyon kevés embernek sikerült, hiába éltek ötletgazdag megoldásokkal, hiszen a több országban átvonuló ruszki harcosok sok és gazdag tapasztalatot gyűjtöttek ahhoz az évek során, hogy aránylag könnyű szerrel megtalálják a nem nekik szánt ételt és italt.

Csak néhány esetet említenék meg. Az „eldugás” annyiféleképpen valósult meg, ahány háztartás volt. Ezzel kapcsolatban idézte öreganyám a régi mondást: „Ahány ház, annyi szokás.”

Ahogy közeledett hozzánk a front, mi is elmentünk a Cser-hegyre, hogy elrejtjük a még meglévő borunkat. Sokat törtük a fejünket, hogy hová is ássuk el az egy- és kétszázliteres teli hordókat. Három megoldás közül választhatunk. Az egyik, hogy valahol az épületben találunk megfelelő helyet. Ez lehetett maga a borospince, a gántárfa, azaz a hordók alatt, vagy a présházban a présmelence alja, vagy esetleg a kisszoba ágy alatti része. Egyiket sem tartottuk jó megoldásnak, hiszen a frissen ásott agyagos föld áruló jel lett volna. A sokat

tapasztalt és éles szemű ruszki солдат-ok (e: szoldát – katona) egy kis szimatolás után könnyen megtalálták volna az elrejtett bort.

A másik lehetőség az, hogy a pinceépületen kívül keresünk alkalmas helyet. Úgy gondoltuk, legjobb lesz, ha a szelídgesztenye tövénél, ahol a trágyadomb áll, annak a közepébe ásunk akkora gödröt, hogy a két hordó beleférjen, majd újra rádobjuk a gonajt. Éppen amikor hozzáfogtunk a kivitelezéshez, odatoppant váratlanul a nagybátyám komája. Amikor megtudta, hogy mit akarunk tenni, lebeszél róla. – A napokban kaptam levelet a badacsonyi ismerősömtől. Többek között arról is értesít, hogy az oroszok minden eldugott bort megtaláltak náluk. Olyan gyakorlatuk van ezeknek a front háta mögötti csavargóknak, lógósoknak és zabrálóknak, hogy még ott is megérik a bor illatát, ahol csak tavaly volt. Olyan kifinomult szimatuk van, mint az idomított vadászkutyáknak. Ezért nem ajánlom, hogy ide dugjátok el – mondta meggyőzően, és már ment is. Majd visszaszólt: – Nem akarok jelen lenni. Jobb, ha senki sem látja, tudja, és nincs tanú.

Végül is úgy döntöttünk, hogy a szőlőben ásunk gödröt, a fialtól mintegy harminc méternyire a domboldalba, és oda helyezzük a hordókat. De nem közvetlen egymás mellé, hanem úgy öt méter távolságra egymástól. Így is tettünk, de előtte megmetszettük a szőlőt. Kihordtuk a venicsit. Elástuk a két hordót, és szépen megkapáltuk a szőlő földjét. Ezzel próbáltuk meg álcázni a rejtékhelyet. Mit mondjak, sikerült is megmentenünk néhány hónapig a Lendva-hegy édes-vegyes nedűjét. Igaz, hogy szüretre már csak a nyolcliteres teli bucskánk tanúskodott róla, hogy az előző év gazdag termése is „csodamódon elpárolgott”.

Említésre méltó dolog az is, hogy sok háziasszony még a jobb minőségű ruha- és ágyneműt, abroszokat, ékszereket és egyéb drágább holmit is a földbe dugta, hogy biztonságos helyen legyen. Ezt az egyre gyakrabban terjedő hírek vagy álhírek hatására tették, amelyek úgy hangzottak, hogy a szovjet katonák minden mozdítható tárgyat, főleg ha értékesek, elvisznek.

Az egyik szomszédasszonyunk, aki a faluban számított valakinek, hiszen nem Katusnak vagy Linának nevezték, hanem asszonyságnak, szintén elhitte ezeket a túlzott híreszteléseket. Csináltatott a férjével deszkából két közepes ládát. Pergamenpapírral kibélelte őket. Belerakta értékesnek vélt holmiját, majd a pajtafa földjébe elásatta. Tetejére törekes-pelyvaszénás réteget szóratott. Azt jól letaposták. Azt hitte a szerencsétlen, hogy ezzel megvédi értékes dolgait. Csak akkor esett le az álla, amikor pár hónap múlva kiásták a ládákat. Felnyitották azokat, és tapasztalták, hogy a ládába érthetetlen módon beszivárgott a lóhúgy, és a fele ruhaneműn foltokat hagyott, amit semmilyen mosással nem lehetett többé eltávolítani.

Hogy hogyan történhetett ez meg? Úgy, hogy a tehetősebb gazdánál több orosz katonát helyeztek el, még hozzá lovasokat. Az istállón kívül még a pajtafiában is lovak ropogtatták az abrakot, a zabot, a kukoricát és a szénát. És természetesen a pacik nem jártak ki a közeli árnyékszékre. Ott helyben végezték el dolgukat. Mondanom sem kell, hogy a kárörvendő emberek derültek az eseten, amikor tudomást szereztek róla.

Egy érdekes dolgot azért szeretnék elmondani. Hozzánk is elhelyeztek három szovjet katonát. A szobánkat foglalták el, annak ellenére, hogy csak egy volt. Nem törődtek azzal, hogy mi hol alszunk majd. Az is természetes dolog volt – szerintük –, hogy az élelmezésüket is mi lássuk el. Ezt is egyszerűen megoldották, hiszen az egyikük kiment az udvarra, és tetszés szerint lelőtt egy-egy tyúkot vagy récit. Más nem tudott, mert az ólban csak két kismalac árválkodott. A hús mellé, amelynek elkészítésére az egyik katona felügyelt – lehet, hogy

mérgezésről félték? – картошка-t (e: kartóska – krumpli) kellett főzni, héjában. A kész ételt engedéllyel vihettük be a szobába.

A nálunk vendégeskedő „felszabadítók” rendesek voltak. Mondhatnám, hogy barátságosak. Nekem a gyerekkatoná sokszor levágta a sült húsból a szárnyakat. – Кушать (e: kusáty – enni) – mondta. Ukrán fiú volt. Tizennyolc éves. Misának hívták. Egyszer megtréfált bennünket. Egyik délután öreganyámmal a konyhában tétlenkedtünk. Bejött és nagy buzgalommal a szoba felé mutogatott, jelezve, hogy menjünk: Давай! Давай! (e: Daváj! Daváj! – Oda! Oda!). – Mit tehetünk, bementünk. Nem láttunk semmi különöset a rendtelenségen kívül. Már éppen elhagyni készültünk a szobát, amikor az egyik jobb oldali ágyban megcsörrent az ébresztőóra.

Ez volt tehát a meglepetés. Kivette a pokróc alól a vekkert, és nagyanyám kezébe nyomta, közben elmondta, hogy nem minden szovjet katona lop. Legalábbis mi ezt értettük meg belőle.

De ezek csak egyedi esetek voltak. A muravidéki őshonos magyarok életvitelét ennél sokkal több és más jellegű igazságtalanságok érték az úgynevezett „felszabadulás” első hónapjaiban. Szinte megisméltődött a Trianon utáni állapot. Megszűnt a magyar nyelv hivatalos használata. Az elemi iskolákban az elején főleg csak szlovénul folyt az oktatás. Az itt élő magyarok egyszerűen csak fasiszták lettek. Ellenség, amelytől meg kell és meg is lehet vonni minden emberi jogot. Kiszolgáltatottak lettek! Ezt az a tény is alátámasztja, hogy a hirtelen megnövekedett számú partizánok, akik az itt élő őshonos szlovénekből és a kolonistákból verődtek össze – és akik közül néhányan még egy hónappal vagy héttel előtte magyar mundérban voltak, magyar fegyverrel a kezükben –, még azt a vélt jogot is bitorolták, hogy a magyar falvak lakossága által élelmeztesék magukat. Házról házra járva étkeztek. Étrendjüket pedig a fantáziájuk szabta meg! És ez ellen sem lehetett orvoslást keresni, hiszen ezeket a törvényesnek egyáltalán nem mondható „különleges” csoportokat a mondvacsinált rendfenntartás céljából hozták létre maguk a partizánok, akik az igazi ellenséget még messziről sem látták. Ki mert volna akkor ellenük szólni?! Aki mert – mert volt ilyen is –, azt hamar elkapta a gépszíj, hamar elhallgattatták akár évekre, akár örökre is.

Még az szerencse, hogy ez az istentelen állapot csak pár hónapig, azaz évig tartott csupán. Sokan és hamar rádöbrentek az első örömmámor után, hogy az új Jugoszláviában, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Népköztársaságban a Muravidéken élő őshonos magyaroknak és szlovéneknek az úgynevezett uralkodni óhajtó nemzet egyforma sorsot szán. Sajnos ez később be is bizonyosodott.

Temetés másképpen

A dobronaki Bors-hegyen voltunk, a Pista zsúpfődeles, takaros kis pincéjében. Már letisztult az idei szőlőtermés. Az új helyzetünkről beszélgettünk, a kisebbségi sorsunkról, amikor megjelent az egyik ismerősünk 22 éves fia, a Lajcsi.

– Adjon Isten, jó napot, keresztapám! – köszönt.

– Adjon Isten neked is, Lali! Mi újság van nálatok? – kérdezte meg a legénytől.

– Hát, semmi különös, de azért küldött édesapám, hogy ide tudná-e adni a borvállut.

- Mit?
  - Hát a bollért.
  - Fejteni akartok?
  - Azt.
  - Lett sok termés?
  - Lett, hála Istennek. Itt is meg a Pap-hegyen is. Alig tudtuk elöntözni, annyi lett.
  - Ott nektek fekete szőlütök van, ugye?
  - Főleg otellu meg izabella. De van néhány tőke kövidinkánk is.
  - Külön préseltétek a pirosat?
  - Külön. Lett valami 18 aku.
  - És mikor akartok fejteni?
  - Holnap reggel, korán. Édesapám már haza is ment, mert otthon van dolga. Engem itt hagyott, hogy mossam ki a kádakat.
  - Egy pohár bort azért elfogadsz?
  - Még kettőt is, ha megkínál, keresztapám.
  - Meg én, szívesen. De ülj le közénk, és mesélj valami okosat! – biztatta a gazda.
  - Nem tudok én mesélni.
  - Pedig azt mondják a rossz nyelvek, no meg a falu szája, pedig az mindig igazat mond, hogy az érdekes és mindenkit lebilincselő dumáddal hódítod meg a fehérnépet.
  - Mondják, mondják, mert irigyek rám, hogy nekem sikereim vannak a lányoknál.
  - Én úgy hallottam, hogy inkább a menyecskéknél, a fiatal asszonykáknál – mosolygott az.
  - Ne higgyen a szóbeszédnek, keresztapám! – szerénykedett a fiú. – Az emberre sok mindent ráfognak. Még azt is, amit el sem követett.
- Mi többiek, mert négyen voltunk rajtuk kívül, hallgattunk. Egyet s mást mi is hallottunk a fiú kalandjairól, a pletykákról, de most nem lett volna illő, ha közbeszólunk.
- Ülj ide a padra! – biztatta a gazda. – Hozok fel még egy kis bort, hogy meginduljon a nyelved.

Fogta a mázas cserépkorsót és lesietett a pincébe. Hamarosan friss smarnicával töltötte meg az üres poharakat.

– Egészségünkre! – emelte magasra a poharát.

– Egészségünkre! – mondtuk mi is kórusban.

– A zisten sok eszt aggyon! – jelentette ki komolyan Gyuri, ahogy leeresztette torkán a frissen pezsgő italt.

– De azt elismered, hogy az orosz katonák mentették meg az életedet, amikor Belatincon a vend legények és a partizánok ki akartak nyírni?

A legény hallgatott.

– No, megnémultál? Tehát igaz, amit beszélnek.

Lajcsi szólásra nyitotta a száját, de meggondolta magát, és hallgatott. Úgy tett, mintha nem is hallotta volna a kérdést.

Pedig mindenki kíváncsian várta, hogy nyilatkozzon. Kis idő múlva ez meg is történt.

– Nem azért akartak elintézni, hogy néha-néha ránéztem egy vonzóbb szoknyára.

– Talán inkább szoknyásra! – jegyezte meg valaki

A legény csak ránézett, de nem szólt. Elengedte füle mellett a találó megjegyzést.

– Akkor mondd el, miért! – kérdezte Gyuri.

– Azért, mert az elesett orosz katonák temetésénél valami gyalázatos dolog történt, ha történt egyáltalán!

– Mi volt az? – kíváncsiskodtunk mindannyian.

– Néhány vend legény és két frissen sült partizán azt állította, hogy egy halottat én meggyaláztam, aztán pogány módon temettük el.

– Akkor a Mura-parton elesett ruszki katonák temetése nem volt valami keresztényi – így én.

– Ahogyan mi tudjuk, a temetést az oroszok irányították. Majdnem minden muravidéki magyar faluból elhurcoltak néhány mondvacsinált fasisztát, akikkel mindenféle piszkos munkát végeztek. Ezt tették az szovjetek, de a partizánok is. A leggyorsabb és legegyszerűbb megoldást választották. Nem lehetett külön keresztényi szertartást rendezni. Különbem sem volt a hullák homlokára írva, hogy milyen vallásúak, milyen temetést szeretnének.

– Hát, én elmondom, hogyan volt – kezdte el Lajcsi. – Azt mindannyian tudják, hogy az orosz hadsereg gyorsan előretörő támadását a németek a Mura folyónál megállították. A jobb oldalán emelkedő dombok partszakaszaiban kiépített géppuskaállásokból szinte kaszálták a

marhacsordaként rohamozó részeg és félig részeg ruszki katonákat. Ezáltal a folyó valóban temetővé változott, s ezrével ringatta véres hullámain az életüktől önkéntelen búcsút vevő testeket, amelyek között még sok élő, de még több sebesült is volt, remélve az életben maradást, de hiába, hiszen segítséget, mentőövet senki sem nyújthatott nekik. Borzalmas látvány volt ez az embertelen, kegyetlen és fölösleges mészárlás.

A több mint egy hónapig tartó állófront rányomta elviselhetetlen és szörnyű bélyegét a Murán inneni régióra. A valóban harcoló orosz csapatok mellett, akiknek az élelmezését főleg a vidék lakossága biztosította vagy önként, vagy kényszerből, megjelentek a csellengők, a zavarosban halászók, a nőket háborgatók és az enyveskezűek, akik mind a saját szakállukra és zsebükre dolgoztak. De itt voltak még a máról holnapra született partizánok és az úgynevezett harcosok is, akik főleg a magyar lakosságú falvakban „basáskodtak”.

A felszabadító szovjet csapatok győzelmét segítő, a civileknek kellett a lövészárkokat megásniuk, az elesett, hősi halált halt katonákat elhantolniuk, a sebesültek gyógyításában közreműködniük és még sok olyan munkát végezniük, amire a ruszoknak szükségük volt. A háborút veszített muravidéki magyarok, akiket az új hatalom bizalmas szervei csak fasisztákként kezeltek, végezték ezt a munkát térségünkben. Persze akadtak más nemzetiségűek is. Több százan voltunk csak a belatinci grófi kastélyban embertelen körülmények között Pincétől Őrihódosig.

– Beszélj a temetésről!

– Még most is megborzongok, a hideg futkos a hátamon, ha csak rágondolok. Különböző munkacsoportokba osztottak bennünket, a fasisztákat, a nép ellenségeit. Egy-egy csoport csónakokkal, ladikokkal evezgetett a Murán, és halászgatta ki a vízből a halottakat. Mások az összehordott deszkákból koporsókat készítettek. Voltak, és ezek voltak a legtöbben, akik a temetést végezték. Magam is ezek között voltam. Éjjel álmomban sokszor kísért a Mura-parti, orosz módon történő temetés. Láz gyötör, izzadok, fetrengök és eszelősen kiabálok.

Gondolhatják, hogy mit kellett átélnünk, mekkora önfegyelemre volt szükségünk, amikor megláttunk egy-egy bomlásnak induló holttestet épen, láb, kar vagy fej nélkül véresen-cafatosan, kibomló bélroncsokkal, hogy csak néhányat említsek.

– És ezeket az emberi roncsokat mibe raktátok? Hogyan fogtátok meg? Volt valamilyen kesztyűtök?

– Kézzel. Csupasz kézzel.

– És nem féltetek a fertőzéstől?

– Nem lehetett félni. Géppisztolyos orosz katonák vigyáztak ránk, hogy a munkát tisztességesen elvégezzük.

– Hát ez borzasztó, gyalázatos! – háborgott Gyuri.

– Képzeltetik, mit éreztem, amikor megfogtam egy-egy hulla lábát vagy karját, hogy a koporsóba tegyük, és az a kezemben maradt, levált a törzsétől. Vagy más esetben, amikor már annyira oszlásnak indult a hulla, hogy szinte szétmállott a mozgatótól.

A legundorítóbb az volt, amikor egy behemót óriási holttestet kellett, illetőleg csak kellett volna belegyömöszölnünk egy átlag embernek készített koporsóba. Koporsóba? Deszkavályúba. A megboldogult teste legalább fél méterrel hosszabb volt, mint az örök nyugalomra szánt nyugvóhely.

– Ilyen esetben mit csináltatok? – kérdezte Jancsi.

A fiú újra elhallgatott. Egy kis szünet állt be az egyébként is síri csöndbe.

Házigazdánk kihasználta ezt, és újra töltött mindenkinek. Jólesett a kiszáradt torkunkat megnedvesíteni az Isten adományával, Noé apánk gondoskodásának gyümölcslevével.

Aztán Lajcsi vette át ismét a szót.

Ez az, amit azóta sem tudok elfelejteni. Valamelyik társunk kitalálta, hogy ilyenkor legjobb megkurtítani, vagyis legegyszerűbb, ha megrövidítjük a hullát.

– Hogyan?! – döbrentünk meg mindannyian.

– Rám esett a választás, hogy a kurtítást elvégezzem.

– De mivel?

– Mivel? Hát fejszével!

– Jézus Máriám! – nyögött fel Feri.

– Bizony én is nyögtem, de csak utána, amikor az éles fejszével egy-egy erős csapással a térd fölött alkalmassá tettem a túlméretezett hullát a koporsóba tevésre. De így jártunk el akkor is, ha a szerencsétlen tetem karjait nem tudtuk a testéhez szorítani...

– És mi lett a levágott végtagokkal?

– Mi lett volna? A koporsóba dobtuk.

– És tudtál ezek után enni? – érdeklődött megrökönyödve Feri.

– Két nap után sikerült – jelentette ki Lajcsi –, de előtte többször is kifordult a gyomrom.

– És jutott mindenkinek koporsó?

– Nem. Úgy gondolom, hogy csak a tisztéknek jutott ez a megtiszteltetés, ha fel lehetett őket ismerni. Volt úgy is, hogy két megcsonkított hulla került közös faládjába. A többiek zöme közös sírba került. Egymásra hánytuk őket, földet szórtunk rájuk és kész.

– Mennyi ideig kellett ezt a kellemetlen munkát végeztetek?

– Talán úgy négy-öt hétig, vagyis hát még a háború után is. Az első hetekben úgy bántak velünk az oroszok, mintha mi öltük volna meg a társaikat. Ezt a partizánok sugallatára tették.

Később a szigor, a fegyelem enyhült. Szabadabban is mozoghattunk, és meglátogathattak bennünket a hozzátartozóink. És ez nagyon jó volt, mert hoztak egy kis hazait. Még bort is.

– Most már azt is elmondhatod, hogy miért akartak a partizánok lelőni – mondta neki a keresztapja.

– Erről talán mégse beszélnek. De az nem igaz, hogy meggyaláztam egy elesett ruszki tiszt hulláját.

– Mivel vádoltak?

– Azt fogták rám, hogy egy megboldogult szovjet tisztnek, aki ugyancsak az én szabadságomért halt hősi halált, levágtam a fütyülőjét, és azt a szájába dugtam.

– És nem volt igaz?

– Mit gondol rólam, keresztapám? Hát pogány vagyok én, hogy ilyen tegyek?

– Akkor mért akartak kivégezni?

– A miatt az asszony miatt.

– Tehát mégis igaz, amit az emberek suttognak, állítanak. Ahogy nálunk még mindig tart a mondás: Nem zörög a haraszt, ha nem fújja a szél – bizonygatta Jancsi.

– Igaz, de nem úgy, ahogyan ők mondják.

– Hát akkor mi az igazság? Rukkolj csak ki velem!

– Az az igazság, hogy engem az az asszony csábított el! – állította határozottan a legény.

– Téged?! – mosolyogtunk mindannyian.

– Hiába mosolyognak, de ez az igazság. Amikor már kimehettünk néha a kastély udvarából, én besétáltam a városba egyik barátommal. Ha akarják, megkérdezhetik tőle is, hogy így volt. Ahogy mentünk a központ felé, az egyik udvarból sikoltást, majd jajgatást hallottunk. A hang irányába siettünk. Az udvarból jött a nyöszörgő, fájdalmas hang. Odamentünk. Láttuk, hogy egy terebélyes almafa alatt fekszik egy asszony vagy lány. Gondolkodás nélkül bementünk. Fölsegítettük a szerencsétlen nőszemélyt. Csak akkor vettük észre, hogy a bal lába eltörött. Én a karomba vettem a fiatal és csinos teremtet, könnyű teher volt, és a ház felé vittem, de közben szóltam a társamnak, hogy keresse meg az orvost.

– Menj, és szólj a dokinak, hogy mi történt!

Tudtuk, hogy az orvos a közelben lakik, hiszen néhányszor jelen volt, ha véletlenül még élő katonát húztak ki társaink a Murából. Ilyenkor ő látta el a sebesültet.

– Mit mondjak neki? – kérdezte az furcsán.

– Az igazat – feleltem. – Hívd ide!

Én bevittem a sebesült nőt a házba. Ott egy idősebb asszonyt találtam, aki szinte elájult, amikor meglátott.

– Moj Bog! Moj Bog! Ka se zgodilo? (e: Moj Bog! Moj Bog! Ka sze zgodilo? – Istenem! Istenem! Mi történt?) – tördelte a kezeit.

– Eltörött a lánya lába – mondtam szlovénul.

– Nem a lányom, hanem az unokám – hadarta az. – Hozza ide a fotelbe! Jaj! Jaj! – sopánkodott.

Azt tettem. Aztán megérkezett az orvos is, akivel társam az utcán találkozott, így hamar intézkedhetett. Megnézte a nő lábát. Érthetetlenül dörmögött magában vagy talán az asszonynak mondott valamit, mert felém fordult és mondta, de inkább utasított:

– Rendben van. Elmehetnek! – Ennyi volt az egész. Meg sem köszönte senki se, hogy segítettünk.

– Ezért nem állítják az embert puskacső elé – jegyezte meg furcsa hangsúllyal Jancsi.

– Ezért igaz, hogy nem – nevetett Lajcsi –, de ami ezután történt, azért talán.

– Miért, mi történt? – kérdeztük türelmetlenül. Már alig vártuk a történet végét.

– A fiatalasszony egyik este magához hívatott. Összeismerkedtünk. Gyakran találkoztunk, ha volt egy kis szabad időm. Összemelegedtünk és... ami viszont nem tetszett az egyik újdonsült partizánnak, azt hiszem őrsparancsnok volt, mert ő szeretett volna udvarolni a menyecskének. Én sajnos, vagy szerencsémre, jobban tetszettem az asszonykának. Ellenfelem addig mesterkedett, amíg ki nem találta azt a gyalázatos rágalmat.

– Hogyan menekültél meg?

– Az asszony szólt az orvosnak, hogy mit terveznek ellenfeleim, amikor tudomást szerzett a dologról. Annál, mármint az orvosnál, egy fehérorosz ezredes lakott. Neki elmondta, hogy mit akarnak tenni a partizánok. Még időben érkezett vagy nyolc fegyveressel. Hála Istennek! Így megúsztam a korai halált. Temethettem még tovább is, napokig a szerencsétlenül járt felszabadító Vörös Hadsereg hősi halottjait.

A „börtön virága”

Még mindig a háború végét ünnepeltük, a békét, és vártuk, hogy újra elindulhasson a normális emberi élet a mi szegény és agyonnyomorított vidékünkön is. Az itt élő őshonos magyarok megpróbálták megbarátkozni az új helyzettel, bármennyire is nem tetszett nekik. Ki fogadná el a kisebbségi sorsot örömmel, különösen akkor, ha megkülönböztetett, azaz hátrányos körülmények között kényszerülnek élni.

Egyik éjjel engem is elhajtott két katonaféle fegyveres az alsólendvai várba. Egyáltalán nem tudtam megérteni, hogy miért, hiszen én békés természetű ember vagyok. Soha senkinek nem ártottam, még a szomszédban élő szlovén kolonistáknak sem. Politikával sem foglalkoztam. Csak azért vittek be, mert magyar vagyok. Megpróbáltam tiltakozni az igazságtalan eljárás

ellen, de két rúgás és néhány pofon hamar megértette velem, észhez térített, hogy okosabb csendben maradni, nyugodtan kivárni a dolgok végét. Igazam lett. Estére már otthon voltam a családom körében. És ezt a feleségemnek köszönhetem. Volt neki bátorsága ahhoz, hogy felkeresse Újhídvégen az egyik kolonista „bennfentest”. Az jól ismert. Így intézkedett, s megúsztam a több hónapos fogvatartást.

Még azt is elárulta, hogy ki vitetett el. Sajnos akkor is voltak talpnyalók, mint mindig, akik úgy szerettek volna valamilyen anyagi vagy erkölcsi előnyhöz jutni, hogy még az ártatlan társaikat vagy haragosaikat is ilyen borzalmas helyzetbe juttatták. Azt azonban a lelkemre kötötte, hogy a „jószándékú” besúgó nevét ne áruljam el. Nekem is csak azért mondta meg, hogy jobban vigyázzak.

Később már mindenki tudta, beszélte, hogy kik voltak a Mura menti magyarok „jobb sorsra” juttatói. Mert nemcsak az én falumban akadt ilyen „becsületes” ember, hanem minden faluban. Sőt még a szomszéd vend falvakban is, hiszen az internáltak között sok szlovén felnőtt és gyerek is sínylődött, akiknek a hozzátartozói valamilyen hivatást vagy tisztséget vállaltak és végeztek a „magyaridőben”.

Az atrocitásokat főleg a velünk együtt élő többségi nemzet megtorló intézkedéseinek köszönhetjük. Ezáltal került a sok vétlen férfi, nő és ártatlan gyermek a politikai gyanúsítottakkal együtt a különböző gyűjtőtáborokba, a hrastoveci, stentáli, muraszombati, filovci és maribori büntető intézményekbe.

A Muravidéken élő magyarokat és szlovéneket érzelmileg főleg az sokkolta, hogy a hatóságnak – mondhatni úgy is, hogy a partizánoknak – lelketlen magatartása nem kímélte még az állapotos anyákat, de még a csecsemőket sem. Szívtelenül elhurcoltak mindenkit, akiket a rosszmájúság, a gyűlölet vagy az egyéb kicsinyes gyarlóság kijelölt erre az embertelen sorsra. Leginkább az döbbenetete meg az embereket, amikor tudomást szereztek arról, hogy ezekben a büntető intézményekben a szörnyű állapotok és bánásmód miatt öregek, betegek és gyermekek halnak meg értelmetlenül mint ártatlan áldozatok, akiknek semmi közük sincs a háborúhoz, a népek közötti ellenségeskedéshez, a megtorló gyűlölethez és bosszúhoz.

Alsólendván hallottam az alábbi esetet. Lejegyzem, mert érdekesnek és tanulságosnak tartom. Tisztában vagyok azzal is, hogy a világ ezáltal nem változik meg, de talán egy-két ember, aki majd tudomást szerez róla, elgondolkodik, és megpróbál más szemlélettel viszonyulni az ilyen és az ehhez hasonló állapotokhoz, és elfogadja a másságot is különbséget téve a jó és a rossz között. És talán ennek az értékrendnek az értelmében próbálja életvitelét is alakítani és gyakorolni.

A barakkban mintegy harminc nő volt húszévestől egészen ötvenig. Emeletes fapriccseken aludtak. Még szerencse, hogy nyár volt. Így nem vette meg őket az Isten hidege. Forróság viszont volt, levegő nélküli, amikor a zsúfolt helyiségben tartózkodtak.

Az ébresztő reggel öt órakor volt. Utána reggeli. Reggeli?! Ugyan ki merné annak nevezni azt a három deci fekete levest, amit horpadt katonacsajkába mértek, meg az öt-hat dekagramm kukoricakenyeret. Hat órakor kezdődött az értelmetlen munka. A fekvő betegek, akik jóformán már mozogni sem bírtak, a barakkokban maradtak. A gyengélkedők pedig a láger területén kavicsot válogattak, fűvet gyomláltak vagy szalmaszálakat gyűjtöttek. Ezt a fajta foglalkozást magam is tapasztaltam a saját bőrömön a katonaságnál. Hogy a pihenő katonák

szabad idejét minden körülmények között „értékesen” kihasználják, a minden hájjal megkent, ötletgazdag tizedesünk a körlet tisztaságát megőrzendő alkalmazott hasonló tisztasági akciót. Négy katona kifeszítve vitt egy pokrócot sarkainál fogva, amelyre a szakasz szalmaszálakat rakott, ha egyáltalán talált, és ezt vitte az egész szakasz, mintegy 30 ember, a kijelölt szemétygyűjtőbe. A néhány szalmaszál összegyűjtése egy órát is igénybe vett. Voltak, akik a WC-t tisztogatták, mások pedig vizet hordtak.

Az internált asszonyok között állapotosak is voltak. Rozika néni a nyolcadik hónapban volt, amikor elhurcolták az otthonából. Férje megpróbálta megmagyarázni a partizánoknak, és kérte őket, hogy a feleségét hagyják otthon. Talán azok még meg is értették volna a kínos helyzetet, de a velük levő civil nőszemély, a szomszéd szlovén faluból, azt parancsolta nekik, hogy vigyék. – Nem lesz semmi baja, hiszen jó helyre viszik. Nyaralni! – mondta. Hát nem is lett, csupán annyi, hogy a lágerben volt kénytelen megszülni gyermekét.

Vasárnap volt. Kint szemerkélt az eső. Jóformán mindenki a barakkban tartózkodott. Csak néhányan hiányoztak. Ezek mostak.

Mariska vette észre, hogy Rozika néni hirtelen a hasához kapott, görcsbe rándult a dereka, meggörnyedt, és feljajdult:

– Jaj, szétszakad a hasam! – nyöszörögte.

– Gyertek gyorsan! – kiáltotta. – Rozika néni rosszul van.

Többen is odatolakodtak.

– Engedjete! – mondta Juliska ángyi. – Én tudom, hogy ilyenkor mit kell tenni. Két gyereknek adtam életet.

Az asszonyok félrehúzódtak. Juliska ángyi és Mariska Rozika nénit a fapriccsre helyezték. Lába alá pokrócokból vánkosszerűséget formáltak.

– Lélegezz mélyeket! – biztatta a „kényszerbába” a félig ájult nőt. – Adjatok levegőt! Nincs rátok itt szükség! Menjetek a helyetekre! – szólt a többiekhez.

Azok kissé eltávolodtak ugyan, de a közelben maradtak. Mindenki tanúja akart lenni az eseménynek. Látni akarták a „kisvirágot”, aki hamarosan világra jön. Hogy miért „kisvirág”? Azért, mert Rozika néni mindig azt mondogatta, ahogy a domborodó hasát simogatta: „Hogy csak az én kisvirágomnak ne legyen baja”; „Az én kisvirágom jól viselkedett az éjjel”; „Milyen kár, hogy az én kisvirágomat nem láthatja meg az apja”. Nem múlt el egy nap se, hogy valamilyen formában ne emlegette volna a szíve alatt pihenő, élő gyermekét.

Juliska ángyi megtapogatta a szülő asszony hasát. Alaposan megnézte, és kijelentette: – Még egy-két óra. Addig készítetek hideg és meleg vizet! Lina, neked is van gyereked, gyere segíteni!

– Én ehhez nem értek. Én nem... – szabadkozott az.

– Mit nyafogsz! Csak nem félsz? Hát nem te szültél?!

– Én nem tudom...

– Nem tudod, hogy szültél-e vagy sem? – mosolygott Juliska ángyi. – Talán a Ferku szülte a fiadat?

Mindenki nevetett.

– Én majd segített – mondta egy cserföldi vend asszony. – Nekem van két gyerek. Én szülte.

– Jól van. Úgy tudom, hogy Rozika néni hozott magával babaholmit. Nézzétek meg a hátizsákjában, és szedjétek ki!

Ezt tették. Megtalálták mindent. Három kisinget, néhány pelenkát, egyéb ruhadarabokat ollót meg egy csomag vattát is.

Közben Rozika néni is magához tért kábultságából. Jobban lett. Fájásai ugyan voltak, és egyre gyakrabban, de azt hősiezen viselte. Tudta, hogy ebben a helyzetben bátran kell viselkednie, ha épen és egészségesen akarja világra hozni gyermekét. Olyan erősnek érezte magát, hogy még ő biztatta sorstársait, hogy ne féljenek, minden jól fog menni.

– Tudjátok – kezdte –, már elég idős vagyok ahhoz, hogy gyereket szüljek. De eddig nem lehetett. Pedig az urammal megpróbáltunk mindent, hogy legyen. Meghalok, ha valami baja történik – hallgatott el hirtelen.

Mindenki hallgatott.

– Azért se nevessetek ki – folytatta –, hogy kisvirágomnak szólítom. Annyira örülök, hogy nekem is lesz gyerekem, lesz utódom, lesz, akit babusgathatok, akit ajnározhatok, önzetlenül szerethetek. Sokszor figyeltem a kiskertben a virágokat, ahogyan dédelgették feslő bimbóikat, míg virágba nem szökkentek. Ilyenkor mindig arra gondoltam, hogy nekem sohasem lesz bimbóm. Istenem! És ez nagyon fáj! Most végtelenül boldog vagyok, hogy nekem is lesz gyermekem, virágom... Jaj! – fogták el újra a fájások.

Nem részletezem a szülés menetét. Nem volt könnyű. Szegény Juliska ángyi és a Mica jobban kifáradtak, mintha maguk szültek volna nem egy, hanem két gyereket.

1945. augusztus 3-án a stentáli internálótáborban, a 6. számú női barakkban, szerencsésen világra jött egy kislány, a „börtön virága”, aki a kereszteléskor a Virág keresztnévet kapta.

Mártíromság

Lassan befejezem írásomat. Elfáradtam. No, meg az eszem sem vág úgy, mint fiatalabb koromban. Tudom, hogy még sok mindenről lehetett volna írni, talán mások számára fontosabb dolgokról. Végül is én ezeket az eseményeket, társadalmi-nemzetiségi problémákat tartottam lényegesnek, hiszen ezek jobbára hitelesen tükrözik a Mura mentén élő őshonos magyarok és szlovének életvitelének azokat a jellemzőit, amelyek az elmúlt harminc év alatt születtek.

Még csak egy dolgot tartok említésre méltónak. 1948-ban végleg megszabadultunk a szovjet rendszer bénító hatása alól. Ez nem ment könnyen, de sikerült. Az is igaz, hogy utána a keleti

világban „Tito láncos kutyái” lettünk. E világ által megvetett és számára talán veszélyesebb ellenség, mint a Nyugat, hiszen a két nagyhatalom között egy új, demokratikusabb szemléletű, népi-szocialista társadalmat szerettünk volna megteremteni. Ezek után kezdett a muravidéki magyarság élete is pozitív irányba haladni, emberibb körülmények közé kerülni, de nem minden téren.

Az itteni magyarságnak az úgynevezett „vasfüggöny” lehetetlenné tette a rokoni és emberi kapcsolattartását anyanemzetével. A jugoszláv–magyar határt olyan biztonságossá és veszélyessé alakították át szomszédaink, hogy még a nyulak sem tudtak átjutni rajta. A magyarországi oldalon két sor drótkerítés között úgy 5-6 méter szélességű aknamezőt hoztak létre. Annak a belső oldalán egy 10-15 méter szélességű, felszántott és gereblyézett nyomsávot, még beljebb pedig rakétajelzős drótbuktatókat alakítottak ki.

A jugoszláv hatalom Belgrád irányításával egyfajta hírszerzési akciót követelt, szervezett meg a keleti határain. Ennek értelmében és érdekében több száz jugoszláviai magyart és magyarul tudó más nemzetiségű személyt szerveztek be, főleg kényszerítve őket, hogy ezt az életveszélyes munkát megtegyék. A belügyi szervek előzetes és alapos nyomozása révén találtak a kijelölt személyek saját életében, a családjukéban hathatós okot arra, ha kellett, teremtettek ilyet, hogy önként vagy erőszakkal vállalják az illetők a „külföldi küldetést”, a prédamunkát.

Egy őrségi házasember mondta el a saját történetét, amikor közös szobába került velem a muraszombati közkórházban:

Éjfél után három óra lehetett. Pontosan nem tudtam megállapítani, mert későn feküdtem le. Hamar elaludtam. Mélyen aludtam. Arra riadtam fel, hogy valaki teljes erejéből dörömböl a szobánk ajtaján. Azt gondoltam, letöri. Így is történt. A feleségem is felijedt. Rémülten nézett rám. Még szerencse, hogy a gyerek nem hallotta meg a zajt. A gyenge sarokpántok előbb szakadtak ki a helyükből, mint az erős zár.

Hárman rontottak be a szobába. Még magamhoz sem térhettem a meglepetéstől, e furcsa és durva betöréstől, máris megragadott egy gorilla-termetű, bikaölő mészárosfajta, fekete ruhás pasas, és kirángatott az ágyból.

– Öltözz fel! – parancsolt rám az egyik.

– Minek? Mit keresnek maguk itt, és milyen viselkedés ez? – kérdeztem hápogva, kapkodva a levegőt.

– Pofa be! – lépett közelebb a hústömeg.

– Ha szót fogatsz, nem lesz semmi bajod – mondta a bőrkabátos.

– Ez törvénytelen! Ehhez nincs joguk! Mutassák meg a papírjaikat! A ház... – kezdtem az általam ismert szöveget a jogomról, de az embermajom megragadta a vállamat. Hatalmas mancsaival jól szorított rajta, és még a fejemre is sújtott bőrkesztyűbe bújtatott öklével.

Azt hiszem, akkor sérült meg a lapockám.

– Ha befogod a szád, és azt teszed, amit parancsolunk, nem történik semmi bajod! – figyelmeztetett a bőrkabátos ellenállást nem tűrő hangon. – Szedd magadra a ruhádat, és szó nélkül gyere velünk!

– De hová?

– Majd meglátod.

– De... én...

– Húzz be neki még egyet, hogy észre térjen! – avatkozott a társalgásba a harmadik bőrdzsekis is, aki eddig az ajtónál, a háttérben állt.

Beláttam, jobb, ha engedelmeskedek. Éppen a napokban hallottam, hogy a J. Ferkót is elhurcolták éjjel a belügyesek. Azóta senki sem tud róla semmit. Az apja bement a rendőrségre, és jelentette, hogy mi történt a fiával. Azt mondták neki, hogy majd kiderítik. Menjen csak nyugodtan haza! Lehet, hogy már otthon is van. Azóta sem került elő a szerencsétlen. Azt is suttogják a faluban, hogy a határ közelében nagyon sok éjszaka lövöldözések vannak, és hogy nyomtalanul eltűnnek emberek.

Amikor végeztem az öltözködéssel, kivezettek a szobából.

– Engedjék meg, hogy elbúcsúzzam a feleségemtől, és megcsókolhassam a fiamat!

A két pribék a feljebbvalójukra nézett. Az egy kis idő után beleegyezőleg intett a fejével.

– Bemehetsz! Kapsz öt percet. De nagyon vigyázz, hogy mit teszel!

Visszamentem a szobába. Követett a gorilla is. Szegény feleségem a kiságy mellett gubbasztott, és a kisfiunkat nézte homályos szemekkel.

– Boriskám – öleltem meg, de elakadt a hangom. Csak tartottam a karjaimban szóltanul.

– Igyekezz! – hallottam a hátam mögött.

– Vigyázz Janikára! Nem lesz semmi baj – nyögtem.

Kitántorogtam a szobából. A nagyszoba ajtaja előtt is állt egy géppisztolyos alak. Bentről édesanyám fájdalmas zokogását hallottam. Aztán apám békítő hangját véltem felismerni: „Csak nyugodtam, Mári, ne sírjál! Ez biztosan valami tévedés, félreértés lehet. Meglátod, Pista már reggel itthon lesz, mert...” – A folytatást már nem hallottam, mert kilöktek a sötétbe. Ott karon ragadtak, és az óriás egy közelben parkoló fekete színű autóhoz vezetett.

– Beszállni! – mondta gúnyosan, amint kinyitotta a hátsó ajtót. – Látod, úri módon fogsz utazni. Ilyen kocsiban még álmodban sem ültél.

– Bárcsak sohase ismertem volna meg – gondoltam. Nem tiltakoztam, nem védekezhettem, mert egyszerűen belöktek.

– Hová visznek? – kérdeztem újra megszeppenve. – Ezt nem tehetik meg. Én nem ártottam senkinek!

– Csönd! – förmedt rám az elől ülő.

A hajnalpír keleten már kezdte felgöngyölíteni az égbolt sötétszürke fátylát. Egy-két csillag még megcsillantotta fénylő szemét az egyre világosabbá váló éjfüggöny mögül. Valahol a távolban, talán a Bakónaki-erdő fenyvesének belsejében, megszólalt egy korán ébredő kakukk, hirdelve a pirkadat és a nap ébredését. Szépnek és kellemesnek ígérkezett a nyári reggel. Szerettem volna megállapítani, hogy merre, hová visznek, de az ablakokon függöny volt. Így nem tudtam tájékozódni.

Aztán megálltunk egy köves udvar közepén. Szürke, rideg betonfalak vették körül. Sötétre festett vasajtón vezettek be egy aránylag ízlésesen és kényelmesen berendezett helyiségbe. Csak egy halvány lámpa világított a jobb sarokban. Látni alig lehetett.

– Ülj le! Ide élém! – hallottam az íróasztalféle mögött ülő alak hangját.

– Mit akarnak tőlem? Én nem követtem el semmi rosszat, semmi államelleneset, hogy így bánjanak velem – kezdtem újra tiltakozni.

Az nem szólt közbe. Hagyta, hogy beszéljek. Végül is, nem volt már miről. A józan eszem megértette velem, hogy itt beszélhetek, amit és amennyit csak akarok, az mind falra hányt borsu. Az fog történni úgyis, amit ők akarnak. Hogy kik azok az Ők? Hát a belügyesek, az „udbások”.

Sokáig hallgattunk. Néztük egymást szótlánul. Halálos, félelmetes csönd telepedett az amúgy is néma szobára. Aztán megszólalt.

– Azt kérjük tőled – de a hangerő és a színezete megértette velem, hogy ez nem kérdés, hanem követelés, parancs, amit józan ésszel nem lehet, azaz nem tanácsos visszautasítani –, hogy menj át a szomszédba, Magyarországra. El kell vinned az egyik megbízottunkhoz egy fontos csomagot.

– De – kezdtem...

– Elég! – fojtotta belém a szót. – Ezt kell tenned, különben nagy baj éri a családot. Ugye szereted a feleségedet és a fiadat? Anyádat, apádat és kis húgocskádat? – vált mézesmázossá a hangja. – Ha nem akarsz nekik rosszat, akkor megteszed! Ugye?!

Hirtelen nem tudtam mire vélni a dolgot. A faluban sok mindent hallottam arról, hogy sok magyar nemzetiségű és magyar érzelmű egyént és családot elhurcoltak. Úgy mondták, hogy a partizánok. Akkor azt hittem, csak pletyka, rosszindulatú szóbeszéd. Most viszont a saját bőrömmön tapasztaltam, hogy nem az. Azt is suttogták, hogy a határon azokat teszik át, akik tudnak magyarul és rokonaik vannak odaát. – De hát az én apám békés ember, magam is az vagyok – morfondíroztam. – Nem voltunk semmilyen pártnak vagy szervezetnek a tagjai. Nyilas sem volt apám. Még csak nem is szimpatizált velük. Soha nem ártott senkinek, még a légynek sem. Segített mindenkinek. Még a második világháború idején internált szlovén komáját is megpróbálta védeni. Csomagot is vitt neki Sárvárra. Sőt még a véletlenül itthon

felejtett keresztlányát is a házukhoz vettük, és édesanyám úgy gondozta, mintha a saját gyerekünk lett volna.

Gondolatszövésemből újra a parancsoló hang hozott vissza a valóságba.

– El kell fogadnod a föltételeinket! – hallottam az ellenkezést nem tűrő kijelentést. – Ha nem akarod azt, hogy a szüleidet lágerba vigyék, húgodat meghurcolják, vagy esetleg meg is gyalázzák, akkor vállalnod kell a megbízatást. Különből sem történhet semmi bajod – enyhült valamit a kemény hang. – Szépen felkészítünk az útra. Mindent alaposan megmagyarázunk. Nem történhet semmi bajod, hiszen nem te leszel az első, akire ilyen fontos feladatot bízunk. A drótkerítésig elkísérünk. Az aknamezón az átkelést biztosítjuk. Beljebb már nem érhet semmilyen baj, hiszen ismered a járást. A „felszabadulás” után többször is jártál a rokonaidnál. Biztosan ők is örömmel fogadnak. Viszél nekik is ajándékot.

– Nem!...

– Estig gondolkodhatsz a dolgon – szakította félbe kitörésemet. – Addig itt maradsz. Majd kapsz ebédet is. Remélem, van magadhoz való eszed?! – mosolygott furcsán és fenyegetően.

Kimentek. Rám zárták az ajtót.

Sokat törtem a fejem, hogy mit tegyek. Semmilyen okos ötlet nem jutott eszembe. Egészen beleizzadtam a jó megoldást keresve. Késő délután a hatodik érzékszervem már sejtette velem, hogy elvesztem, beadom a derekam. Végül is döntöttem. A családom békén hagyásáért vállalom a nem éppen tisztességes és veszélyes munkát. De csak akkor, ha garanciát kapok arra, hogy a családomat többé nem zaklatják. – Garancia? Ebben a helyzetben, amikor a magyarnak kuss?! A fasisztának nevezett, háborút veszített nép fiának?! Pedig én és az itt élő magyarok itt születünk, őshonosok vagyunk. Nem idegenek, „jöttmentek”, mint sokan mások, akik most a hatalmat bitorolják embertelen visszaélésekkel. Mégis megkísérlem. Nincs vesztenivalóm. Aki mer, az nyer – tartja a közmondás, de magam is éreztem, hogy hiú ábrándokat kergetek csupán. Ebben a világban csak meghajolni lehet, ha élve meg akarom úszni.

Egy hét után megtörtént az „átkelés”. Ment minden, mint a karikacsapás.

A rokonaimat már nem találtam. Csak később tudtam meg, hogy valahová az Alföldre vitték őket „ideiglenes” kényszermunkára, mert jugó rokonaik voltak. Ennek ellenére mégis különleges fogadtatásban volt részem. Úgy látszott, hogy vártak. Furcsa? Érthetetlen. Öten voltak. Allig fölfegyverkezve. Amikor halkán kopogtattam a mellékszoba ablakán, éreztem, hogy valami kemény tárgy nyomódik a hátamba, valahol a szívem táján. – Elvesztem – döbbsentem rá.

Szinte megdermedtem az érdes hangtól:

– Emeld föl a mancsaidat, és maradj nyugodtan, különben csak a másvilágon térsz magadhoz!

– Ott már nem kell kopogtatnod, mert Szent Péter ügyis vár – röhögött a másik.

Hát így, illetőleg majdnem így fejeződött be a „különleges külföldi kalandom”. Három évig vendégeskedtem Kőbányán és Vácott.

Aztán kegyelmet kaptam.

Újra itthon. Szabadon! A szép Mura menti tájon. Ha van egy kis időm, mindig a dombvidéki fenyőerdőket járjuk a fiammal. Élvezzük az erdő csöndjét, annak varázsos és szívet-lelket megnyugtató hangulatát. Hallgatjuk a madarak vidám énekét. Gyönyörködünk az óriási fenyők ágain ugránczó, lompos farkú mókusok játékában. Van közöttük egy pár, amely már ismer bennünket. Megbarátkoztak velünk. Különösen Janikával. Neki még a vállára is rámerészkednek, és a tenyeréből válogatják a dióbelet vagy a kockacukrot.

Havonként legalább kétszer, szombaton és vasárnap, lemegyünk Hetésbe. A feleségem bánutai. Az apósom nagy horgász. Szeretné, ha az unokája is az lenne. Ezért szombaton délután vagy a Ginyában, vagy az Ásásban megpróbálnak zsákmányhoz jutni. Ha sikerül nekik a gazdag fogás, élvezettel mesélik el élményeiket. Talán egy kicsit kiszínezve is.

Janika fiam nagyon szereti, ha a békéről, az emberek gondtalan örömről és a megbocsátó szeretetről mesélek neki. Ilyenkor lángba borul kis arcocskája, szeme ismeretlen tűzben ég, és egész lénye szinte földöntúlivá változik a boldogságtól.

Eddig a „napló”

Valószínű, a Kedves Olvasó rájött, hogy a saját megjegyzéseimet, élményeimet és visszaemlékezéseimet is beleszőttem az elbeszélésekbe. Így van. Azt is elárulhatom, hogy a számomra érdektelennek tűnő írásokat – a füzetből – kihagytam vagy kurtítva közlöm. Nem történelmi regényt írtam. Ezt tenni nem is volt szándékom. Úgy is felfoghatjuk, hogy a könyvben kitalált történetek érvényesülnek a muravidéki emberek mintegy három évtizedes sorsának sokszínű bemutatásával. Ha a személyek, települések ismerősnek, az események stb. megtörténtnek tűnnek, az csak véletlen, bár lehetséges, hogy mindezek hitelesen szemléltetik vidékünk népeinek sokoldalú életvitelét.

Szeretném, ha a Trianon után keletkezett viszályok, igaz emberhez nem méltó magatartások, szellemi és fizikai atrocitások, valamint lelki sérelmek minél hamarabb megszűnnének, a megnyugvás és feledés medrébe süllyednének mindenütt, s helyükbe a megértés, a másság elfogadása és a megbecsülés olajága bontana békés jövőt teremtő, gazdag rügyet!

Hetési tájszavak

pók = „kópic”, rozsszalmából font edényféle (l. szakajtó)

rokka, licse, borda = fajrészec (szövőszékhez szükséges kellékek)

lekászalódik = lemegy, leereszkedik

gabona = rozs (Hetésben)

kötevetü = kötélrakó, kötelet készít a kévék megkötéséhez aratáskor

klinton = direkt termő (kék) szőlőfajta

smarnica = noha, direkt termő (szőlőfajta)

késpilonga = késpenge

leginyül = levág, lenyes

jászu = jászol

farjászu = az istálló hátsó sarkában levő szénatartó

szarvaslak = istálló

pajtafia = a pajtához épített szénatároló részleg

pelvás = pelyvatároló

Rigánóc = szőlőhegy, dülönév

begonc = menekült, telepes

gumipuska = csúzli

vogrin, vugrin = magyar

elemózsia = élelem

pipitértea = kamillatea

köpeszt = hántol, héjától megfoszt

megperkált = megpirított, pörkölt

melence = teknő

pap = nyomófa a szőlő préselésénél

nyisszantás = vágás, szelés, nyesés

nem „faszunak” = nincs élelmezésük, nincs „géhájuk”

vindühus = zsírban (olvasztott vagy vágott) tárolt sült hús

gonaj, ganéj = trágya

zabrál = elvisz, elvesz

*bollér, borvállu = „bortölcsér”, „kármentű”, dongából készült
dézsaszerű tölcser*